

EGYHÁZ-

12

-FÓRUM

Egyház és papjai

1990/4

Egyházfórum 5. évfolyam 4. szám

Független, katolikus folyóirat
Megjelenik negyedévenként

Szerkesztőség és kiadóhivatal:

Egyházfórum
Mohos László címén
1158 Budapest, Thököly u. 74.
vagy
Kirchenforum für Ungarn e.V.
Postfach 6415
CH-6000 Luzern 6

A szerkesztőbizottság elnöke:

DDr. Paul M. Zulehner (Bécs)

A szerkesztőbizottság tagjai:

Boros István (Kalocsa)
Dr. Dévény István (Luzern)
Gáspár Csaba László (Budapest)
Máté-Tóth András (Szeged)
Wildmann János (Luzern)

Egyes szám ára 7,50 SFr
Magyarországon 80.- Ft

Előfizetési díj egy évre:

Nyugaton 28.- SFr
Magyarországon 300.- Ft

Bankszámla

Kirchenforum für Ungarn e.V.
Postai csekkszámla száma: 60-85911-2
Magyarországon: Mohos László
XV.ker. OTP csekkszla. 12590.

Szedés: PRINTKER Kft., Szeged

Nyomda: TAJFUN Kft., Budapest

Olvasóink leveleit a szerkesztőség címére kérjük.

Kirchenforum 5. Jahrgang Nr. 4.

Unabhängige katholische Zeitschrift
Erscheint vierteljährlich

Redaktion und Herausgeber:

Egyházfórum
Mohos László
H-1158 Budapest, Thököly u. 74.
oder
Kirchenforum für Ungarn e.V.
Postfach 6415
CH-6000 Luzern 6

Leiter des Redaktionsteams:

DDr. Paul M. Zulehner (Wien)

Mitglieder des Redaktionsteams:

István Boros (Kalocsa)
Dr. István Dévény (Luzern)
Csaba László Gáspár (Budapest)
András Máté-Tóth (Szeged)
János Wildmann (Luzern)

Einzelheft 7,50 SFr
In Ungarn 80.- Ft

Abonnement:

für ein Jahr 28.- SFr
In Ungarn 300.- Ft

Bankverbindung:

Kirchenforum für Ungarn e.V.
Postscheckkonto: 6085911-2
in Ungarn: Mohos László, XV.ker.
OTP Kto.Nr. 12.590.

Satz: PRINTKER GmbH, Szeged

Druck: TAJFUN GmbH, Budapest

Leserbriefe bitte an die Adresse der Redaktion

*Minden írásért szerzője felelős és nem feltétlenül a szerkesztőség véleményét fejezi ki.
Nem kért kéziratokat nem őrzünk meg és csak kérésre küldünk vissza.*

TARTALOM

TARJÁNYI BÉLA: Papság az ősegyházban	7
FILA BÉLA: Jézus Krisztus papsága (<i>teológiai meditáció</i>).....	13
PAUL M. ZULEHNER: Isten népének lelki hivatala (<i>futurologiai vázlat</i>)	20
SZENNAY ANDRÁS: Papok és világiak testvéri közössége	34
KAMARÁS ISTVÁN: Papjaink alulnézetből (<i>tények és vélemények a 80-as évek legvégéről</i>)	46
PERSPEKTÍVA	63
PAPNAK LENNI ... Boros István beszélgetése a 70 éves Nyíri Tamás professzorral.....	77
MÁTÉ-TÓTH ANDRÁS: Szószegők(?) A nőspapok II. Nemzetközi Kongresszusának háttere.....	96
FOLYÓIRATSZEMLE	103
Hitszónokok „leszoktatása”, Tévedhetetlen?, Newmann bíboros	
ZAKAR PÉTER: Katolikus papok az 1848/49-es szabadság harcban	111
<i>Olvasóink leveleiből</i>	126
<i>Olvasóink figyelmébe</i> Jövő évi téma-terveink, kéziratok beérkezésének határideje, „Segítő Mária Alapítvány”	

Simon
Ludra

Az Úr Krisztus születése innepire

*Mi atyánk atya Isten,
Vezérünk fiú Isten,
És Szentlélek Úristen,
Vigasztalónk mindenben,
kik vagytok igaz hitben
Krisztusnak ő kezében,
Jer dicsérjük éneken!*

*Csudálatos nagy eset,
Vesze emberi nemzet,
Hogy semmi jót nem tehet,
Csak bűnel rakve lahet.
Kivel nem idvözülhet,
Mennysországba sem mehet,
Csak az pokolra mehet.*

*Haragja az Istennek,
Vagyon fején mindennek,
Kik világra születnek,
Bűnös Ádámtól lesznek,
Mert mindnyáján vétkeznek,
Még hogy anyjokban lesznek
Rabjai az ördögnek.*

*Jó Isten ez világot,
Hogy teremté Ádámot,
És az paradicsomot,
Hagya parancsolatot,
Melyet Ádám elhagyott
Mikor ördöghöz hajlott,
Istentől elszakadott.*

*Az irgalmas Uristen
Mérthogy nem kegyetlen,
Ezt kiáltja szüntelen:
Nincsen senki büntelen,
Én vagyok igaz Isten,
Térjete meg hirtelen,
Leszek irgalmas ingyen.*

*Ezért küldé szent fiát,
Ez világ megváltóját,
És megszabadítóját,
Ki megalázá magát,
Ádámnak ábrázatját
Felvevé ő állatját,
Szenvedé bűnünk kínját.*

*Legyen örök dicsőség
Az Atyának, ki felség,
Az Fiúnak tisztesség,
Szentléleknek egy hívség,
Háromság egy istenség,
Kérünk, hogy légy segítség,
Légyen köztünk békesség.*

* Született 1500 körül, meghalt 1580 körül. A mohácsi csatát megjárt franciskánus szerzetes, az „új hitre térve” a magyar reformáció egyik legnyugtalanabb igehirdetője.

Kedves Olvasók!

Idei utolsó számunk a papság teológiájával, helyzetével, gondjainak foglalkozik. A téma „darázsfészeknek” is nevezhető. Egy olyan egyházi réteg, amely az elmúlt rendszer üldözésének, kompromittáló egyházpolitikájának különösen is ki volt téve, érthetően vonakodik mindenfajta tárgyalási módtól. A papságot az is elbizonytalaníthatja, hogy nemigen lehet támogató lelki forrásra sem, hiszen a papság teológiájának és élő lelkiségének hazai nagy alakjai már nagyrészt eltávoztak vagy a fenti körülmények miatt nem támogathatták a magyar papságot. Ezért igyekeztünk e két szempontra külön is tekintettel lenni. Amit most kézbe adunk, legyen tisztelettudó főhajtás a magyar katolikus papság szolgálata előtt és legyen egyben ajánlat is a kívánt és szükséges megújulásra.

Számunk központi témájának biblikus, dogmatikai és pasztorálteológiai kifejtését **Tarjányi Béla**, **Fila Béla** és **Szennay András** budapesti Hittudományi Akadémiai és **Paul M. Zulehner** bécsi egyetemi tanárok végezték el. Az írások jól érzékeltetik a papsággal kapcsolatos teológiai fölfogások különbözőségét. Mivel a magyar szerzők (Nyíri Tamást is ide értve) honi papképzésünk vezető személyiségei, akik lényeges szerepet játszanak jelen s jövődő papságunk öntudatának formálásában, ezért teológiai beállítottságuk eltérései, hangsúly különbségeik – kijelentéseik, ill. elhallgatásaik – jelzés értékűek.

A 70 éves **Nyíri Tamás** professzossal készített interjú, **Kamarás István** „alulnézete” és a nők papok 2. nemzetközi konferenciájáról szóló beszámoló próbál bepillantást nyújtani a papi szolgálat konkrét valóságába, nehézségeibe. **Zakar Péter** történelmi tanulmánya az 1848–49-es szabadságharcban küzdött papokról szól.

Karácsony közeledtét jelezzük **Sztárai Mihály** versével és **Simon András** grafikus rajzaival. Ezekkel egyben boldog és békés Karácsonyt is kívánunk mindannyiójuknak!

1942-ben született, a Pázmány Péter Római Katolikus Hittudományi Akadémia újszövetségi-szentírásstudományi tanszékének vezető tanára. Tanulmányát az Egyházforum felkérésére írta.

Papság az ősegyházban

I. Az ősegyház és a zsidó papság

Jézus halála és feltámadása után a keresztények abban különböztek zsidó honfitársaiktól, hogy hittek Jézusban, vallották, hogy Jézus a Messiás, és igyekeztek Jézus tanításának szellemében élni. Ez azonban egyáltalán nem jelentette azt, hogy megtagadták volna a zsidó papságot, elkerülték volna a templomi szertartásokat. Voltak ugyan saját összejöveteleik, de a többi hívő zsidóval együtt továbbra is megülték a jeruzsálemi zarándok-ünnepeket, „egy szívvel-lélekkel mindennap összegyűltek a templomban” (Csel 2,46), bekapcsolódtak a templomi imaórákba (Csel 3,1: Péter és János megy templomba, hogy résztvegyen a kilencórás imaórán).

A zsidó papsággal és templommal való kapcsolat a következő évtizedekben is fennmaradt. Amikor Pál harmadik útja után Jeruzsálembe érkezik, régi szokás szerint fogadalmat tesz társaival (követőivel) együtt, és bemutatják (pontosabban: a szolgálót tevő papokkal bemutatattják) a tisztulási áldozatot (Csel 21,65).

Az egyház vezetője ebben a időben Jakab, az Igaz (vö. Csel 21,15). Valószínű, hogy a megtisztelő „Igaz” jelzót nem (csak) keresztény hittestvéreitől kapta, hanem zsidó kortársaitól. Josephus Flavius és Euszébiosz egybehangozóan tanúsítják ugyanis, hogy Jakab – keresztény létére – nagy tiszteletnek örvendett a zsidóság körében: „Túláradó igazságossága [buzgósága] miatt

Igaznak és Óbliasznak nevezték, ami görögül *periokhé tú laut-t* (a nép támaszát) és *dikaioszüné-t* (igazságosságot) jelent” (Euszébiosz, ET 2,23,7). Jakab egész életében megtartotta názír fogadalmát; a zsidók megengedték neki, hogy belépjen a templomba, ahol térdenállva engesztelt a nép bűneiért (uo., 2,23,5-6). Mivel istenfélő életpéldája vonzó volt, sokakat megnyert a krisztusi hitnek, ezért Anan főpap – kihasználva a helytartói szék üresedésének idejét – a Főtanáccsal halálra íteltette és megköveztette (62-ben). „Ez még a város legistenfélőbb embereit és a törvény legszigorúbb híveit is felháborította” – jegyzi meg Josephus (ZsT 20,9).

A kereszténység nem szakított tehát a zsidó papsággal, nem tagadta meg a templomi, áldozati rendet: magáénak tudta azt mindaddig, míg 70-ben Jeruzsálem és a Templom pusztulásával egyszer s mindenkorra meg nem szűnt, véget nem ért a régi rend és áldozat.

A keresztény papi rend kialakulása

A krisztusi hitre tért hívek közösségeiben már az apostolok idejében (Palesztínán kívül is) mindenütt megszületett a helyi vezető testület. Mivel a közösségeket létrehívó apostolok zsidók voltak, és legalábbis kezdetben sok zsidó volt az egyes keresztény közösségek tagjai között, a vezető testület zsidó minta szerint öltött formát. A közösség vezetését az ún. „vén”-ekre bízta, vagyis a tekintélyesebb családok legidősebb férfitagjaira. A hagyományos elnevezés görög nyelvterületen is megmaradt (görögre fordítva): a vezetőket „a presbiterek”-nek nevezték (héber »záqén«, vén; görög »preszbüterosz«, öreg[ebb], vén[ebb]). Példák: Jeruzsálem vezetői „az apostolok és a presbiterek” (Csel 15,6.22.23); Pál és Barnabás az általuk meglátogatott közösségekben „az egyházak élére presbitereket rendeltek” (Ikóniumban, Lisztrában, a piszídiái Antióchiában, Csel 14,23, vö. Csel 20,28).

A kérdéses „vének” (presbiterek) távolról sem csupán életkoruk jogán nyerték el ezt a tisztséget, hanem az apostolok, apostoltanítványok személyes döntése, rendelkezése alapján. A tisztségre vonatkozó megbízást a felelős személy (apostol, apos-

toltanítvány) nem pusztán szóban adta meg, hanem külső gesztussal is, nevezetesen kézrátétellel. Magáról a szertartásról nincs részletes leírás, de a kézrátétel tényéről számos szentírási hely tanúskodik. Pál és Barnabás kézrátétellel kapták a küldetést a pogányok térítésére: az antióchiai egyházban „böjtöt tartottak, majd rájuk tették kezüket és útnak bocsátották őket” (Csel 13,3). Timóteus ugyancsak kézrátétellel kapta meg Páltól misziós küldetését (2 Tim 1,6), – ezt a kézföltételt az 1 Tim 4,14 „a presbitérium kézföltételének” nevezi (*epithetszisz tón kheirón tú presbiteriú*). A Páltól kapott hatalmat Timótheus kézrátétellel adja (adhatja) tovább, amint ezt Pál egyik megjegyzése tanúsítja: „Kezedet elhamarkodva ne tedd föl senkire!” (1 Tim 5,22; ld. még: ApCsel 8,18).

A presbiterek szerepkörét nem ismertetik a fennmaradt szövegek, de a meglévő híradások alapján többé-kevésbé fogalmat alkothatunk a „vének” feladatairól, a közösségekben játszott szerepükről. A jeruzsálemi egyházban következetesen „az apostolok és a presbiterek” hozzák a döntéseket (Csel 15,6.22.23). Az 1 Tim 5,17-ből láthatjuk, hogy a presbiterek tisztéhez nem tartozott hozzá szükségszerűen a tanítás, az evangélium hirdetése: „A presbiterek, akik tisztüket jól töltik be, kétszeres megbecsülést érdemelnek, *főképpen, ha* az evangélium hirdetésében és a tanításban fáradnak.” Ha az igehirdetés a „véneknek” ekkor még nem volt elsődleges kötelességük, akkor nyilván elsősorban a helyi egyház vezetése, a közösségi élet irányítása, és természetesen a összejövetelek, közös imák és a kenyértörés szertartásának vezetése volt a legfőbb és alapvető feladatuk.

Az egyszemélyi (monarchikus) vezetés kialakulása

A helyi vezetőség jelölésére a „presbiterek” (vének) kifejezés mellett később használatba jött a görög kultúrkörből származó szó ill. fogalom, az „episzkoposz” (felügyelő) is. Kezdetben váltakozva használták mind a „presbiterek”, mind az „episzkoposzok” kifejezést egyazon testület ill. ugyanazon személyek jelölésére. Így például Pál ezt mondja az efezusi presbitereknek: „Azért rendelt benneteket a Szentlélek a [nyáj] élére püspökök-

ként [epkopoi], hogy legeltessétek [poimainein] az Isten egyházát” (Csel 20,28, vö. Fil 1,1; Tit 1,5.7).

A század második feléből származó szövegekben az „episzkoposzok” csoportja kezd már külön szerepelni, ami a tisztségek fokozódó elkülönülésének a jele, bár a püspökök és a presbiterek között lévő különbség még nem egyértelmű és világos, sőt gyakran teljesen elmosódik, pl. Tit 1,5: presbiter = Tit 1,7: püspök. Ugyanezt látjuk Szent Kelemennél is 95-ben, ld. Kor 42-44: püspök = presbiter. Természetesen mutatkoznak már az elkülönülés első jelei is, pl. 1 Tim 5,17: vannak, akik a presbiterek között „elől állnak”, a többiekéről „gondoskodnak” (*pro-isztémi* = támaszul szolgálók, gondoskodók, vezeték).

Ebben az időben ugyanis a vezetőtestület differenciálódni, tagolódni kezdett. A „vének” közül egyesek kiemelkedtek, „előbb álltak” a többieknél (1 Tim 5,17), vagyis a vezetésben fontosabb, kiemelt szerepet töltöttek be; mások alárendeltebb szerepkörben az egyszerűbb, kevésbé felelősségteljes, mindennapos feladatokat látták el („munkások”, vö. 1 Tim 5,18: „Mégérdemli a munkás a maga bérét”).

Nem keresztény környezetben az „episzkoposz” szó a következőket jelentette: felügyelő, őr, védnök, pártfogó. Olykor egyes isteneket is episzkoposznak neveztek (pl. a népek, foglalkozások isteneit), valamint a cinikus filozófusokat, mint akik isteni küldetést töltenek be ebben a világban.

Az „episzkoposz” szó egyben hivatalt jelölő szakkifejezés is volt, és a leggyakrabban közéleti, állami hivatalnokokra vonatkozott. „Episzkoposzok” voltak a felügyelők, akiket az athéniak a legigázott törzsek ellenőrzésére kiküldtek; a titkosrendőrséghez hasonló ellenőrök Indiában; Egyiptomban a bírászkodás ellenőre ill. vezetői; és episzkoposz volt az efeuzusi pénzverde vezetője is Klaudiusz idejében; általában az olyan közhivatalnokok, mint pl. akik a városi kenyér- és élelmiszerellátást ellenőrizték.

Vallási területen: Episzkoposz a ródusi Apolló szentély gondnoka. Théra szigetén Dion és Melehipp episzkoposzokat arra kötelezi a vallásos közösség, hogy a szentély pénzét kamatozó betétben helyezték el. Szíriában egy szentély három építési vállalkozóját nevezik episzkoposzoknak. Egy felirat szerint ezt az építkezést Vénusz

építész vezette, a munka menetét pedig egy háromtagú episzkoposz-testület ellenőrizte.

A presbiterek között a szerepek elkülönülése végül elvezetett az egyszemélyi vezetés kialakulásához. Első ízben Antióchiai sz. Ignác (+ 116) tesz erről említést leveleiben. Úgy látszik, az eddigi vezetőtestületből elsőként itt, Keleten (ahol az egyszemélyi vezetésnek erősebb hagyományai voltak), közelebbről a szíriai egyházban a 2. sz. elején emelkedett ki a monarchikus vezető alakja. A testületi vezetést fokozatosan felváltotta az egy személyben felelős vezető alakja: a helyi közösségekben „a” presbiter, az egyháztartományokban pedig az episzkoposz, a püspök hatalma és tekintélye.

A papi mivolt tudatosítása és teológiai megalapozása

A keresztények körében a tanítói szerepkör és az irányítói (kormányzói) hatalom letéteményesei – Jézus rendelkezése folytán – az apostolok voltak. Mindezt soha, senki nem vitatta el tőlük. E szerepköröket – az apostolok szándéka szerint – fokozatosan átvették az apostoltanítványok, a presbiterek, majd a püspökök. A kultikus (papi) funkció kérdése azonban csak fokozatosan tisztázódott.

Jézus nem vallotta magát papnak, nem végzett olyan szertartásokat, amelyek zsidó mércével a papság tevékenységi körébe tartoznának. Nem vonta kétségbe a zsidó papság (és főpap) legitimitását, sőt, mint hívő zsidó, maga is magától értetődően bekapcsolódott a hagyományos kultikus életbe.

Láttuk azt is, hogy az ősegyház e tekintetben Jézus nyomdokain járt, és magáénak tudta a templomi kultuszt mindaddig, míg az meg nem szűnt. Ez ugyan elsősorban a palesztinai egyházra volt érvényes, de a Templom pusztulásáig a pogánykereszténység is kötődött – legalábbis lélekben – a zsidó kultuszhoz.

Jeruzsálem pusztulása, az áldozatok megszűnése nem csak a (nem keresztény) zsidóság életében jelentett gyökeres változást, hanem a keresztény közösség számára is új helyzetet teremtett. A zsidóságnak ez a tragédiája a keresztények többsége számára elsősorban teológiai problémát jelentett, nem konkrét, gyakorlati változást, hiszen nekik régen megvoltak már a maguk szertar-

tásai, a zsidó kultusz köreiből viszont már eddig is fokozottan kiszorultak.

Az Újszövetség egyik csodálatosan szép részlete, a Zsidóknak írt levél az egyedülálló dokumentuma annak, hogy a kereszténység a zsidóságtól való elszakadás útján hogyan tette meg az utolsó, döntő lépést: Jézusra, mint egyetlen, örök Főpapra tekintve, a keresztthalált mint egyszeri, tökéletes és tiszta áldozatot értékelve teológiailag is megalapozta, tudatosította saját külön kultuszát és a keresztény papság intézményét. Mindez (vagyis a teljes elszakadás és a tudatos megalapozás) csak a zsidó kultusz megszűnése után válik lehetségessé és szükségessé.

A Zsidóknak írt levél szerzője Jézust mint az egyetlen, igazi, örök Főpapot mutatja be. Ezzel az új Jézus-értelmezéssel a keresztény papságot és liturgiát (kultuszt) is legitimizálja. A kereszténység levált a zsidóságról, viszont az új kultusz és az új papság már régen kialakult. A kultusz helye és formája az „emlékezés” (kenyértörés, agapé), a papság szerepét (funkcióját) pedig a kultikus cselekmények eleve adott vezetői, a helyi „vének”, a presbiterek gyakorolják az apostolok, apostoltanítványok ill. a püspökök vezetése alatt.

1933-ban született, a Pázmány Péter Római Katolikus Hittudományi Akadémia dogmatikai tanszékének vezető tanára. Tanulmányát az Egyházforum felkérésére írta.

Jézus Krisztus papsága

Felvetődő kérdések

A papi hivatással kapcsolatban sok érdekes és nyugtalanító kérdés vetődik fel napjainkban a papokban, a hívőkben és a kívülállóknál. Sok minden, ami eddig magától értetődőnek látszott, most kérdésessé vált. Újra át kell gondolni a papság lényegét, társadalmi helyzetét, kivált a papság szolgálatát. Ezek a kérdések igen fontosak, mert ha valaki radikálisan kétségbe vonná a krisztusi papságot, az végeredményben magát a kereszténységet, a krisztusi hitet tenné kétségessé. Maguk a papok érzik a legerőteljesebben a bennük és körülöttük felvetődő kérdéseket: *kik vagyunk igazán*, milyennek kell lennünk, mit vár tőlünk a mi Urunk és Isten népe? Kérdéseink mögött nem csak a papi egzisztencia kérdései rejtőznek, hanem voltaképpen a keresztény egzisztencia kérdései, melyeket csak hitben, reményben és szeretetben lehet megpillantani és megoldani. Alapvető kérdés manapság az, hogy a pap csupán szociális téren elkötelezett hivatalnok-e, avagy Isten titkainak sáfára, valóban Isten Szavának hirdetője, a krisztusi közösség elöljárója és Krisztus áldozatának bemutatója? A pap szociológiai helyzete és a papság lényege szorosan összefügg, ám ebben az összefüggésben mégis csak a papság teológiai lényege az elsődleges és mértékadó.

A II. Vatikáni zsinat behatóan foglalkozott a papság lényegének kérdésével és mai helyzetével. Ez önmagában jelzi a probléma súlyát és fontosságát, de egyben nehézségét is. A zsinaton ugyanis negyvennégy javaslatot tettek a papi szolgálat és

élet problémájával kapcsolatban. A zsinat felelős vezetői igyekeztek figyelembe venni és harmonikusan egybehangolni a felhangolt vitát és nézetkülönbségeket. 1971-ben a Püspöki Szinódus újra tárgyalta a szolgálati papság kérdését. Mind a zsinati, mind a szinódusi viták és kérdések háttérében a mai világ pluralizmusa és a mai szekularizált társadalom által felvetett problémák állottak. A mai kettészakított és pályájáról kibillent világban nem mindig sikerül egyesíteni és összehangolni a profán és a szent tartományait. Sajátos kérdésként újból felmerült a hívek egyetemes papsága. A felvetődött kérdéseket azonban nem mindenki képes Krisztus szellemében megfogalmazni és megoldani. A kérdés megválaszolását még az is nehezíti, hogy a papság lényegéről és feladatairól csakis számos egyéb kérdés kontextusában lehet nyilatkozni. A papság lényegével kapcsolatban felmerülő lényeges kérdések: hogyan gondolkodunk Istenről, mi a véleményünk Krisztus Egyházáról, milyen aktuális problémák merülnek fel a társadalomban, hogyan látjuk a vallás funkcióját, miként vélekedünk az Egyház társadalomalakító és kultúrát teremtő funkciójáról? Egyáltalán képesek vagyunk-e még arra, hogy keressük Krisztus Urunk eredeti szándékát és igazán átlátunk-e a történelem sűrű szövetén, vagy megrekedünk egy bizonyos történelmi alakulatnál, vagy éppen saját elvárásunknál? Kétségtelen tény, hogy a szekularizált társadalomban, s történetkritikai gondolkodásmódban problematikusává vált az istenkérdés, Krisztus történelmi és isteni személye, az Egyház, a Szentírás, a hagyomány. Komoly és sürgető feladat számunkra, hogy néhány lényeges szempontot felvillantsunk Krisztus papságával kapcsolatban.

Általános kérdések

A pap alakja már a természetvallásokban is feltűnik. Az isteni valóságot az ember tudatában ekkor még a természeti erők, jelenségek képviselik, amelyekkel szemben az ember tehetetlennek érezte magát. A pap személye emberfeletti erők, titkos eslekmények ködébe burkolószik, ő áll kapcsolatban az isteni hatalmakkal, erőkkel. A kultúrvallásokban már alapvető emberi-is-

teni-kulturális értékek képviselőjeként, őrzőjeként és továbbítójaként jelenik meg. A pap alakja szorosan összefügg a kialakult kultúrával, s ezért politikai, szakrális, humánus, erkölcsi, társadalmi tényezőket, magasabbrendű tudást és hatalmat jelképez. Egészen másként jelenik meg azonban a pap Izrael hitében és vallásában. Isten, aki népének, a történelemnek és a világmindenségnek abszolút Ura és teremtője, szuverén módon rendelkezik a papságról. Pusztán Istentől függ, hogy ki a pap, s hogy mi a feladata. A kinyilatkoztatásban Mózes parancsot kap, hogy papságot létesítsen és feladatát meghatározza az üdvtörténet konkrét szakaszában és fejlettségi fokán. Izraelben Mózes intézményesítette a papságot – kultikus feladattal. A fogság után lassan átalakul a papság szerepe. A templomi papság körében sajátos szerepe lett a főpapnak.

Krisztus papsága

Jézus Krisztus személye és műve egyrészt beteljesítette a messiási várakozást, másrészt abszolút módon felülmúlt minden emberi elképzelést. Végéhez ért az ószövetségi papi szolgálat, mivel Krisztus Urunk nem a hagyományos papi nemzedékekből származott. Személyében beteljesedett az Izrael történetét meghatározó királyi, papi és prófétai feladat. Egészen új papságot alapított. Mi az új a krisztusi papságban? Ennek megítélésében először is igen fontos az, hogy szemügyre vegyük Krisztus személyének és művének abszolút egyedülálló voltát. Krisztus Urunk „test szerint Dávid nemzetségéből született, a Szentség Lelke szerint azonban a halálból való feltámadásával az Isten hatalmas Fiának bizonyult”(Róm 1,4), ő Isten megtestesült Igéje, Isten dicsőségének kinyilvánulása, lényegének képmása (Zsid 1,3). Az Egyház Krisztus teste és Isten új képe, amelynek papságát teljesen ő határozza meg. Először kiválaszt 12 apostolt, akikre azt küldetés bízta, amit ő az Atyától kapott (Jn 20,21), ilyenformán papi szolgálatuk lényegében Krisztus képviselőt jelentette. Jézus meghívta és kiválasztotta az apostolokat (Mk 1,16-20; 3,13-19; Jn 1,35-51) és teljesen egyedülálló módon előírta számukra példájának követését. A ősegyházban teljhatalmának

képviselőtében jelenik meg a papi szolgálat, s ezt a teljhatalmat Krisztustól örökölte az Egyház, Ő maga pedig az Atyától kapta. Az utolsó vacsorán, az eucharisztia ünneplésében és feltámadása után a bűnbocsátó hatalom átadásakor, továbbá a missziós parancsban, a keresztelés és az igehirdetés feladatainak megjelölésekor adta át Krisztus az Atyától kapott hatalmát. Az első Pünkösdkor válik teljessé és hatékonnyá az Egyház Krisztustól kapott teljhatalma, szolgálata, amikor is az apostolok Krisztus hatalmával, szavával, az ő képviselőtében megkezdik működésüket a világban. Szent Pál teljes meggyőződéssel vallotta, hogy apostoli szolgálatában Jézus Krisztus papsága folytatódik: „Úgy tekintsenek minket az emberek, mint Krisztus szolgálait és Isten titkainak gondnokait”(1Kor 4,1) és „Krisztus ránk bízta a kien-gesztelődés tanítását, tehát Krisztus követségében járunk, maga az Isten int benneteket általunk. Krisztus nevében kérünk, engesztelődjete ki az Istennel”(2Kor 5,19). Pál Jézus szolgálója, meghívott apostol, akit Isten azért választott ki az evangélium hirdetésére, hogy a pogányok között Isten evangéliumának szolgálója (leiturgosz) legyen, szakramentális értelemben ellássa az evangélium szent (papi) szolgálatát (vö. hierurgeo = papként szolgálni, végezni valamit), s hogy a pogányok kedves áldozati ajándékká (proszfora) legyenek (Róm 15,16). Katolikus felfogásban a krisztusi papság nemcsak a krisztusi alapítást, a folyamatosságot őrizte meg a fejlődési fokok között, hanem a papszentelést is, amelynek során kézfeltétellel kapnak hivatalt és megbízást a papok. A papszentelés szentségi és szociális jellege szervesen összetartozik. A pap személye eredendően Krisztust képviseli. Személyes feladatként jelentkezik a szentségi mivolt és a hivatali szolgálat. A papszentelés elsődlegesen teljes értékű személyes Krisztushoz kötődést, kétszemélyes kapcsolatot jelent, szentségi jellegű képviselőt, végérvényes befogadást, s ebből következik a pásztori szolgálat. Krisztus és a pap között életre szóló, kizárólagos, megsemmisíthetetlen kötelék jön létre. Krisztussal való teljes értékű és személyes kapcsolat a papság alapja és lényege. A természetfeletti élet továbbadása és szolgálata érdekében jön létre Krisztus és a pap személyes élet- és működésbeli közössége. Felszentelve, Krisztussal való személyes kapcsolat révén a pap Isten Országának kegyelmi életét közvetí-

ti, gondolja és szolgálja azt ebben a világban, az egyházi közösség életében. A felszentelt pap ténylegesen részesedik Krisztus papságában és az egyházi közösséget, az emberek üdvösségét szolgálja ebben a világban. Legnagyobb és legszentebb üdvösség-szolgálat a papi szolgálat. Hűséges és önzetlen, teljes embert igénybe vevő föladat ez, amelyre a felszentelés teológiai értelemben képessé is teszi a felszentelendőt a papszentelés kegyelme révén. A felszentelt pap abszolút elkötelezettséggel jeleníti meg és valósítja meg az egyház alapvető lényegét, mintegy jelenvalóvá és működésképpé teszi az egyház lényegét. Az egyház csak akkor van jelen a világban, s csakis akkor valósíthatja meg feladatát, ha tovább is adja azokat a kegyelmeket és megbízatásokat, amelyeket Krisztustól kapott. A papi szolgálatban mindig újból létrehozza, megvalósítja önmagát az egyház és ez az alapvető tette és megnyilvánulása. A felszentelt pap személyében és élethelyzetében tökéletesen aktualizálódik az egyház lényege, mivel a pap személyében az egyház nemcsak jelen van, hanem működőképes is és továbbítja az üdvösséghez szükséges kegyelmeket. Ha Krisztus Urunk feltétlenül akarta egyházában a szentséget, az üdvösség kegyelmeinek létezését, akkor akarnia kellett az egyházi hierarchia egészét is. A papszentelésre is érvényes Pál apostol gondolata, hogy nagy titok ez Krisztus és egyházának titka (Ef 5,21-32).

Lényeges következmények

Krisztus papságából és a krisztusi papság alapvető szempontjából komoly következményeket vonhatunk le. Első és legfontosabb következmény, hogy a papi szolgálat elsődlegesen Krisztusnak tett személyes szolgálat, Krisztus személyes képviselője. A papnak kell elvégeznie a krisztusi feladatokat és szolgálatokat (kultikus szolgálat, gyakorlati-lelkipásztori gondoskodás, oktató-nevelő munka, közösségi-vezetői tisztség), de ezek végső gyökere és éltetője a személyes elkötelezettség, amellyel a pap Krisztushoz mint egytlen és tökéletes főpaphoz kapcsolódik. A papi szolgálat és hivatal különböző fokozatai (püspök, presbiter, diakónus) és maga a papi szolgálat (Ige-szolgálat, pásztori hivatal,

papi cselekmény) benső egységet alkotnak, mert minden szolgáltnak és hivatalnak csakis annyiban van értelme, amennyiben személyes módon Krisztusra vonatkoznak, vele személyes kapcsolatban vannak, s ez a szolgálat folytatódik tovább az egyház és a világ szolgálatában. Másodszor pedig a papság hivatás, minthogy a papi szolgálatnak személyes alapstruktúrája van. Urunk Jézus hívja és választja ki szolgálait, akik engedelmeskednek a hívó szónak. A bibliai meghívások kifejezetten erről tanúskodnak (Lk 6,12; Mk 3,13-15; Mt 10,1-4; Mk 1,16-20; ApCsel 9,1-9). Ennek a hivatásnak különböző útjai és módjai vannak. Természetes adottság és hajlam, alkalmasság, egyházi elfogadás és kiválasztás, kegyelem tartoznak hozzá, amelyek által és amelyekben Krisztus hívó szava jelenik meg. A fölszólítás és az engedelmesség mögött a személyes hivatás titka és személyes szeretet elfogadó és odaadó aktusa. A végérvényes lefoglaltságot és lepecsételődést ugyanis személyes döntés előzi meg. Ehhez kapcsolódik a papi hivatás lényegi sajátossága: a papi nótlenség.

Igen, az egyház törvényesen is előírta és szabályozta az idők folyamán a nótlenség követelményét, de ennek háttérében a teljes, kizárólagos és végérvényes szeretet titka mint szüzesség rejtőzik, amely feltétlen és kizárólagos odaadás. A papi nótlenség csakis a személyes, szabad, szeretetteljes odaadásban és a személyes Krisztushoz kapcsolódásban nyeri el értelmét. Egészen eredeti módon, mint a feltétlen és eszkatológikus szeretet megnyilvánulását, mint a végérvényes Istenhez kapcsolódás jelét hozta Urunk Jézus a szüzességet a világba. Mivelhogy a felszentelt pap valóságosan kegyelmi módon részesedik Krisztus papságában és küldetésében, az ő megbízatásából végzi munkáját, ezért a papi szolgálat ugyanaz, mint ami Krisztusé volt, aki az üdvösség történetében beteljesítette a prófétai-igehirdetői, királyi-vezetői és a főpapi szolgálatot, konkrétan a papi szolgálókat: hirdetni az Igét, gondozni és vezetni a közösséget, bemutatni Krisztus áldozatát.

Isten szavát, amelyet személyesen és végérvényesen Krisztus hirdetett meg, hirdeti a pap. Krisztus nem csak hangoztatta Isten szavát, hanem megtestesült benne Isten Szeretete, megváltó jósága. Isten valóban Krisztusban és általa közölte önmagát, s ez a szentségkiszolgáltatásban is ténylegesen megvalósul. Isten Sza-

va és szentségi önközlése igazi közösséget hoz létre, amely a világ üdvösségének jelvévé lett. Amikor a pap az igehirdetésben és a Szentségek kiszolgáltatásában, s Krisztus közösségének élére áll, akkor a Krisztusban kinyilvánult üdvözítő misztérium saját életének központi, személyes misztériumává válik. Ez az a titok, amit nem lehet hivatalnokként végezni. Minden felszentelt papnak Krisztus papságának titkát kell hordoznia bensejében és kifelé pedig képviselnie kell. Sokszor azonban – érthető módon – feszültség van a papi életben aközött, ami a pap felszentelésénél fogva és amit tőle szolgálata megkövetel, hogy vállalja Krisztus sorsát, próféta, pap és pásztor legyen. Ha valaki engedelmesen és alázatosan meghallja és vállalja Krisztus hívó szavát, akkor Krisztus magához vonja papjait és feloldja feszültségeit, hogy benne és általa Krisztus Urunk valóban személyesen jelen legyen az egyházban és a világban, tovább folytatva üdvözítő művét.

1940-ben született pasztorálteológus, a bécsi egyetem pasztorálteológiai tanszékének professzora. Számos nagysikerű könyvével és előadásával jelentősen hozzájárult az emberközeli pasztoráció elméletének és gyakorlatának elterjedéséhez. Az Egyházforum szerkesztőbizottságának elnöke.

Isten népének lelki hivatala (Futurológiai vázlat)

A címben szereplő „lelki” jelzöt két különböző módon értelmezhetjük. Aki ugyanis konvencionálisan gondolkodik, annak egyből a pap jut eszébe. A „lelki” hagyományos nyelvi értelemben a papot jelöli, akinek „lelki hivatala” van, amit aztán Isten népének javára tölt be. Ámde másként is lehet értelmezni. Magát Isten népét is „lelkinek” nevezhetjük, mert Isten Lelke lakozik közte. Ennek a népnek Istentől származó hivatali megbízatása van a történelemben: az a nép, amely befogadta „őt” (Jn 1, 17), s ezért a történelemben jelenvalóvá teszi azt, ahogyan Isten az emberekkel és értük itt van. Bizonyos, s ez nem zárja ki Isten népének lelki hivatalát, hogy ebben a népben olyan személyek is vannak, akik az egyháznak ezen hivatalát konkrétan vállalják. Még sem szabad eltekinteni attól, hogy e két felfogás keretében egészen más a hivatal és a többi egyháztag közötti viszony. Az egyik felfogásban kizárólag a papok a „lelkiek”, míg a rendes egyháztagok nem azok. A másik szerint pedig – bár különböző formában – minden keresztény birtokosa a lelki hivatalnak. Az egyik esetben csakis a papok tartoznak a papsághoz, a másikban viszont minden keresztény (még ha különböző módon is). Úgy tűnik, hogy a kortárs egyház az elsőtől a második felfogáshoz vezető úton halad. Ez az út azonban köztudomásúan rögös. Vanak egyházi csoportok, melyek rövidebb-hosszabb szakaszt megtettek rajta. Mások azonban elbizonytalanodtak ezen az úton,

amikor olyan csoportokkal találkoztak, amelyek eddig még egyetlen lépést sem tettek meg. Álláspontunk szerint az egyház jövője szempontjából az lenne kívánatos, ha ezt az utat eltökélten végigjárnánk. Ha ezt nem tesszük meg, akkor abba a veszélyes helyzetbe kerülünk, hogy papok és szakértők nép nélküli egyházzá leszünk. Egy ilyen nép nélküli egyház azonban nemcsak póre – miként John Henry Newmann mondotta¹ –, hanem erőtlén is. Főképpen pedig nem felel meg annak, amit a Biblia szerint Isten álmodott meg az egyházzal.

1. Az egyház alapvető pasztorális szakadása

Először is röviden azt vázoljuk fel, hogy az első álláspont miként legitimálódott és miért tarthatta magát évszázadokon át.

1. Az egyház társadalmi alakzatának kettéosztottsága szempontjából ez azt jelenti, hogy az egyház és a papság közé egyenlőségjelet tesznek. Az emberek, a nép, a laikusok viszont a másik oldalt jelentik ezzel az „egyházzal” szemben. Az egyház hétköznapi tevékenységében ez abban fejeződik ki, hogy minden felelősség és döntési jogkör a klérusé. Ez a felelősség rendkívül megnöveli az egyházon belül (sőt, évszázadokon keresztül a társadalmon belül is) a klérus jelentőségét. A nép hallgat a klérusra, engedelmeskedik, elfogad, meghallgatja a prédikációt és a hitoktatást. A nép meghatározását a kettéosztott egyház kontextusában igen találóan jellemzi egy ősi keresztelési énekből származó mondat: „Az egyház szavát szeretném hallani.” Röviden szólva, a klérust a felelősség és a méltóság igen mély szakadéka választja el a néptől (a laikusoktól). A társadalmi méltóság különféleképpen oszlik meg az egyház ranglétráján, minél magasabb rangra jut valaki, annál kiemelkedőbb méltóság illeti meg. Az egyház ketté van osztva, megosztott egyház, a feszültség azonban nem tanbeli véleménykülönbségből, de nem is tekintély iránti engedelmesség megtagadásából ered. Minthogy megosztott, ebben az értelemben Isten egyetlen szent népe önmagában skizmatikus. Az egyházi nép és az egyház éppenséggel a népért van. Egyik oldalon az egyház népe, a másikon a népnek szánt egyház².

2. Ez az egyházkép különböző okok miatt még ma is uralkodó polgáraink tudatában. Egy rövid történettel szeretnénk ezt megvilágítani. A magas Tauerben Bergsee mellett van egy síparadicsom, tucatnyi vendéglővel és hotellel.

Az egyháznak is van ott telke. A helybeli plébános az érsekiség előjáróival egyetértésben elhatározta, hogy lekigyakorlatos és művelődési központot épít, természetesen templommal. Amikor az egyik alkalommal ott vendégeskedtem, megkérdeztem a fogadóstól, hogy tetszik-e neki a templom. A válasza igen jellemző volt. Ezt mondta: „Ez nem a mi templomunk, hanem az egyházé.” Az emberek egyházképének sokrétű tanulmányozása is alátámasztja, hogy az egyházi nép szemében az egyház mennyire azonossá vált a papsággal.³

3. Az egyház és a papság azonosításának „népi vallásos” okai is vannak,⁴ amelyek azt utólag igazolják. Tehát nem elégedhetünk meg azzal, ha tudjuk, hogy a nép nevelése⁵ évszázadokon keresztül éppen ezt az egyházképet közvetítette. Amit az emberek leginkább elvárnak az egyháztól, az a „vallás”. A vallás ebben az összefüggésben az emberek kísérlete, hogy az élet kritikus helyzeteiben érintkezésbe kerüljenek egy biztonságot adó és üdvözítő világgal. Ezt éppen „Isten világában” látják, amely szemükben üdvös, szilárd, haláltól nem fenyegetett és „szent”. Az a tapasztalat, hogy ebbe a világba kötődnek, tehát hogy „szilárd támaszt találnak”, az egyház szertartásaival (pontosabban a vallásos közösséggel, mivel minden vallás erre vonatkozóan egyformán igaz és jó) való találkozásban jön létre. Ilyenformán a szertartások egyúttal „közlekedési eszközök”, amelyek „megtapasztalhatóvá” teszik az érintkezést ezzel a világgal, belegyökerezést Isten rejtőző világába. Ezeket a szertartásokat kellőképpen színre kell alkalmazni és díszletezni. A nem-mindennapit kell ugyanis olyanformán megrendezni – szent helyek, idegenszerű nyelv (például liturgikus nyelv nem azonos a mindennapi nyelvvel), különös személyek, például pap közreműködésével, akinek legfőbb sajátossága a „szent tudás” –, hogy az ember megbízhatóan találkozhasson Isten idegen világával. A vallási közösség, a pap és a vallási rítus egyidősek az emberiséggel. Ez nem feltétlenül keresztény ellenes, de nem is azonos azzal, amit Jézus akart. Jézus ugyanis nem a szent gurura helyezte a hangsúlyt,

hanem a szent népre, amelyben maga az Isten lakozik. Hogy aztán ebben a népben vannak olyan személyek is, akik hivatali megbízatást kapnak és – miként az egyház minden tagját – önként vállalt feladataikra Isten kiválsztja és meghívja őket, hogy egy népet alkossanak, nem Jézus szándékának visszavonása.

4. Az egyház ezen kettéosztottságának társadalmi okai meglehetősen szilárdak. Az egyház felépítése évszázadokon át uralkodói szempontból szerveződött. Ezt a nyelvhasználat is félreérthetetlenül kifejezi. Lelki felsőbbbségről és alávetségéről beszélnek. A gyakorlati teológia történelmi elemzésében ma joggal él a felső tízezer pasztorációjának fogalmával.⁶ „Az egyház” kiváltképpen az egységes-keresztény-társadalomban volt a totális uralkodó réteg része. A mai napig számos jele van annak, hogy ezen a téren nem sok minden változott. Aki például azt elemoznén, hogy a püspökök (és a laikusok „püspökei” a központi küldöttségekben) mennyire egy húron pendülnek a (polgári) hatalommal, az arra a belátásra jutna, hogy a hatalmon lévők nem túlzottan törődnek a néppel és a püspökök készségesen közreműködnek a népet mellőző politikában. Például a konkrét békebiztonság politika titokzatos területére gondolok. Miként a politikai, úgy az egyházi hivatal birtokosainak gyakorlata is még mindig uralkodó jellegű.

5. A mindennapi életben a megosztott egyház ezen modelljének – amelynek egyik oldalán az egyház és a papok állnak, a másikon pedig az emberek (laikusok, a nép) – még foglalkozás-szociológiai okai is vannak.⁷ Ennek az egyháznak a haszonélvezői nemcsak azok az emberek, akik szilárd biztonságot remélnek. A papok is haszonélvezők. Bőséges emberi javakat aratnak: létbiztonság (biztos jövedelem), társadalmi tekintély, lelki hatalom. Kétségtelen ugyan, hogy a lelkigondozás társadalmi támogatásának megvonása rendkívül megszorította a papok munkáját, az utóbbi évek paphiánya pedig még inkább gyarapította a pasztorális munkát. Ennek ellenére a papi hivatás nagy társadalmi tekintélynek örvend. Sőt, a hiány csak fokozta ezt a tekintélyt. Nem szabad attól sem eltekintenünk, hogy normális esetben a plébánosoknak egy közepes *üzemet* kell vezetniük – jelentékeny létszámú fő- és mellékállású munkatársakkal.

Ez a lázas tevékenység azt a próbálkozást szolgálta, hogy sokkal nehezebb körülmények között, mint a keresztény korokban – tudniillik a szekuralizált pluralizmus közegében –, egy nagyegyházat tarthassanak életben. Ez a kísérlet alkalmasint azt mutatja, hogy a lehetetlent akarnók elérni. Merthogy a mai napig a nagyegyház csakis azokban a korokban létezhetett, amelyekben a társadalom minden rendelkezésre álló eszközzel (iskola, család, anyagi javak, büntetőjog) polgári kötelességként írta elő a kereszténységet. Ennek következménye napjainkban az, hogy ezek a nagyegyházak a klérusegyházaiból a szakértők egyházává változnak a lelki és laikus pasztorális szakértők hadával.⁸ Ámde a felszín alatt húzódó feszültséget ezzel aligha enyhítették. Sokkal inkább az figyelhető meg, hogy az utóbbi években a szakértők és a nép aránya hozzávetőlegesen eltolódott. Egyre több szakértő jut egyre kevesebb emberre.

6. A klérusegyház és az egyház népe közötti feszültségnek ezen egyházi szerkezetéhez a teológiai igazolás is mindig kéznél volt.⁹ Például az a lelkigondosági koncepció, hogy az embereket természetfölötti üdvösséggel kell ellátni, tudniillik az üdvösség eszközeinek mindenképpen a szentséget gondolták, amely ugyancsak a papok privilégiuma. Az ellátó lelkigondozás (ha ez a szó egyáltalán helyes kifejezés, akkor maradhat) tekintetében lényeges szempont a vélt egyetemes-üdvösség-pesszimizmus, amely a szakadatlan ősbűn-történeten alapszik. Ez alól senki sem mentesül, aki Isten tér-időbeli, vagyis Jézus keresztségével és feltámadásával történt történelmi beavatkozásával nem kerül érintkezésbe. A bűnös ember éppen a keresztségben és az egyház egyéb szentségei révén kerül kapcsolatba Isten történelmi beavatkozásával. Ebben az összefüggésben az „egyházon kívül nincs üdvösség” azt jelenti, hogy a „szentségeken kívül nincs üdvösség”, vagyis az egyház papjai nélkül, ti. ők szolgáltatják ki a szentségeket. Következésképpen az embereket az üdvösség befogadóiaként értelmezték, s ebben a meghatározásukban kiindulópontjukat – kivált a keresztségben és a bűnbocsánatban – üdvösség nélkülinek tekintették. Nyilvánvaló tehát, hogy a papoknak kizárólag aktív, míg a népnek ezzel szemben receptív szerep jutott. S az is kézenfekvő, hogy a nép a klérusra volt utal-

va, mivel tőle függött üdvössége. A klérust viszont az üdvösség iránti, majdnem elviselhetetlen felelősség terhelte.

2. Az egyház kettéosztottságának krízise

Az utóbbi évtizedekben a kettéosztott egyházi struktúra több okból krízisbe jutott.

1. A társadalomban alapvetően lényegében és lépésről lépésre saját társadalmi területein is ténylegsen végéhez közeledik az uralkodó-alattvaló modell kora. A polgárt már nem tekintik alattvalónak, a politikai hatalom birtokosait pedig – különösen elvileg – már nem tartják uralkodói rétegnek (annak ellenére, hogy még mindig igen sok uralkodói praktika érvényesül a politikában, az iskoláztatásban és a gazdaságban). Az uralkodó-alattvaló modell szerint szervezett társadalom támogatása nélkül az egyház is elvesztette korábbi modelljének magától értetődőségét. Ebben az újszerű összefüggésben érthető, hogy a teológiai megfontolás tárgyává tették, vajon az egyház történetileg örökölt társadalmi formációja valóban lényegi-e.

2. Ezek a teológiai vizsgálatok kimutatták – amelyek nem csak az európai tanszékeken vezettek eredményre, hanem még a „mozgalmaktól (ifjúsági, biblikus és liturgikus mozgalmak) is erős impulzust kapott –, hogy a klérus és a nép közötti feszültség feljebbvaló-alattvaló szociális formája sem biblikusan (2.1.), sem teológiailag (2.2.) nem igazolható és a jövő szempontjából még pasztorálisan (2.3.) sem kívánatos.

2.1. A biblikus kutatás kimutatta, hogy az egyháztan – amely erős szálakkal kötődik az Ószövetség Izrael-egyháztanához – nem az individuális üdvösség elnyerésére irányuló vállalkozásból, hanem csakis abból az emberi közösségből kiindulva építhető fel, amelynek lételeme maga Isten és azért arra van felhatalmazva, hogy szociális alakja és gyakorlata a Feltámadottban és lelkében jelenlévő Isten gyakorlatát kövesse. Az egyház ilyenformán azonos értelmű Isten *népével* és *Istennek népével*: egy olyan egyháztan, amit a II. Vatikáni Zsinat igazolt. Ha most vissza tekintünk az utóbbi évekre, akkor kiderül, hogy ezekben az években Isten *népe* gyakran erőteljesebben jelent meg, mint

Istennek népe, mivel az az aggodalom, hogy Isten-uralmagyakorlatot lokalizálják az egyházban, nem mindig volt cselekvésre készítő. Merthogy ha az lett volna, akkor az egyházban Isten emberbaráti, az ember mellett elkötelezett és elnyomásellenes gyakorlata¹⁰ erőteljesebben érvényesült volna. Ennek az egyháztannak az egyház = klérus és a nép között húzódó szakadék állja útját. A nép magában foglalja mindkettőt, a „népet” (embereket, egyházhoz tartozókat) és a hivatalviselőket. A klérus és a laikus helyesen megértett fogalma ma félreérthetetlenül feltárul. Olyképpen összetartoznak, mint az alma és a gyümölcs. Abban ui. senki sem kételkedhet, hogy az alma is gyümölcs, vagyis a klérus is a néphez tartozik. A klérus legfőbb méltósága ezért az – amit már Ágoston is megfogalmazott –, hogy testvér a nővérek és a fivérek között. Ugyan mi lehet még méltóbb hivatás, mint a lelki hivatás, amely Isten népének szolgálatára szólít?

2.2. Alapos teológiai vizsgálódások kimutatták, hogy a hagyományos lelkigondozási koncepció (amely az egyházi struktúrát igazolta) hallgatólagos előfeltevése, vagyis az egyetemes üdvösség-pesszimizmus, nem tartható. Ezzel szemben újra felfedezték a teológiatörténetben nem idegen egyetemes üdvösséget remélő optimizmust, melyet a II. Vatikáni Zsinat félreérthetetlenül tanított. Ebből nem csak a lelkigondozásban (a misszióban és nálunk a gyermekkeresztelési pasztorációban) származnak következmények (az ősi lelkigondozási felfogásnak megfelelően a püspöki ordináriusnak nem szabadna beleegyeznie a keresztség megtagadásába). Jelentős következményekkel számolhatunk az egyház alakjára nézve is. Mivelhogy az egyének meghívása az egyházba most már nem kizárólag az üdvösségre szólító meghívást jelenti (még ha tagadhatatlan, hogy az egyháztagság révén fejeződik ki az ödvösség egyéni befogadása). Az egyházi meghívás a szent népnek a felépítésére szól, s ennek a népnek alakjában és életében most már (legalább alapvonásai-ban) láthatóvá válik, hogy mi lesz Isten országa: az az emberiség, amelyben Isten lakást vesz és jelenlétével üdvözíti az emberi életet, nyomaiban már most jelen van az, amiben a végérvényesen új felsejlik. A klérustól függő üdvösség-befogadók immár olyan emberekké válnak, akik arra hivatottak, hogy a kegyelmi adományaiknak megfelelően aktívan vegyenek részt az egyház

felépítésében, mégpedig konkrét módon a közösségben. Ilyenformán már nincsenek meghívottak és nem hívottak, már nincsenek azok, akik gondoskodnak és ellátnak, de olyanok sincsenek már, akik gondozottak, már nem állnak az egyik oldalon aktív, a másik oldalon meg passzív keresztények, lelki és világi egyháztagok, pap és laikus. Már csak lelki, meghívott, aktív és papi van. Ekkor mindenki a maga módján „lelki”, mindenki a maga módján meghívott. Mindenkit, férfit és nőt közvetlenül Isten hív meg (1 Kor 12,7) és csakis neki tartoznak számadással. Ez éppúgy vonatkozik a mindennapi meghívásokra, mint a korábban volt (és természetesen mindig levezethetetlen és ezért különböző) hivatali megbízásokra, amelyekre az egyháznak szüksége van, mert némely személyeket lényegi feladatával tartósan, nyilvánosan, szentségi cselekménnyel meg kell bíznia.

2.3. Végül pasztorális szempontból azért szükséges ez a régi-új egyháztan, mert ezentúl a klerikus és szakértők egyháza igen csekély hihetőséggel és misszionáriusi erővel rendelkezik. Az egyház most éppoly nehéz helyzetben van, mint az egyéb társadalmi területek (pl. az egészségügy), amelyek az „expertokrácia” (I. Tillich)¹¹ krízisét szenvedik. A fizetett szakembereknek (mint tanácsadóknak) „igenis beszélniük kell”, ugyanis ezért fizetik őket és abból élnek, hogy az intézmény szellemében beszélnek és dolgoznak. Másképpen beszélnének, ha már nem lennének az intézmény alkalmazottjai – így vélik 1970-ben a megkérdezett osztrák katolikusok többsége¹². Ami ma számít, az legkevésbé a beszélt szó (még ha az egyházi vezetők – a piacutatási intézetek rossz tanácsaira hallgatva – nyilvánvalóan csakis a katekizmus-ismeret gyarapítása mellett foglalnak állást). Szemmel láthatóan hitelesebb az *átélt* remény, mindenekelőtt azon a módon, ahogyan a keresztények az egyház és közösségük területén egymással törődnek, s ahogyan a világ elnyomottaiért kiállnak. Éppen ebből látják az emberek (kivált az egyház peremén élők) – állítja egy újabbleletű vizsgálat¹³ –, hogy valaki, aki Istenben hinni látszik, Istenével komolyan számol. Amire az egyháznak ma leginkább szüksége van a missziós megbízatása teljesítéséhez, az éppenséggel nem a pasztorális szakértők hada, akik biztos jóléti jövedelemmel rendelkeznek (még ha van néhány olyan társadalmi és egyházi terület, ahol

természetesen nélkülözhetetlenek a jól képzett teológusok). Amire az egyháznak valóban szüksége van, az a nép, amely Istentől gyökereztetett (és ebben az értelemben misztikus), s mert Isten az életeleme, testvéri közösségben él és fáradhatatlanul küzd azért, hogy az égbe kiáltó jogtalanság a Földön enyhüljön¹⁴. Széles körben elterjedt téves nézetek miatt nyomatékosan meg kell ismételni, hogy vannak hivatalviselők abban a szent népben, amely Isten gyakorlatát követi cselekvésében. A program tehát nem a hivatal nélküli népet jelenti, hanem a népet – és ezért a hivatalt is.

3. Futurológiai vázlat

Amiről most szó lesz, nem más, mint tiltakozások, kívánságok, víziók, irányok, amiket képviselni lehetne, s utak, melyeken járni lehetne. Tézisszerűen, vagy pontosabban hipotetikusan megfogalmazva mindaz, ami gyakorlatilag szerepet játszhat.

1. Az a tétel, hogy a hivatali papság nem csak rangjában, hanem lényegében is különbözik a hívők általános vagy egyetemes papságától, kiegészítésre szorul és megfordítandó. Bármely hívő valamennyi, mégoly láthatatlan karizmája lényegi, s rangban nem különbözik a hivatali papságétól. Következésképpen az egyik karizmából nem vezethető le a másik. Mindegyik a Lélek sajátos adománya. Ha az egyházi hivatal nem vezethető le egy másik karizmából, akkor már nem különös adomány, de még alapja sem lehet a pasztorális szakadás titkolt megőrzésének.

2. Az elkövetkező időszakban pasztorális szempontból előtérbe fog kerülni a nép támogatása. Bár ma még inkább a több papért aggódó gond hatja át cselekvésünket. A tömegkommunikációs eszközökön keresztül és egyéb módon is állandóan arra buzdítják a híveket, hogy imádkozzanak a papi hivatásokért. Az egyházi közösségekben holnap azonban, amikor „a lelki hivatásokért” imádkozunk, elsődlegesen hiteles keresztényekért fogunk könyörögni. Ilyen eltökélt keresztények csapatából majd kellő számú hivatalviselő támad – elsősorban talán nem azért, mert a holnap katolikus egyházáért felelősek több bibliai nyíltsággal és más keresztény egyházak életéből bátorságot merítve

azon fáradoznak majd, hogy olyan hívő közösséget gyűjtsenek össze, amelynek seregéből hivatali előjárót választanak (vagy jelölnek) és ezt szenteléssel hivatalosan elfogadják. Amink ma van, az nem egyedül a paphiány, hanem méginkább a keresztyének és a közösségek igen széles körű hiánya. Aki pedig ezért a pasztorális tevékenységét a paphiány enyhítésére irányítja, hasonlóan tesz ahhoz az orvoshoz, aki a fejfájást a beteg vesék gyógyítása helyett tablettákkal próbálja enyhíteni.

3. A nép támogatása, az egyházunkban élő kisemberek lelki hivatásának pártolása lesz a jövő pasztoráció fő programja. Ez a támogatás a misztagógia útján halad. S ez vezet majd be abba a titokba (misztériumba), amely már lényegében mindig az ember élete. Misztagógia nagymértékben különbözik a hitbeli tudás katekizmuszerű gyarapításától. Azt azonban nem tagadhatjuk, hogy a katekizmus jellegű munka utólagosan segítséget nyújthat a misztagógikus tapasztalatok rendszeres átgondolásához. A misztagógiának azonban mégis abszolút elsősége van. A kérdés pusztán az, hogy közösségeink rendelkeznek-e misztagógikus kompetenciával. Valóban azt tanulják meg elsőként az emberek – akik egyházi közösségeinkbe jönnek –, hogy mit akar vele/velük az Isten, aki már kezdettől fogva (szeretet-)történelmét műveli mindegyikükkel? Ebben az elkerülhetetlen felismert „Isten akaratában”, amely mindenképpen az üdvösségre szóló meghívás, rejrőzhet a „ráadás-hívás”, hogy egyházi közösségekben valóban egyházat alkosson. Ahol ezeket az „egyházias” (ekkléziogén) hivatásokat valóban elfogadják, ott az egyházi életben nélkülözhetetlen csoportok és (bázis-)közösségek keletkeznek. Ha a hivatalviselők hivatalosan végzik az egyház munkáját, akkor ez a jövőben csakis misztagógikus kompetenciával várható el tőlük.

4. Ha az egyház hagyományos szociális alakjában az az axióma érvényesült, hogy a nép tartozik a hivatalhoz, akkor ezt a tételt meg kell fordítanunk: a hivatal tartozik a néphez. A legfőbb feladata pedig az, hogy közösséget alapítson és a krisztusi lábmosság szellemében vezesse azt.¹⁵ Gyakorlatilag ez azt jelenti, hogy az evangelizáló¹⁶ misztagógiával vezeti az egyéneket az egyházba Isten elé (s ezzel vélhetően közösséget alapít: „az Úr pedig naponta közéjük vezetett egyet...”, akkor a közösség az

Apostolok Cselekedetei szellemében hálát adva megvallja Isten). A hivatásviselőknek arról kell gondoskodniuk, hogy az egyes közösségi tagok személyes kapcsolatban maradjanak Istennel és azért hivatásuk Isten által oly módon éljen, hogy a hivatások szolidaritásában növekedjék Isten közössége (vö. páli közösségvezetést az 1 Kor 12-14-ben).

5. Az egyházon belül nem maga a hivatal van veszélyben, hanem a hagyományos hivatali stílus. Ez a hivatali stílus ma csakis a karizmáról szóló teológiai tanításnak, a mindenki lelki hivatásának az összefüggésében határozható meg. Az új kódex ezt a karizmáról szóló teológiai tanítást belegyümöcsölte a 208. kánonba: "Krisztusban való újjászületésük folytán az össze krisztushívők között méltóságuk és cselekvésük tekintetében valódi egyenlőség uralkodik...". Ennek értelmében a hivatalt nem egyenlőtlenség és cselekvéstelenség alkotja. A jövőben ez az egyenlőtlenség még nyelvi területen is megszűnik, mivel azokat a szavakat is mellőzik majd, amelyek a hivatalviselők méltóságát az általános „méltóságban egyenlők”-höz viszonyítva kiemelik. Talán az egyház nem fog megfélemlíteni a hivatalviselők buzdításáról, hogy hagyjanak fel mindazzal, ami őket hírbe hozza, s „egyenlőbbek” legyenek mint mások, s hogy ne csak ruházatukban, hanem kivált hitbeli erejükben különbözzenek¹⁷ másoktól, ha már különbségnek mindenképpen lennie kell. A hivatalviselők jövőbeli művészete az lesz, hogy olyan hivatali stílust fejlesszenek ki, amely nem sérti (az egyházban lévő) testvériséget, ez ui. nélkülözhetetlen az egyházban. Ezen a téren kevés tapasztalatunk van, s a plébániai képviselőtestületek sem feltétlenül rögzítik ezt a hivatali stílust.

6. Természetesen nem egyhamar oldjuk meg azt a kérdést, hogy ezek a hivatalviselők egyházunkban hol részesülnek elméleti és gyakorlati képzésben. Jelenleg privát házakban és egyházilag felhívult (mivel közösségnélküli) teológiai fakultásokon „iskoláztatják” őket. Szakemberekké válnak, és azért nehézség nélkül bele tudnak illleszkedni a szekularizáció és modernizáció irányába haladó tridentinista klérusegyházba. Miként az iskolás teológia kevésbé hallgat a népre, éppúgy képzési idejük alatt a leendő hivatalviselők sem élnek a nép között. Talán ma még igen kevés „tanközösség” van. Ámde holnap esetleg a jövő hiva-

talviselői elsősorban az egyházi közösségben élhetnének, s maga a közösség dönthetné el, ki méltó arra, hogy a hivatalra felkészítsék, sőt még a kiképzés költségeit is önként vállalhatná (ki tudja egyáltalán, hogy még meddig bírjuk a papok és a pasztorális szakemberek tanulmányait anyagilag finanszírozni), s természetesen ilyen körülmények között a közösség még teológiailag szakszerűen reflektálni is tud keresztényi és pasztorális gyakorlatára. Ha ez így lesz, akkor nem arról tépelődnek, hogy később egyszer majd mit tesznek, hanem arról gondolkodnak, hogy már most mit tegyenek a csírájában levő elhivatott keresztényekért. Talán leginkább az akadályozza a hivatások kibontakozását, hogy a legfontosabb életkorban (ma ez 5-6 éves korig tart, amikor a gyermek különösen fogékony) a jövőbeli hivatásviselők elidegenednek a közösségtől.

7. A jövő hivatalviselőinek feladatát többé már nem az üdvösség szolgálatának fogalmából határozhatjuk meg, amely eltávolodott a keresztények mindennapi életétől, akiknek csakis a világ szolgálatára jutott. A lelkipásztorkodás célja a konkrét közösségben élő egyház lesz, s ugyanakkor mindig keveredetlenül és elválaszthatatlanul az üdvösség és a világszolgálat. Például az evangélium hirdetése, ami hivatalosan a pap feladata volt, többé elválaszthatatlan lesz attól a gondtól, hogy igazságosság és szabadság uralkodjék az emberek között, Isten ui. szereti az emberiséget, s érte a halált is megjárta. Minden egyházhoz tartozónak, tehát még a hivatalviselőnek is az lesz a vezérfonala, amit az evangelizációról kiváltképpen az Evangélium Nuntiandi (1975) fogalmazott meg. A hivatalviselők tipikus magatartása az lehetne, hogy nem csak a misztika iránt, hanem még az igazságosság iránt is figyelmet szentelnek, mégpedig azért, mert hivatalukkal az evangéliumot szolgálják. Valószínűleg lesznek majd olyanok, akik – a mindennapi keresztények csábítása ellenére, hogy az evangéliumot a magányos lélek belső ügyévé tegyék vagy a túlvilág dolgai közé sorolják – prófétikusan mindig emlékeztetnek a keresztény üzenet igazságosság-eszményére. Ezt annál inkább képesek lesznek megtenni, minél szegényebben élnek mint hivatalviselők, mivel a gazdagság akadályozná őket, hogy a szegények mellett kiálljanak. A hivatalviselőt az a veszély fenyegeti – miként Amazja papot Béth-el templomában –, hogy kiapad

benne a prófétaság Lelke és ezért helyébe Isten más prófétákat állt.

8. Holnap akkor lesz elegendő pap, ha elegendő közösség is lesz és az egyházi vezetés képes lesz arra, hogy felfedezze a közösség Istentől kapott hivatásait. Ez azonban nem az jelenti, hogy holnap minden pap egy-egy közösség papja lesz. Vándor-papok is lesznek,¹⁸ akik az egyház és a társadalom fontos területein hivatalosan tanuskodnak az evangéliumról. De ezek a vándor-papok is, bármily kevésbé lesznek valamely közösség papjai, azért nem szakadnak el a közösségtől, mivel csakis akkor keresztények, ha a népből erednek, s ez összefűzi őket hittestvéreikkel.

9. Ebben a pasztorális hivatal futurológiájában egy fontos kérdésről nem esik szó. Vajon lesznek-e a holnap egyházában nők is, akik hivatalosan megkapják a papi felhatalmazást? Ma már kétségtelenül vannak nők is az egyházban, akiket fontos feladatokkal hivatalosan is megbíztak: hitoktatónők, pasztorális asszisztensnők, egyházi akadémiák (hol?) vezetői között, rendelben és nőszövetségekben. Számomra igen meggyőző volt az, amit nemrégiben az egyik német segédpüspök mondott ebben a kérdésben. Azt kérdezték tőle, hogy mit szólna ahhoz, hogy egy napon az egyház a nők pappászentelése mellett döntene. Röviden ezt válaszolta: „Nem lennék meglepve.” Úgy vélem, hogy ez egy fontos lépés lenne a lehetséges jövőbe.

(Fordította: Boros István)

Jegyzetek

1. P. Hebblethwaite, Newman: Das Zeugnis der Laien, in: Orientierung 50 (1986), 161.
2. A pasztoráltörténeti vitában jelent meg az alapvető lelkipásztori szakadás fogalma. Vö. P. Audet, Der priesterliche Dienst. Band 5, Freiburg 1973; – P. Wess, Ihr alle seid Geschwister, Priester und Kirche, Mainz 1983; – P. M. Zulehner és mások, „Népem lesznek ...”, Egyházfórum Könyvei 5. Budapest 1990.
3. P.M. Zulehner, Religion im Leben der Österreicher, Bécs 1981.
4. P.M. Zulehner, Leutereligion, Bécs 1982.

5. Vö. J. Brems, Zeichnungen zum katholischen Katechismus für Wandtafel und Werkheft. Unter Mitarbeit und mit einer Einführung von L. Tillmann, München 1956. 52.
6. O. Rutz, Obrigkeitliche Pastoral, Passau 1985.
7. Vö. P.M. Zulehner et al., Fundamentalpastoral, Düsseldorf 1989.
8. A. Heller et al., Jenseits der Klerus- und Expertenkirche. Zur Zukunft der Laientheologen, in: Nur der Geist macht lebendig. Zur Lage der Kirche in Deutschland, 20 Jahren Konzil und 10 Jahren Synode, Mainz 1985, 119-129.
9. Vö. P.M. Zulehner, Denn Du kommst unserem Tun mit deiner Gnade zuvor. Zur Theologie der Seelsorge heute. P.M. Zulehner im Gespräch mit K. Rahner, Düsseldorf 1987.
10. P. Hoffmann, „Er weiss, was ihr braucht ...“ (Mt 6,7). Jesu einfache und konkrete Rede von Gott, in: „Ich will euer Gott werden“. Beispiele biblischen Redens von Gott, Stuttgart 1981, 152-176.; P.M. Zulehner, Das Gottesgerücht, Düsseldorf 1987.
11. I. Illich et al., Entmündigung durch Experten. Zur Kritik der Dienstleistungsberufe, Reinbek 1979.
12. Kirche und Priester zwischen dem Auftrag Jesu und den Erwartungen der Menschen, Bécs 1974.
13. Das Kirche- und Religionsverständnis von Katholiken und Protestanten. Eine Repräsentativbefragung im Auftrag der Redaktion „Kirche und Leben“ des ZDF, Allenbach 1986.
14. Vö. M Albus et al., „Wir haben gehört: Gott ist mit euch“, in: Nur der Geist (Anm.8) 142-153.
15. Vö. Die deutschen Bischöfe, Zur Ordnung der pastoralen Dienste, Bonn 1977, 12.
16. R. Zerfaß, Pastoralpsychologische Thesen zur Motivationskrise in der Pastoral der Kirchenfremden, in: Erfahrungen mit Randgruppen. Neue Horizonte für die Seelsorge, hrsg. v.d. Katholischen Glaubensinformation, Freiburg 1985, 43-64.
17. Priesterkleidung gestern und heute. Ein Papstbrief aus dem Jahr 428, in: Christ in der Gegenwart (1982. 12. 12.)
18. N. Lohfink, Kircenträume. Reden wider den Trend, Freiburg 1982.

1921-ben született, a Szent Mártonról nevezett pannonhalmi Főapátság főapátja. A Teológia c. folyóirat főszerkesztője. Tanulmányát az Egyházfórum felkérésére írta.

Papok és világiak testvéri közössége

Mint ismeretes, 25 éve, hogy a 2. Vatikáni zsinat bevégezte munkáját. Befejezte? Formálisan igen. De, ahogy König bíboros a közelmúltban szólt róla, a zsinati eszmék, határozatok megvalósításának még mindig csak a kezdeti fázisában élünk. Bécsnek a közelmúltban 85. életévét betöltött volt érseke televíziós nyilatkozatában is utalt rá, hogy a zsinat által elének tárt egyházszemlélet még mindig nem járta át az egyház tagjainak gondolkodásmódját, nem ihleti, nem vezeti gyakorlati életét. Különösen áll ez egyházi életünkre ott és akkor, amikor a papok és világiak szemléletében, érintkezésmódjában a hagyományos „klerikális egyház” képe az uralkodó. Pedig nyugodtan elmondhatjuk – el kell mondanunk –, hogy *a zsinattal a „világiak órája” érkezett el.*

Isten népe testvéri nép, testvéri közösség, amelyben minden megkereszteltnek ugyanaz a méltósága. A felsorolható számos zsinati szövegből (pl. Az egyház a mai világban 3; 21; 23; 24; 32; 37; 38; 61; 78; 91; 93; Világiak apostolsága 14; 29; Egyház 32; Püspökök 30; Ökumenizmus 7, stb.) csak a papi szolgálatról szóló határozat néhány sorát idézzük:

„A papok úgy töltsék be vezető tisztségüket, hogy ne a maguk javát keressék, hanem Jézus Krisztusét. Fogjanak össze a világi hívőkkel, és egész magatartásukkal kövessék a Mester példáját, aki nem azért jött, hogy neki szolgáljanak, hanem hogy ő szolgáljon másoknak és odaadja életét váltságul másokért (Mt 20,28). A papok ismerjék el és segítsék érvényesülni a világi hívők tekintélyét és az egyház küldetésében nekik jutott sajátos szerepet. Vegyék komolyan azt a jogos szabadságot,

amely az emberi közösségben mindenkit megillet. Szívesen halgassák meg a világiakat, testvéri megértéssel vegyék figyelembe kívánságaikat, ismerjék el, hogy az emberi tevékenység különféle területén nekik vannak tapasztalataik és ők az illetékesek, hogy így, velük együtt, képesek legyenek leolvasni az idők jeleit. ... A papok azért élnek a világiak között, hogy valamennyiüket elvezessék a szeretet egységére, ezért testvéri szeretetben legyenek gyengédek egymáshoz és a tiszteletadásban előzékenyek (Róm 12,10)" (Papi szolgálat 9).

Bármennyire is ismerik már sokan a zsinat tanítását (ismerik?), ha körülnézünk, meg kell kérdeznünk: vajon tudatosítottuk-e már ezt a szemléletet és az ebből következő gyakorlatot? Papok és világiak egyaránt... Vajon eszerint rendezzük-e már egyházi életünket – vagy legalábbis ilyen szellemben folyik-e annak „átrendezése”? *Mintha püspökökben, papokban és világiakban még mindig kitörölhetetlenül élne az a klerikális mentalitás, mely a hit felelős hirdetésének, továbbadásának, ébrentartásának, formálásának feladatát máig is az egyházi „tisztségviselők”, a „specialisták” kizárólagos jogaként tartaná nyilván.*

Hazai nehézségek: meggyengült egyház, idejétmúlt szemlélet

Tudjuk, hogy az egyház hazánkban az utóbbi időkben nehéz időket élt át. Négy évtizedes „kontrollált” élet után megtépvé, megfogyatkozva az első lépéseket teszi az újjáéledő szabadság útján. Vannak olyanok is – sajnos nem kevesen –, akiknek lelkében még annyira ott él a bénító félelem, hogy „kis lépések” helyett már csak helyben topognak, mi több, visszafelé araszolnak. Kétségtelen, egyházunk tagjai sohasem éltek e világban a „boldogok és gondtalanok szigetén”. Az egyház életében jelen van a szentség, de ugyanakkor a tévedés, olykor bűnös tévedés is. Ez oka annak, hogy az egyházat, helyi egyházunkat is gyakran jogos kritika éri és tagjai „belülről is” kritikusan nyilatkoznak a látottakról, tapasztalatokról. Ne mondja senki, hogy a bíráló hűtlenségből vagy egyenesen bomlasztó lelkületből fakad! Nem, hanem a tisztán látás és az igazabb, a jobb, élet utáni vágy igényből.

Tény, hogy napjainkban hazai egyházunk életében (és a világegyházában is) számos nehézséggel állunk szemben. Ezek

nem feltétlenül és nem elsősorban szervezési vagy strukturális problémákra vezethetők vissza. Egyébként épp az utóbbiak feloldása érdekében jött létre hazánkban és kezdte el közelmúltban munkáját a Püspökkari Titkárság. De semmiféle szervező, átszervező munka nem fogja feloldani azt a pszichológiai nehézséget, már-már görcsös állapotot, mely mélyen meggyökeresedett, beidegződött szemléletmódból és gyakorlatból ered. Márpedig ez komoly feszültségek forrása. „Ősrégi” gyakorlat és megszokottság miatt a papság és a világi hívők közötti „hivatalos” kapcsolat akadályozza a valódi testvéri légkör és közös testvéri életvitel kibontakozását. Sem a fejekből, sem a szívekből nem sikerült még kiiktatni azt az „Ősi”, de semmiképpen sem Krisztusra visszavezethető gondolkodást és gyakorlatot, mely szerint „az egyház a klérus” a nép pedig a „világi hívek”, „a többiek” a krisztushívők közösségében. (Csak zárójelben említem: a minap megnéztem a TV-ben azt az ökumenikus adást, melyben a hitoktatásról volt szó. A katolikus egyházat két, egyébként igen tiszteletreméltó pap képviselte. Egyetlen „érdekelt” világi – szülőkre gondolok elsősorban – nem volt jelen a beszélgetésen. Sajátos és sajnálatos módon ugyanezt tapasztaltuk a másik két egyház, ill. felekezet esetében is.)

Az elmúlt néhány évtizedben sokat szóltak-írtak a keresztény nagykorúságról, s fontos gondolatok fogalmazódtak meg. Az viszont nem elhanyagolható kérdés, hogy nehéz nagykorúvá válni egy olyan egyházban, ahol gyakran kiskorú, szellemileg és testileg csak félig fejlett fiatalok kerülnek a szemináriumokba. Ott azután, a testi-szellemi nagykorúvá válás során alakul a fiatal pap egyénisége: világi tapasztalatok, életben szerzett tapasztalatok híján, még máig is nem egy helyen amolyan „hortus conclusus”-ban élve. A papjelölt így egykönnyen identitás-kriszisebe kerülhet. Önmagát, csakis önmagát és a körülötte élő társait tudja elhivatottnak, küldöttnek. Ha más – kívülállók, a világban élők – részt akarnak venni, részt kérnek munkájából – ugyan-csak Krisztustól kapott küldetésük alapján – ezekre egyre gyakran-vöbben, sőt féltékenyen néz. Sajnos, a hazai helyzetünket szem előtt tartva, tucatjával lehetne felsorolni a konkrét példákat. A megzavart identitás-tudat, önnön fontosságának tudta

nyomán oly mérhetetlen „kenyérirígység”, féltékenység kezd a fiatal papban ébredni, mely azután egész életében végigkíséri.

Az elkülönülés, sőt szembenállás olykor már nemcsak káros, de kifejezetten kóros tüneteket mutathat fel. Így például elhangzott hazánk egyik templomában: nélkülem, a pap nélkül egyetlen világi hívő sem üdvözülhet... Féltékenység vagy „mindentudás”-komplexus? Ki tudná megmondani. Az ilyen jelenségek láttán megfontolandó lenne, hogy a szemináriumok életéért felelősek az ott folyó munka során szakembereket, pszichológusokat, pszichiátereket is bekapcsolnának.

Egészen súlyossá válhat a feszültség pap és világi munkatárs között, ha az utóbbi öt buzgóságában, áldozatos lelkületében, netán még teológiai tudásában is felülmúlja. Itt már komoly lelkiismeretvizsgálatot kellene tartania a papnak – ha egyáltalán rádöbben hibájára.

A munkára kész világi hívők végre valóban szertnének találkozni papjaikkal. És nemcsak mint „szolgáltatókkal” (kérek két szentmisét szolgáltatni...). Elfogadott, befogadott munkatársaként szeretnének püspökükkel, papjaikkal együttműködni. Vágyva várnak sokan arra az órára, amikor ez valóság lesz. És vajon hányan telt már el a lelke keserűséggel vagy legalábbis sebződött meg, mivel várározása kielégítetlen maradt, mivel visszautasításra talált? A bizalom válság-árka így egykönnyen szakadékká mélyülhet.

Ki hallgatja meg és hol, a világi hívőt, ha az egyház gondjával törődve (mely az ő egyháza is!), javaslatokat kíván tenni? Ki kérdezi meg, hogy miben látja egyházunk jelenlegi bajainak orvoslási lehetőségeit? Hol vannak az egyházközségi tanácsok fiatal nő és férfi tagjai? S ha vannak már ilyenek is, de hányan, milyen számarányban? Várják-e a világi teológusok közreműködését? Hol vannak a világi szakemberek a teológiákon, plébániákon, püspöki aulákban? Ó bárcsak nagy számú levelet kapnék ilyesféle tartalommal: Uram, ön nem tájékozódott kellőképpen. Ilyesmivel már tele van az ország!...

Papok és világiak kapcsolatának fellazításában az elmúlt évtizedek vallásellenes propagandája a távoltartó, sőt taszító erők közül csak az egyik tényező volt. Sokkal problematikusabb a nálunk még mindig uralkodó „pásztor-nyáj” szemlélet és gyakor-

lat. Magyarul: a vezető és vezetettek, a fent lévők és alárendeltek merev gyakorlata. A horizontális kapcsolatok, a keresztény testvériség gondolatának és gyakorlatának összefogó ereje még alig-alig fedezhető fel. S ahol – paphiány miatt – a pásztor eltűnik, széthullik a nyáj is. Lehet-e eléggé erőteljesen hangoztatni, hogy a világi munkatársak bekapcsolásának 24. órájában vagyunk. A testvériség tudatából, a „örzője vagyok testvéremnek” lelkületéből vállalt szolgálatát az áldozatos, tanúságtévő világiaknak nem csak el kell fogadnunk, de erre bízgatni, ezért kérni is kell őket.

Talán merésznek tűnik az állítás: gondviselésszerű, hogy hazánkban (és másutt is) oly nagy mértékben megfogyatkozott a papság száma. Isten esetleg így akarja rávezetni egyházát, annak tagjait, hogy végre tudatosítsák: mi mindannyian, papok és világiak együtt vagyunk Krisztus egyháza. Közös küldetésünk a hit terjesztése, a krisztushit ébrentartása, – ez nem csupán a „papok dolga”.

Mit tehetünk, mit tegyünk? Egyre intenzívebben kell azon fáradoznunk, hogy tudatosítsuk: az egyház sorsa, jövője – ami világunkban elvégzendő feladatát, küldetését illeti – a világiak és papok kezében van. Az „adott órában” – mely évekig, évtizedekig tarthat – a felelősség legalább annyira hárul a világiakra, mint a „világiakkal” egy világban élő papságra. E megállapítás mit sem változtat (nem is változtathat) az egyháznak Krisztus által kijelölt (és nem az évszázadok során kiterelhelyesedett) alapstruktúráján, nem teszi fölöslegessé, s nem állítja félre a szolgálati papságot. Ugyanakkor azonban figyelmeztető intés: vegyük komolyan, hogy – papok és világiak – szellemi-lelki egységben vagyunk egymással Krisztusban.

Ki a „testvér”?

Eddigi megállapításainkból szükségképpen folyik, hogy radikális testvériségre tartunk igényt. A keresztény közösség minden tagja kell, hogy végre testvérnek tekintse egymást, mi több, testvérként éljen, érezzen. Ezt az igényt, követelményt – mint fentebb utaltunk rá – a 2. Vatikáni zsinat ismételtlen emlékezetbe idézte, feladatként állította elénk. De vissza lehet, sőt kell nyúlnunk

a Szentíráshoz is. Máté evangéliuma – amikor a keresztények magatartását szembeállítja az írástudókéval és farizeusokéval, „akik Mózes tanítószékhébe ülnek ... és szeretik, hogy nyilvános tereken köszöntik és rabbinak szólítják őket az emberek” – Jézus szavával figyelmeztet: „Ti ne szólítsátok magatokat rabbinak, mert egy a ti mesteretek, ti pedig mindnyájan testvérek vagytok. ... A legnagyobb köztetek legyen szolgátok (Mt 23,3 skk). E súlyos kijelentés mögött az a tény rejlik, hogy mindannyian Krisztusban és Krisztus egyházának ölén nyertünk életet, *Isten a közös Atyánk, Krisztus pedig közös testvérünk* (vö. Gal 4,6-7). A fiatal egyházban a „testvér” mivoltot és kifejezést nem csak horizontálisan alkalmazták, hanem az első századokban még minden keresztény kölcsönösen fivérnek és nővérnek szólította és fogadta el egymást. Az egyes egyházközségek testvéri közösségek voltak – testvérületek, fraternitas-ok – ahogyan erről pl. az 1Pét 2,17 és 5,2 tanúskodik. Nem véletlen, hogy például Alexandriai Dionüszioszról (+264) ezt olvassuk: egy testvér a presbiterek seregéből.

Ez az őskeresztény fundamentális testvériség a történelem során egyre jobban összezsugorodott. Ciprianus (+258) ugyan még „szeretett testvérek”-ként tekinti és szólítja meg az egész közösséget, az egyesekhez szólva azonban már csakis a püspökök és klerikusokkal kapcsolatban használja a „testvér” szót. A „testvér” és a „testvériség” köre lassanként a klerikusok és szerzetesek csoportjára korlátozódik. A későbbiekben a „testvér” kifejezés egyre inkább kiszorul a használatból s helyette a „collega” megjelöléssel találkozunk. Így azután a „testvériségből”, mely valóban evangéliumi gyökérből fakadt, lassan „collegium” lett. A testvérek egyháza helyébe idővel a „klerikus egyháza” lépett (vö. J. Ratzinger, *Das neue Volk Gottes*, 1970² 209 sk).

Bár a keresztények „testvéri közössége”, „testvéri rendje” a változó történelmi szakaszokban és helyzetekben különféleképpen nyilvánult meg – vagy éppen halványult el – mindazonáltal nem lehet kétségünk afelől – s ezt a zsinati teológia is megerősíti, – hogy a krisztusi tanításnak ma is tükröződnie kell az egyház életében: a hit testvéri gondoskodással történő ébresztésénél csakúgy, mint az Úrban való testvériség tudatosításában és megélésében.

Ennek a tudatosításnak egyik első követelménye, hogy az egyházi hivatal gyakorlása egyre inkább testvéri formákat öltjön. A tekintélyen semmiféle csorba nem esnék, ha az valóban testvéri módon nyilatkoznék meg szavakban és tettekben egyaránt. A tekintélyt igenis érvényesíteni lehet és adott helyzetben kell is, de jelentős módosítást igényelne gyakorlásának formája. Ezen az úton csökkenne a püspökök, papok és világi hívők között még ma is fennálló (és olykor kínosan vagy bosszantóan érzékelhető) távolság. Nem ok nélkül került bele az egyházzal szorosan határozatba a felszólítás, hogy a keresztények között a kölcsönös bizalom és megbocsájtás uralkodjék, a világiak és pásztorok között pedig családi kapcsolat, amelytől sok jó várható az egyház számára. Hiszen a világiaknak azok is testvéreik, akik részesei a szent szolgálati hivatalnak (vö. Egyház 32; 37).

Ezt a testvériséget teológiailag az támasztja alá, hogy minden megkeresztelt tagjává válik az egyház családi, Krisztusban, az Elsősülöttnél realizált testvéri közösségének. Az Elsősülöttnél, Krisztussal együtt testvér és nővér az Atyának minden gyermeke, nő és férfi, püspök, pap vagy világban élő hívő egyaránt.

Pál apostol, amikor Puteoliban partot ért, társaival együtt azon örvendezett, hogy ott nagy számú testvért talált, akik azután vendégül is látták (ApCsel 28,15-16). Bármerre utazott is az akkori világ kereszténye, mindenütt testvérként fogadták be azok, akik ugyancsak testvérként éltek, ugyanazt a hitet vallották, hirdették. Papok-presbiterek és világiak megkülönböztetéséről ekkor semmi hírt nem kapunk.

Nem kétséges: a zsinat világosan fogalmazta meg a régi igazságot, mely szerint az egyház nemcsak papokból és püspökökből áll, hanem Isten egész népét öleli magába. Ehhez a néphez a klérus éppúgy hozzátartozik, mint a laikusok serege. E megállapítás – talán különösen hat a kifejezés – ma is „fegyver” a megújulási konfliktusban. Nem életet kioltó, hanem biztosító fegyver, mely az egyházon belül ugyanúgy jelentős funkciót tölt be, mint az egyház társadalmi szereplésében. Napjaink megújítási törekvéseiben az egész egyháznak részt kell vállalnia. Létszámukat, különféle szakképesítéseiket szem előtt tartva elsősorban a világiak lehetnek és legyenek is az élesztő kovász.

A zsinat – 25 év után is – bátorító és ösztökélő erő, hogy tudatosítsuk küldetésünket a világban. Mint emberek és mint keresztények, világiak és papok. Isten népének nagy közössége vagyunk. Összetartó erőink a nem a jogi szervezet, nem a „hit tisztaságáért” aggódó hivatalok, hanem az, aki küldetésünket kijelölte, aki útra küldött, akinek nevében és szeretetében összegyűlünk: Jézus Krisztus.

Isten egész népe részesül Krisztus papi, prófétai és királyi küldetésében. Nép, mely kezdet óta papokból és világiakból áll. E népben – az egész nép javára – végzik szolgálatukat a papok és világiak. Csakis együtt, közösen alkotják Krisztus testét, Isten népét. A pap sohasem pótolja a népet, – hozzá tartozik. Papok és világiak kölcsönösen igazolják és korrigálják egymást. Valódi, szétszakíthatatlan szálak kötik őket Krisztushoz, iktatják be Isten népébe. *Suenens* bíboros mondta annak idején papok és világiak összetartozásáról: amit Isten egybekötött, emberek szét ne válasszák.

Isten népében papok és világiak valóban szétválaszthatatlanok. Épp úgy, mint a test és lélek, az értelem és akarat, a szív és lelkiismeret vannak együtt az emberi életben. A papi és a világi lelkiség kialakításában az Isten kinyilatkoztatott üzenete a döntő. Ez pedig testvéri egymáshoztartozást követel. Az egyház az a hely, ahol papok és világiak egymáshoz kapcsolódnak és – egymásra találnak, egymást segítik. Csak így, ebben a közösségben jutnak el Istenhez.

Ha keresztény életünkben – és hazai egyházunk megújulási folyamatában – a testvériség gondolata és megélésének gyakorlata – kinyilatkoztatott és zsinati szövegek alapján – valóban lényeges (már pedig az kell legyen), akkor a megújulási és megújítási törekvéseinkben meghatározónak és lényegesnek kell tartanunk, hogy mintegy újra fölfedezzük az ősi egyházi szemléletet és gyakorlatot, hogy megszívleljük a zsinati tanítást. E kettő ötvözése nyomán kell új egyházi életstílusunkat is formálni.

E helyen csak röviden utalok arra, hogy a legtermészetesebb helye, „közege” e testvériség – nemcsak tudatának, de – megélésének a kiscsoport, a bázisközösség, mely éppúgy állhat papokból mint világiakból, illetőleg közösen mindkettőből. Ezek a testvéri „alapközösségek” olyan élő sejtek, melyek a krisztusi

örökséget tanúságtévő módon, kreatívan teszik magukévá és igyekeznek környezetükben is elfogadtatni. Ezen az úton férfiak és nők, papok és világiak egymás lelkében, mi több, arcán, tetteiben egyre inkább tudják és fogják is felismerni Krisztust, az ő képmását, az ő áldozatáról és szeretetről tanúskodó tetteit. Krisztusét, aki – amint maga ígérte – valósággal közöttünk van, velünk lesz, és akinek megváltó erejében, mindenkit magához ölelő szeretetében tudjuk felismerni testvéri egymáshoztartozásunkat.

Senki ne gyanítson itt szertelen újítást, feltűnősködést. Az elmondottakban semmi új állítás nincsen. Ősi, krisztusi tanításra és életpéldára épül. A nagy kérdés: vajon papságunk számának csökkenésével megfelelő szerepet juttatunk-e a megújulás során a keresztény testvéri alapközösségeknek. Ha igen, akkor valóban ősi keresztény modellt szem előtt tartó, azt értékelő, erősítő törekvés szolgálatában állunk. Oly törekvésnek, mely a keresztények – papok és világiak – kapcsolatát a testvéri szeretet erejében egyre gyümölcsözőbbé teheti. Ennek hiányában minden szervező, menedzser munka gyökértelen s ennél fogva eredménytelen.

A szemléletváltás folyamata

Az egyház strukturális felépítése a történelem során változáson ment át. A ma együtt élő három generáció megszokta, hogy klerikusokról és laikusokról halljon-szóljon. De elfeledhetjük-e, hogy kezdetben nem így volt!? És ma is alakíthatnánk életünket úgy, mint az keresztény őseink idején a világ szemében megszokott volt: püspökök, papok és világiak élő, közvetlen testvéri közösségekben, testvéri kapcsolatban élhetnek. Tudjuk ugyan, hogy a történelem kerekét nem lehet visszaforgatni, de amiről szólunk, nem egy régmúlt történelmi fázis újraélesztése lenne, hanem megélt krisztushitből fakadó, valódi keresztény testvériségtudatból újjáéledő élet.

Hazai egyházunkban hosszabb ideje rossz közérzetet (remélhetőleg még nem közönyt) tapasztalhatunk. Felfedezhető ez a papság köreiből, az újjáéledő szerzetesrendeknél, a szemináriumi nevelőknél, papnövendékeknél, tanároknál és világi hívők-

nél egyaránt. E rossz közérzetnek egyik oka kétségtelenül az, hogy egyházunk tagjai olykor elszigeteltségben, máskor sajátos anonimitásban élnek. Szinte szó szerint: nincs nevük, nincs családi életük, nincsenek – vagy alig vannak – megélt testvéri közösségeik. Hazánk egyházi életének jelenlegi fázisában talán a világi hívőknek kellene elsősorban ráébredniük arra, hogy keresztény testvéri közösségbe – közösségekbe integrálódjanak. Olyanokba, melyekbe testvérként hívják meg a papság soraiból is azokat, akik felismerik az „idők jelét”. Olyanokba, melyekben testvéri az érintkezésmód, melyekben senki nem törekszik uralkodásra és senki nem használja ki a sajátos alárendeltségi tudatból fakadó szolgálalkúséget. Ha Krisztust testvérünknek szabad, sőt kell tekintenünk, akkor e testvér-tudatnak püspök-pap-világi hívő kapcsolatában is élő és éltető valóságnak kell lennie. Végző soron ugyanis a keresztény közösség belső, családias dinamikájának emberi, de ugyanakkor természetfölötti egyensúlyának helyreállításáról van szó.

Ha egyházunkban – a nagy egyházban és hazai egyházunkban – papok és világiak együttes erőfeszítéssel ezt a keresztény identitásukat is meghatározó testvértudatot és -élményt kellőképpen nem mélyítik el, akkor a soraink között lábra kapó és erősödő szorongást az egyre jobban eluralkodó rossz közérzetet egykönnyen tartós krízissituáció válthatja fel.

Ne értsük félre! Nem tömegrendezvényeket, tömegeket megmozgató ünnepléseket akarunk egyházunk életéből kiiktatni. Igaz, ezeknek mélyebb és tartós lelki hatását a legtöbb résztvevőnél megkérdőjelezzük. Nem is a nagyobb plébániák legitimitása ellen emelünk szót (bár azokat – főleg nagyvárosokban – csak laza jogi szálak tartják még össze). De nem téveszthetjük szem elől azt a keresztény őscinktől reánk hagyott gyakorlatot és követelményt, hogy pap és hívő együtt élje át: tartozik valahová, a másikkal, a többiekhez. S ezt a köteleket nem a test és vér, hanem Krisztusban Isten akarata hívta életre, s annak elmélyítését keresztény mivoltukból fakadóan vagyunk kötelesek munkálni. A testvéri közösségekben már senki sem lesz lélektelen módon nyilvántartott „statisztikai adat”, hanem valóban „valaki”. Szeretett, értékelt és megbecsült személy a kisebb majd nagyobb testvéri közösségek növekvő családjában.

Természetesen minden józan keresztény tudatában van annak, hogy ez a szemléletkorrekció s a belőle fakadó gyakorlat nem fog magától és egykönnyen létrejönni. Évszázados terheket hurcolunk magunkkal. A változás, a megújulás konkrét feltételeit nekünk magunknak – papoknak és világiaknak együtt – kell megteremtenünk. A reánk háruló feladatokat nekünk, az utódaikkal közösen kell elvégeznünk. Nem egy-egy – olykor tán utópisztikus álmokat kergető – papnak vagy világinak, hanem a megújulás útját felismerő és a vele járó szemléletváltozást elfogadó, a munkát vállaló püspököknek, papoknak és világi hívőknek – együtt.

Szemünk láttára kezd kialakulni egy olyan világ – bár ennek az átalakulási folyamatnak még csak a kezdetén vagyunk –, ahol egyre több személyes elkötelezettséget vállaló emberre, aktív munkásra van szükség, s ahol mindinkább az együttes, közös döntésre, a valódi, életet formáló, kritikát kiálló igazságra tartanak igényt. Az ébredő és erősödő igények közös társulásokhoz, csoportok, munkaközösségek kialakulásához is vezetnek. Vajon az új és – reményünk szerint – az igazabb világ kialakításánál nyújthatunk-e többet a megélt testvériség, testvéri szeretet vonzó példájánál? Mi, keresztény hívők, papok és világiak... Súlyos felelősség hárul reánk, hogy ezt az ősi keresztény szemléletet újra életté formáljuk. Olyan nehéz lenne ez? Talán mégsem. Hiszen mindannyian ugyanarra a reményre születünk, mindannyian egy Atyának gyermekei és az elsőszülött, Jézus Krisztus testvérei vagyunk. Azé a Krisztusé, aki nem akart semmit sem birtokolni, aki nem akart hatalomra kerülni. Tele volt szeretettel és életét adta az emberekért.

A világ, a körülöttünk élő emberek azt fogadják el, amit látnak, megtapasztalnak. S mit látnak itt és ma!? Egymásra még mindig nem talált, egymást őszinte testvéri szeretettel még mindig nem vagy csak felületesen becsülő és szerető világiakat és papokat, a hétköznapi problémák, a sok politizálás miatt egymástól elszakadó, sőt egymással szemben álló keresztényeket. Ha ennek ellenkezőjéről, a szeretetben fogant testvériségről nem teszünk tanúságot, – hitelünket fogjuk veszíteni.

* * * * *

Magyar egyházunk életében – igaz, ez nem csak magyar „privilegium” – a régi gondolkodásmód és gyakorlat valamint a megújuló szemléletből fakadó gyakorlat közötti feszültségek nem jelentéktelenek. Pedig, ha fenn akarunk maradni, s a 3. évezredre át akarjuk vezetni közös otthonunkat, az egyházat, akkor a struktúrák, de mindenképp előtte a régi szemlélet megváltoztatására, megújítására van szükség. Hogy „alulról” vagy „felülről” jöjjön-e s váljék hatékonyá a megújulás, hogy a világiak vagy a püspökök, papok kezdeményezzék-e – a kérdés illetően megfogalmazása már eleve helytelen. Mindkét oldalról kellene – őszinte testvéri szeretettel – egymás felé közeledni, egymást segíteni, egymás mellé állni.

Nem feledhetjük: a hívők szentségi közössége, az egyház nem olyan hierarchikus piramis, melyben a Lélek adományai csakis a csúcs felől érkehetnek, felülről, a hierarchikus szentségi és jogi hatalom felől. Nem, mert az egyház elsősorban testvéri közösség az Úrban, melyben mindenki – mint fitestvér és nővér – elvben és alapjában egyforma. Krisztus Léleke mindenkinek úgy osztja ajándékát, ahogyan akarja. A Lélek működik a hierarchia szentségi és kormányzó cselekvésében, de éppúgy azokban és azok által is, akiknek a szó ajándékát, a prófétálás, a tudás, a tanács vagy a szervezőképesség ajándékát, vagy bármely más adományt nyújt. Ezeket az adományokat kölcsönösen – felfelé és lefelé: *egymás felé* – tiszteletben kell tartani. Az egyoldalú klerikális beállítás az egyház képét csak eltorzíthatja (vö. *Mysterium salutis* 4/2, 171. Peter Huizing).

1941-ben született szociológus. Az Országos Közművelődési Központ Művelődéskutató Intézetének tudományos titkára. Számos publikált és kiadatlan egyházi szociográfia szerzője. A „HÁLÓ” kisközösségi kommunikációs hálózat alapítója.

Papjaink alulnézetből (tények és vélemények a 80-as évek legvégéről)

„A lyukat betöltötték, a
töltelék én voltam.”
(egy fulusi plébános)

A mottó már jócskán magyarázza a címet, csak annyit kell hozzátennem, hogy az igazi felulnézet nem a miénk... Az alulnézetek egyike a szociológusé. Az alcímet is magyaráznom kell: ez még nem az a szociológiai kutatás, amely majd hitelesen láttatja papjainkat *társadalmi pozíciókban* és *szerepeikben*, amely érdemben foglalkozik majd indítatásukkal, hivatásukkal, pályájukkal, feladataikkal, sorsukkal, szerepfelfogásukkal, hatékonyságukkal, konfliktusaikkal. Ez alkalommal (az Országos Közművelődési Központ és az Országos Lelkipásztori Intézet közös kutatása keretében) egy 80 plébániából álló mintán a magyarországi katolikus egyházközségek működését vizsgáltam, pontosabban azt, ahogyan papjaik látják eklézsiájukat. Ennek a kutatásnak, a tényeire támaszkodva próbálom érzékeltetni azt, hogy milyen körülmények között, hogyan játsszák el – kimerülve a negyven éves sivatagi vándorlásban – papi szerepüket, vagyis – szakmám nyelvén fogalmazva – a pap pozícióját milyen szerepben próbálják megvalósítani. A kérdés így is felvethető: milyen szerepre kényszerülnek? Milyen szerep alakítható ki a rendelkezésre álló szerepkészletből? Ilyen kérdések megválaszolására ez a

kutatás nem ad lehetőséget, csupán némi előzetesre szorítkozhatom. Nem állíthatom, hogy *ez van*, csupán azt: *ilyen is van*, – de azt azért megkockáztatom: nem is kevés. Még valamit: nem csupán erre a 80 fős mintára támaszkodom, hanem országjáró szociográfusi tapasztalataimra is, arra a közel száz látogatásra is, amelyeket katolikus plébániákon tettem, ez úton is köszönetet mondva vendéglátóimnak, akik asztalukhoz is meghívtak.

Lehetne az alcím „Tájkép csata után” is, hiszen papjaink között nagy számban akadnak pszichésen és erkölcsileg sérültek, még a hősök között is. Találkoztam pozitív és negatív előjelű szélsőséges esetekkel is, melyek jellegzetes figurái lehetnek egy majdani religiográfiának, most azonban az átlagos és a gyakoribb esetek képezik írásom tárgyát. Lehetne az alcím „Tájkép csata előtt” is, hiszen azt próbálom meg érzékeltetni, milyen papi csapattal indul egyházunk csatába, ám e militáns metaforát hadd cseréljem át az építkezésre. Persze az Ország (és az ország...) építésére gondolok, s eszembe jutnak annak a papnak a szavai, aki egy fővárosi lakótelepen most rakja le övével a templom és az eklézsia alapjait: „Feladatom az élet menedzselése”. Érdeemes felfigyelni a fogalmazásra, nem a hitélet, hanem az élet menedzserének tekinti magát. Persze, tudhatjuk, mit érthet életen az, aki számára Krisztus az út, az igazság és az élet. Vajon hányan alkalmasak – csaták után és csaták előtt – papjaink közül az élet menedzselésére?

Teher alatt erősödik a pálma?

Egy pap ismerősömmel 33 féle szakmát (teológus, pszichológus, közgazdász, művészettörténész, szociológus, villanyszerelő, stb.) gyűjtöttünk össze: ennyi mindenhez kellene érteni egy magyar papnak. Egy másik számítást akkor nem végeztünk el: hány napos hónapra, hány órás napra lenne szüksége ahhoz, hogy megtehesse azt, amire tehetsége van. Az, hogy papjaink túlterheltek hogy *önkizsákmányoló* életet élnek, köztudott, az már kevésbé, hogy terhelésük eléggé egyenlőtlen, és az még kevésbé, hogy *tevékenység-szerkezetük* is nagyon különbözik. Ez nem csak az adott hely kihívásaival, nem csak a munkája megoszthatóságával, hanem a pap szerepfelfogásával is magyarázható. Elgondol-

kodtató az a tény, hogy egyesek nyolcszor-tízszer annyi időt fordítanak liturgiára, mint mások. (A mintámba került papok egy-egyede 11–30, egyegyede 61–110 órát havonta!) Hasonló különbségek mutatkoznak az oktató tevékenységben (egyötödük 1–10 órát, egyötödük 51–100 órát fordít erre) valamint a közösségszervezés, az adminisztráció és a kulturális tevékenység esetében is, ezekben azonban jóval inkább megoszthatók a világi segítőkkel, mint a liturgia. Megkérdezhetjük, hogy nem tudják vagy inkább nem akarják megosztani ezeket a feladatokat. A válasz: is-is.

Így aztán természetes, hogy például a *készületre* megmaradó idő eléggé különböző (egyötödük számára 1–10 óra, hasonló hányaduknak 41–60 óra jut havonta). A többség csak a vasárnapi homiliára készül, kis százalékuk a hittanórákra is. A készület idejét persze sokféleképpen ki lehet tölteni, íme:

„Napi fél órát szánok erre, s a vasárnapi gondolatot szövögetem és ismételtetem egész héten, s szombaton még egy fél órával megtoldom.”

„Egész héten készülök. A hét elején leírom első reflexióimat, s állandóan ezzel foglalkozom a legkülönbözőbb tevékenységeim – például a kerti munka – közben is. Amikor megérett, leírom, s szombaton még egy-másfél órát dolgozom rajta.”

„Kedd esténként összegyűlünk az esperesi kerület papjai, s megbeszéljük a vasárnapi szentbeszédet.”

„A pénteki ifjúsági hittanon feldolgozzuk a vasárnapi evangéliumot, kérdéseiket is beépítem a homiliámba.”

Amire érdemes felfigyelni: egyes helyeken papi és egyház-községi *közösségekben, dialógus keretében* születnek, formálódnak a homiliák. Mindez persze nem helyettesíti, csak megnöveli az ígét teremtő csend hatását.

Kényelmes-e a gyóntató szék?

A *szentség-szolgáltatás* elég gyakran vállalt szerep, s ezt is igen különböző módon lehet „megjeleníteni”. Lehet szentséget szolgáltatni – ahogy egyikük mondta – „kilóra” is, és lehet jelként, Lélektől lélekig. A szükségletek természetesen nagyon különbö-

zók. Vegyük például a bűnbánat szentségét. Van, ahol még népszokás a gyónás (Palóc vidéken), és van, ahol ritkaságszám-
ba megy még az öregek között is. A lelki vezetés mindenütt na-
gyon ritka. Hogy a hívek 99%-a nem látja a különbséget a gyó-
nás és a bűnbánat szentsége között, annak bizony papjaink is
okozói lehetnek. A most következő megnyilatkozások nem csak
a vallásosság milyenségét, hanem papjaink hozzáállását, szerep-
felfogását is jellemzik:

„Ez egy palóc falu, itt a gyónás még népszokás, első pénteken kora
reggeltől késő estig gyónnak. Ennek örülök is, ugyanakkor aggodalmat
is kelt bennem, hiszen ez híveim vallásosságának gyermekségét is bi-
zonyítja, ugyanis jól érződik az 'inkább gyónok, mint gondolkodom és
megváltozom' mentalitás.”

„Gyónnak becsülettel, de problémáikkal nem keresnek meg.
Gyónnak, de nincs bizalmuk hozzám.”

„Habár a gyóntatószéket kiiktattam, s asztalhoz ültetve őket gyón-
tatok, zavarja híveimet, hogy ismerem őket, szívesebben gyónnak pél-
dával a lelkigyakorlatot tartó atyáknál.”

„Gyónás-áldozás itt egyszer van évente: karácsonykor.”

„Rohamosan csökken a gyónás népszerűsége, aminek okát én
csakis kizárólag híveimben látom, hiába mondják, hogy ez a forma már
egy kicsit elavult.”

„Egyre erősödik az etikai relativizmus, híveim nem egy ma is jelen-
lévő Krisztust állítanak maguk elé mércének, hanem egy középkori fel-
fogásnak megfelelőt.”

„Szorgalmazom, hogy legalább havonta gyónjanak, a szülők gyere-
keikkel együtt.”

„A gyónással tudom markomban tartani őket.”

„Gyónni gyónnak, de a tanyasi ember nem érti azt, hogy 'lelki ve-
zetés'.”

„Száz fiatal választott lelki vezetőjének, egy-két havonta jönnek, s
átlagosan egy-egy órát töltek együtt velük.”

„Nagyon sok gyónás érvénytelen, mert már tizenhárom éve vagyok
ebben a faluban, de még senki sem gyónt meg paráználkodást, abor-
tuszt, itt a leggyakoribb bűnök a 'káromkodtam', 'loptam', 'összerúgtam
a port az emberrel/asszonnyal'.”

A gyónások száma a legtöbb helyen rohamosan csökken,
mégis ez a kérdés a legtöbb helyen szőnyeg alá söpört problé-
ma. Hogy a gyónások számának csökkenése korántsem magya-

rázható egyértelműen a hitélet lanygulásával, hanem inkább stílusának megváltozásával, azt jól bizonyítja az a tény, hogy ott is erősen csökken a gyónások száma, ahol nem csökken vagy éppen növekszik az áldozók és áldozások száma. Papjaink nemigen tudnak (akarnak?) magyarázatot adni erre. Más kérdés, hogy ha a Lélek megtréfálna minket – szociológusokat és papokat egyaránt –, és egyik napról a másikra minden hívő havonta kezdene gyónni, legalább háromszor ennyi papra lenne szükség erre a „szolgáltatásra”.

Jegyesnevelés vagy gyorstalpalás?

A mintámba kerülő egyházközösségekben – ám ezt tapasztalataim is megerősítik – a jegyesoktatások 7%-ban nem esik szó a házasságról, a házastársi kapcsolatról érdemben csak az esetek egyötödében, s csak minden tizedik esetben kerül szóba érdemben a társi kapcsolat – buktatóival együtt – a családtervezés, a szexualitás, a gyermeknevelés, a társi kapcsolat lélektana az otthonteremtés, ahol viszont szó esik eféléről, ott általában igen magas színvonalon. A jegyesoktatás (nevelésről nemigen lehet szó) tematikája és koncepciója tehát igencsak eltérő. Az eseteknek csak 5%-ban személyre szabott és dialogizáló, a legtöbb esetben – mégha igen színvonalasan is – csak „leadják” az anyagot. Most a kisebbséget képező, de talán a jövőt jelentő eseteket érzékeltetem, jelezve, hogy milyen sokféle jó megoldás valósulhat meg:

„Először a jegyességről, aztán Istenről, végül a családi és az egyházközösségi életről beszélgetünk.”

„Először a buktatókról beszélek, aztán a házasság szentségi oldaláról, végül az otthonteremtésről.”

„Öt alkalommal egy-egy témakört beszélünk meg: 1) egymás elfogadása és szeretet Istenben, 2) gyerekek vállalása és vallásos nevelése, 3) az élet tragédiáinak elviselése együtt és Istennel, 4) az élet nem anyagi javakban mérhető értéke, 5) előkészítés a szertartásra.”

„Jegyesképző kurzusok vannak minden évben 6 alkalommal. Ebből 3 hittan, a másik 3 pedig: szexualitás, szerelem, házasság. Ezeket egy négy gyermekes házaspár tartja.”

„Az általános tudnivalók után a házasság pszichológiája kerül terítékre.”

„Nincsen előre kitervelt tematika, megpróbálok maximálisan személyiségükhöz alkalmazkodni. Bízatom őket, hogy kérdezzenek, s ők kérdeznek is sok mindenről: a szextől az együttélés problémáig. A válaszokhoz sokféle könyvet használok és ajánlok fel.”

Hittan vagy hitre nevelés?

A kihívások és lehetőségek hallatlanul különbözőek. Néhol csak öt, másutt ötszáz hittanos jut egy papra. A vasárnap templomba járóknak néhol csak 5-10, másutt 80-100 százaléka jár hittanra. Bizony, akad olyan falu, ahol több a hittanos, mint a vasárnapi templomlátogató. A paradoxon megoldása: az iskolai hittanra járó (csaknem összes) gyerekek csupán töredéke jár misére. Ez is jól érzékelteti a hitoktatás és a hitre nevelés óriási különbségét, mellesleg igencsak elgondolkodtató adalék a közelmúltban zajló hittan-vitákhoz, amelyben a katolikus fél olykor túlon túl is magabiztos és tájékozatlan álláspontot képviselt.

A plébániák 12%-ban minden korosztály számára tartok hittant, az óvodástól a felnőttig, ám sok helyütt ugyanaz a pap kénytelen a pici gyerekek, a kamaszok és a képzett felnőttek nyelvén egyaránt szólni. Képzeljünk el óvónőt vagy egy egyetemi tanárt, akiknek egyszerre kellene helyállnia óvodában, kamaszok körében és egyetemen. Ilyen „öttusát” manapság csak a papoknak kell művelniük minimális edzés lehetőségek mellett. Nem csoda, hogy a hittan sok helyütt csak „leadás”, csak „okítás”, és nem – Blanckenstein Miklóst idézem – a nyolcadik szentség, a *találkozás* művelése. Tulajdonképpen az a csoda, hogy az egyházközségek jó harmadában hitre nevelés is folyik a hittan keretében, s hogy éppen a hittan az élet menedzselésének leghatékonyabb kerete. Most elsősorban ezeket a „csodatevő” papokat szólaltatom meg, akikről ki fog derülni, hogy a csodát korántsem egyedül művelik, hanem égi és földi közreműködők segítségével:

„Szinte mindenki jár hittanra, de a nagyobbak csak a bérnyújtás muma miatt.”

„Egyre kevésbé ösztönző hatású a pontozás vagy a szentkép, a nagyobbaknál már csak édességgel és ajándékkal próbálkozom.”

„Iskolában tartjuk a hittant, piros és fekete pontokat adok. A nem beiratkozottak is résztvesznek. Saját szerzeményeimet énekeljük.”

„Amikor a dúsgazdag és a szegény Lázár történetéről van szó, megemlítettem azt a helybéli gazdag fiatalembert, aki szívinfarktust kapott, s azt a gyereket is gyakran említem, aki mindig csúfolta a hittanosokat, aztán egyszercsak rászakadt a part.”

„Szívesen alkalmazom a rögtönzött szerepjátékot, például eljatszik a farizeust és a vámost. Csak szóval dicsérek, szeretek életemből és életünkéből példát meríteni.”

„Igyekszem minden hittanórát a Bibliához kapcsolni, s ezt a mindennapi életre alkalmazni.”

„Igyekszem a hitoktatásban is felhasználni természettudományos ismereteimet, kiviszem őket a közeli kőbányába, ott beszélek nekik a teremtésről. Nem igen hiszek furfangos segédeszközökben, annál inkább a szó erejében.”

„Tízen tartunk hittant, három pap és négy civil, tíz féle egyéniség. Amiben közösek vagyunk: a viselkedés-tanítás, közösségi együttlét, életszerűség.”

„Az ifjúsági és felnőtt hittant nálunk kisközösségek helyettesítik, aki nem tagja ezeknek, azokkal külön foglalkozom.”

„Van két középközpontú csoport, s kettő a felnőtteknek. Ez utóbbiból az egyik a huszonéveseknek, a másik meg a RÖTYE, vagyis a Rozsant Öreg Tyúkok Egylete, ahogyan önmagukat nevezik. Ez inkább imaközösség, még inkább panaszklub, azonban ennek is fontos, öngyógyító funkciója van.”

„Fontosnak tartom, hogy minél többet legyek velük együtt hittanórán kívül is. Viszem őket múzeumba, képtárba, zsinagógába, beteg gyerekeket látogatunk meg kórházakban, nyáron táborozunk, bálakat is rendezünk.”

„Hetenként kirándulunk, nyáron táborozunk, külföldre is együtt megyünk. Tizenkét plébánia összedolgozik, s még az illegális korszakban is együtt rendeztük meg a hittanversenyeket, szellemi és fizikai erőpróbákkal.”

„Minden évben meglátogatom a hittanosaim családját, lehetőleg az apa nevenapján, s könyvet viszek ajándékba. Szeretik a hittant, egymást hozzák ide, talán azért is, mert igyekszem őket szép beszédre, helyes életvezetésre nevelni. Sokat játszom velük, a szünetben focizunk, s – bár elmúltam hatvan – nem tudok ellenállni, amikor noszogatnak, 'Atya, kérjük, álljon fejre!'.”

Milyen magas a léc?

Optimális erősségű, tehát ösztönző, vagy túl erős, illetve túl gyenge kihívást jelent híveiknek papjuk? A szintek rendkívül különbözőek, amit persze részben indokolhat az eltérő környezet. Nézzük csak, például mit szabnak a keresztség felvételének feltételül:

„Csak azt, hogy jelentsék be.”

„Egyetlen feltételem, hogy szülő kérje.”

„Nincsen semmilyen feltételem, de előtte a szülőkkel beszélgetek.”

„Csak akkor mondok nemet, ha megbizonyosodom: számításból tennék.”

„Senkit sem utasítok el, s a keresztelési megbeszélésre én megyek el hozzájuk.”

„Senkit sem utasítok el, hanem mindenkinek adok egy kis tájékoztató füzetet.”

„Fizessenek egyházi adót.”

„Elvárom, hogy tudják a hét szentséget. Akik úgy érzik, hogy túl sokat kívánok, elmehetnek a reformátusokhoz. Többen el is mennek.”

„Csak a keresztszülők esetében szabok feltételt: legyenek megkeresztelve, ne éljenek vadházasságban.”

„Legalább az egyik szülő biztosítsa a gyerek vallásos nevelését.”

„A szülők elfogadhatóan rendezett házasságát tartom feltételnek, egyebet nem, mert a keresztséget kapcsolatfelvételnek, kinyíló kapunak tartom.”

„Igyekszem meggyőződni arról, hogy megvannak-e a keresztség nevelés feltételei.”

„Szentségi házasság a követelményem.”

„Szentségi házasság, rendszeres szentségekhez járulás, és azt is megkérdezem, volt-e elsőáldozó a nagyobb gyerek.”

Azzal, hogy sok pap nagyon alacsonyra, sok meg túl magasra állítja a lécet, még keveset mondtunk, hiszen nem mindegy, hogy fokozatosan emelik-e az elsőre alacsonyra állított lécet, hogy segítik-e a „versenyző” fejlődését, hogy kialakítanak-e „egyéni edzéstervet”, egyáltalán, hogy edzői vagy bírálói-e híveiknek. Bizony sok helyütt a statisztikai, ismét sok helyütt a jogi szemlélet az alapvető, s nem a „menj és ne vétkezzél többet”

vagy a „nem rakok én sem rád többet, mint amennyit elbírsz, ha nekiveselkedsz” pedagógiája.

Demokratizálás vagy demokratizálódás?

Ez a kérdés persze több egyházközösségben még fel sem merülhet, hanem csak az „Egyedül vagy segítséggel?” illetve a „Keményen fogni vagy elengedni őket?” kérdésnek van helye. Sok mindent elárul – nem csak az egyházközösségről, hanem magáról a papról is – például a képviselőtestület összetétele és szerepfelfogása. A mintámban szereplő testületek kétötöde kinevezett, ugyanakkora hányada választott, a többi ez is, az is. Egyharmaduknak csak férfiak a tagjai, ugyanakkor a templomba járóknak kétharmada-háromnegyede-négyszötöde nő, s ugyanakkor a nők aránya az érdemi munkát végzők körében is. Tudnivaló, hogy ez a férfi-uralom több helyen a pap akarata ellenére van, nehezen megváltoztatható hagyomány, ám így van másutt is, még néhány budapesti plébánián is, sőt néhány, egyébként mintának tekintett egyházközösségben is. A testületek ötödében-negyedében a tagság jelentős része nem tartozik a rendszeres templomlátogatók közé. Az egyházközösségről és a papról is árulkodnak ezek a megállapítások:

„Nőket nem veszünk be a testületbe, nekik a konyhán és az istállóban a helyük.”

„A testületet örököltem, a tagok csak saját érzelmi érdekeiket képviselik.”

„A képviselőtestület az én destruktív ellenzékem, szókimondásomat nem bírják elviselni, elképzeléseikhez a butaságig ragaszkodnak, velük szemben még az evangélikusok megvédenek.”

„Próbáljon csak meg a testület másfolyen lenni, mint amilyenek én akarom, meg is nézhetné magát!”

„Igyekszem fiatalokat is bevinni a testületbe. Havonta-kéthavonta tanácskozunk, sörözéssel egybekötve. Nem valami istenfélő, inkább kemény emberek, akik irányítani akarnak engem, de én keményen kézben tartom a gyeplőt, azzal, hogy mindig együtt dolgozom velük.”

„A képviselőtestület az egyházközösség anyagi és lelki ügyeit fogja össze. Sok közös munkában kovácsolódtunk össze.”

„Súlyos konfliktussal kezdődött kapcsolatunk, ugyanis a baptisták fogadása miatt eretnekséggel vádoltak. Most már Szentírást is olvasunk együtt.”

„Ilyen képviselőtestületem még nem volt. Ez már félautomata. Havonta gyűlünk össze, s ők kezdeményezték a péntekenkénti imaórát.”

„Akkor kerültem konfliktusba a képviselőtestülettel, amikor kijelentettem, hogy egyházközségünkben ezután demokrácia lesz.”

Akad olyan pap, akit hívei a párttitkárnál jelentettek fel, mert kivágta a templomot körülvevő gesztenyefákat. Ezzel kezdte meg működését a faluban: elvágta magától híveit. „A segítőkészség nem nagy, a templomtatarozást is magam végzem, a tőtörszerkezetet is folyamatosan magam javítottam. Hatvanévesen is időm jelentős részét a templom tetején töltöttem”, panaszkozik egy elvállaltalanodott bányászfalu ilyen vállalkozásai miatt habókosnak tekintett plébánosa, akiről az emberek Calvino fáramászó bárója is juthat eszébe. Belemenekülnek (felmenekülnek) ezek a papok a *különc*, a csodabogár szerepébe ahelyett, hogy megpróbálnának övéikkel együtt csodát tenni? Nehéz ezt eldönteni, bizonyos azonban, hogy a hasonló esetek jelentős részében *kommunikációképtelensége*, gyenge terep- és emberismerete, szociológiai és lélektani félalalfabétizmusa kényszeríti a papot erre a szerepre, amellyel kivívhat még akár tiszteletet is, de sajnálatot, mosolyt és röhejt is.

Akad pap, aki legfontosabb feladatának a *közösségszervezést* vallja, s ezért ő maga kopogtat be minden házba az egyházi adóért, hiszen ez is alkalom a találkozásra. Egyik társuk viszont így érvel „sem-sem”-döntése mellett: „Az adószedés és a családlátogatás összeférhetetlen tevékenységek, ezért egyiket sem csinálom. A hívek szépen behozzák a pénzt a plébániára, a családokhoz meg akkor megyek, ha hívnak.” Az általunk megkérdezett plébánosoknak közel tizede tett komoly lépést abban az irányban, hogy *közösségek közössége* legyen:

„Van egy 40 fős ifjúsági közösség, ez ennek a kisvárosi egyházközösségnek lendkereke. A liturgiától a hitoktatásig mindenben résztvesznek. Övék a péntek esti mise, ennek ők állítják össze a koreográfiáját.”

„Nálunk egyetlen fizetett munkatárs van, de nagyon sokan végeznek igen jelentős feladatokat. A tanácsadó testületnek nálunk nincsen

jelentősége, mert egyházközségünk az öt kisközösségre épül, a csoportvezetők bizottsága lépett a gittegylet testület helyébe. A közösségeket én vezetem. Sokat tanultam kapcsolatunkban. Autoriter-típusú vezető voltam, s egy ideje nagyon igyekszem, hogy ne törjem le ambícióikat.”

„Több közösség is alakult a plébánia körül: GYES-en lévő kismamák csoportja, karitász-csoport, négy egyetemista csoport, regnumi jellegű kisközösségek, énekkar, rózsafűzér társulat. Fontosnak tartom, hogy megteremtjük körünkben a kulturált szórakozást, s hogy mielőbb nyilvánosságra kerüljön működésünk.”

„Hét munkacsoportunk van: gondnokság, karitász, kulturális, öku-menikus, ifjúsági, családi, s ezek mellett a hagyományos tanácsadó testület mellékes szerepet játszik. Ezeken belül és kívül működik még az egyházközségi lap szerkesztősége, a színjátszók, a greogián kórus, a riadólánc csoport, a plébániatörténeti műhely, a gitáros csoport. Egy részük tevékenysége túlterjed a 20.000 fős fővárosi plébánia határain. Összegezve: van itt egy mag, amely ha még nem is a legbensőségesebb együttes, de már közösség, aztán van egy sokezres tömeg, amelynek többsége talán jól érzi itt magát.”

„Ez a kis falusi plébánia teljesen nyitott, bármikor szívesen látunk bárkit. A gyerekek a hittan óra után estig itt maradnak, s a hittanteremben vagy az udvaron játszanak. Szívesen töltik idejüket szobámban is, ahol zenét hallgatnak, videóznak. Nálunk egyébként a képviselőtestület egyben a falu vezetősége is. Az sem véletlen, hogy elődöm a helybeli focicsapat edzője volt, és magam is egyik erőssége vagyok.”

Mindez azonban papjaink többsége számára ma még megmosolyogni való utópia, hiszen így nyilatkoznak: „Közösség? Misére járnak, dolgoznak, családjuknak élnek, Istenben halnak meg. Elég ez!” Mások áhítják ezt, de sehogysem tudnak kikeményezni a sivatagból, a kicsinyes konfliktusokból. „1984-ig volt itt lábmosás, de ekkor abbahagytam, mert komikus lett volna azoknak a képviselőtestületi tagoknak a lábát megmosni, akikkel éppen perpatvarban álltam”, magyarázkodik egy bányászfalu plébánosa, aki mellest teológiai tanár is. Pedig, úgy tűnik, igazi közösség nem jöhet létre lábmosás nélkül, ha pedig csak tiszta kezek és lábak lennének, nem lenne értelme a lábmosásnak.

Gettó vagy hegyre épült város?

Egy jólműködő egyházközség mint hegyre épült város nem csak jól látható, hanem egyben a *helyi társadalomnak* is szerves része,

motorja, katalizátora, nem felette van, hanem benne-kiemelkedve. A tiltott, majd túrt helyzetbe kerülő egyházunk, közösségeinek bőven akad mentsége, ám mulasztása is jócskán. Kényelmesen belakott *gettók* alakultak ki, amelyek szívesen folytatnák „összkomfortos” életüket a zárt ajtók mögött.

„Amikor negyedszázada idejöttem, felajánlottam segítségemet a tanácselnöknek, de ő közölte velem, hogy eléggé erősnek érzi magát az ifjúság nevelésében. Nem adtam föl, ott segitettem, ahol csak tudtam. Amikor elmarták tőlem megfélemlített hittanosaim nagy részét, a betegekre és haldoklókra összpontosítottam. Hívás nélkül mentem oda, ahová kellett. Persze egy kicsit mindig mentegetőzve, nem agresszíven. Az ortodox párttagokat is felkerestem, ha megtudtam, hogy nagyon rosszul vagy éppen halálukon vannak. Egy személy kivételével valamennyiüket elláttam, meggyóntattam, megáldoztattam őket, s titkon valamennyien örültek ennek. Az egyetlen kivétel is örült nekem, a szentségek felvételét azonban képmutatásnak érezte, de azért imádkozott velem.”

Nem igen lehetett papjainknak a hatvanas-hetvenes években sem kapcsolatuk a helyi társadalommal mert a helyi vezetés éket vert közējük. Ott pedig, ahol létrejött kapcsolat – ez elsősorban a hitoktatás volt – megpróbált aknákat, akadályokat elhelyezni, s ezzel papjainkat új szerepekre (frontharcos, vértanú, ellenzéki, diplomata, Osztap Bender-típusú ügyeskedő) kényszerítették:

„1965-ben a gyerekek négyötöde be volt írva hittanra, ami egy ilyen kicsi faluban éppen nem csoda, de ebbe beleakadt a járási pártvezetés és az ÁEH is. Felelősségre vonták az igazgatót, aki nekitámadt a szülőknek, akiknek én azt tanácsoltam, ne írássák be a gyerekeiket, járjanak templomba, ott tartok nekik illegális hittanórákat. Ez sem volt jó megoldás, mert így a következő évre nulla százalék lett a hittanosok aránya, s erre megint csak feljelentettek, de ennél kisebb falu már nem volt, ahová elhelyezhetek volna. Aztán ez az igazgató nyugdíjba ment, s a utódaival már nem voltak problémák, ebben az is szerepet játszott, hogy a helyi párttitkárrel a színpalán mögött egyetértésben voltam, mivel felesége vallásos volt. Újabb skandallum akkor tört ki, amikor ez a párttitkár tanácsagnak javasolt, s meg is akartak választani. Ez már a hetvenes évek közepén volt.”

„Az igazgató rendszeresen bejött a hittanra, s felolvasta a névsort, és aki nem szerepelt benne, azokat kizavarta. Én egy ilyen esetben azt

mondtam, 'Látjátok gyerekek, milyen fontos dolog a hittan, még az igazgató bácsi is érdeklődik iránta'. Ezután egy ideig tartózkodott az ilyen fellépésektől. Egyébként a hittanbeiratások obligát szereplői a következők voltak: a községi párttitkár, a bányászati párttitkár, a tanácselnök és a tanácsítkár. Egyenként igyekeztek megoldozni a szülőket, s ha azok makacsoknak bizonyultak, változatos módokon árthattak nekik. Erre föl többeknek azt tanácsoltam, mondják azt feletteseiknek, hogy a hittan az asszony hobbyja, s ha az elvtársak elismerik a női egyenjogúságot, be kell látniuk, hogy ilyen esetben a férjnek engedni kell. Ezt azonban csak nagyon kevesen merték megcsinálni, s erősen megcsappant a hittanosok száma. Akkoriban gyakran hívatott a párttitkár, de én nem mentem. Erre a tanácselnök hívatott, s persze ott volt a sértett párttitkár is, aki azzal fenyegetett, hogy elhelyez. 'Karcsikám – mondtam –, ezt nagyon megköszönném, mert nem nagyon szeretek itt lenni közöttetek.' Sajnos a tanárok is csatlakoztak a hittan-ellenes hadjáráshoz. Napirenden volt, hogy ilyesmiket kérdeztek hittanosainktól, hogy 'Te még mindig hiszel ilyen marhaságokban?' Nyomatékosan figyelmeztettem őket, ezt hagyják abba, az igazgatóhoz is elmentem, de nem történt rendreutasítás, sőt minden új tanár kipróbálta erejét a hittanosokon."

A fordulatot pedig így élik meg papjaink:

„Most már, vagyis 1989 végén jó a viszony a pedagógusokkal, vagyis emberileg már megvagyok velük. A névnapokon elfogadják vallásos idézetekkel ellátott ajándékomat. A megaláztatások megszűntek, de még hivatalosan nem mehetek be a tanári szobába, csak illegálisan, s hivatalosan csak öt perccel a hittan óra előtt léphetem át az iskola küszöbét.”

„Egy évvel ezelőtt még az igazgatónő listát készített az elsősorokról, idén, 1990-ben meg majdnem, hogy ötleléssel fogadott. Kávé, ital, minden volt.”

Akadnak nem is kevesen, akik már a hevenes-nyolcvanas években elkezdtek a hidakat építeni az egyházközség és a helyi nagyobb közösségek között: akik a *házigazda öntudatával* kezdtek járni-kelni, tevékenykedni, kezdeményezni falujukban, városukban:

„Már tíz éve bevezettem, hogy meghívjanak iskolai és egyéb rendezvényekre, így a nehéz időkben is számolniuk kellett velem.”

„Sváb származású vagyok, de szlovákul is megtanultam híveim kedvéért, bevezettem a szlovák misét, beindítottam a pávakört, több mindenben aktívan tevékenykedtem, tagja vagyok a Nemzetiségi Etnikai Kollégiumnak is.”

„Jó a kapcsolatom a helyi fúvószenekarral, ők játszanak a temetőseken is.”

„A falu 200. éves évfordulójának megünneplését én kezdeményeztem, ezután a falutörténetbe is belevágtam, de eddig csak egy nagyvonalú áttekintés készült el, ugyanis ezek a sváb emberek nem mernek beszélni, még mindig hallgatnak és kívárnak. A német nyelvű misét sem sikerült újra meghonosítanom.”

„Kezdeményezésemre állított a falu 1989-ben kökeresztet azon a helyen, ahol a török elvonultával újra megindult az élet.”

„Az egyházközség állította fel a városka második világháborús emlékművét.”

„Az utóbbi években a kerület iskolái már templomunkban tartják a karácsonyi ünnepségüket, és a művelődési házzal is vannak közös kulturális rendezvényeink.”

„A családvédelmi központtal, a szociális otthonnal és a kórházakkal alakult ki szorosabb együttműködés, s egy-két éve a művelődési ház igazgatója is meghív egy-egy előadás megtartására.”

Ők azonban a kisebbséget képviselik, s önekik sem igen vannak átfogó terveik a helyi társadalom életében való részvételre, a rájuk szakadó szabadsággal sem igen tud a többség mit kezdeni, így aztán az ilyen megnyilatkozások még egzotikumok:

„Élénken érdeklődöm a politika iránt, s a kereszténydemokratákkal dolgozom együtt.”

„Az SZDSZ-szel és a Phralipével közösen rendeztük meg a szegényellenes napot, a Humanitás Klubbal pedig misét a mozgássérülteknek.”

Hogy mennyire beállítódás kérdése is a helyi társadalommal való azonosulás vagy a gettóba menekülés, azt jól érzékeltetik a következő érvelések:

„Nem igen mozdulok ki a plébániáról, mert félek a pletykáktól. Véletlenül sem megyek látogatóba olyan családhoz, ahol nagyobb leánygyerek van.”

„A pap ne politizáljon, nekünk legfeljebb a szociális otthon lehet a partnerünk.”

Lépegetés és újra kezdés

Az általam vizsgált egyházközségek plébánosainak négyötöd része rendelkezik valamiféle *tervvel*, harmadrészüik azonban csupán tempom- és/vagy plébánia *építkezésre* gondol. A hitoktatás minőségének javítását a plébánosok 8, a felnőttképzést 7, az ifjúsági munka javítását 11, a cserkészlet beindítását és felfejlesztését 3, egyházi iskolát 6, óvodát 3%. A pasztorációs munka javítására és a hitélet erősítésére konkrét elképzelése van a plébánosok 11%-nak, egyházközségi közösségek megteremtését 7, a képviselőtestület munkájának javítását 4% tervezi. Családgondozás 6, egyéb szociális tevékenység 2, a kulturális élet gazdagítása 13% elképzelései között szerepel.

Minden a pénztől függ, nyilatkozzák többen is, akad azonban egy olyan kisebbség, akik másféle alaptőkére építenek:

„Ez eddig egy reprezentatív békepapi plébánia volt, mégsem volt itt igazából semmi, szinte mindent újra kell kezdeni: stabil struktúrát kell adni a hitoktatásnak, a hitoktatók mellé ifjúsági vezetőket kell állítani, közösségeket kell teremteni minden szinten, bele kell kapcsolódnia a városrész embermentő tevékenységébe.”

„Ünnepi alkalmakkor agapére kellene összeültetni a falu lakosságát.”

Az egyszerre gazdasági, kulturális és lelki vállalkozás még nagyon-nagyon ritka:

„A falu középületeinek nagy részét egy egyházi alapítvány fogja bérbe venni, de a Dunabanknak is lesz benne részesedése, és a helyi tanács is beszáll negyedmillióval. Háromnegyedmilliót kapunk a zarándokszállás építésére, s a boltot is az alapítvány üzemeltetné. Alapítványunk sokrétű tevékenységétől reméljük a falu kulturális és közösségi életének fellendülését: video-vetítés, színjátszás és egyéb programokat tervezünk, erdélyi családokat telepítünk le, akik majd az alapítványnak dolgoznak szakmájukban.”

Bátrabban, átgondoltabban, szakszerűbben, demokratikusabban

Ugyancsak elgondolkodtató, hogy a „Mit vár a katolikus egyház vezetésétől?” kérdésre csak minden harmadikuk válaszolt. Akik válaszoltak, azok egy része sem „vár” többet, mint azt, hogy hagyják őket dolgozni. A legtöbben azt óhajtják, hogy a vezetés legyen bátrabb, határozotabb, függetlenebb:

„Tartson lépést a világi és az egyházi reformtörekvésekkel, merjen előrukkolni határozottabb törekvésekkel.”

„Álljon a sarkára, merjen politikailag is nyilatkozni, nem csak nyámnyogni, mert ez joga és kötelessége.”

„Értékes és komoly körleveleket.”

„Vezetést!!!”

„Teljes megújulást! Váltást és – ha kell – leváltást!!!”

Négy százalékuk anyagi segítséget kér, három százalékuk a hitoktatás megújítását. Ugyanennyien demokratikusabb vezetést:

„A tehetséges papokat ne hagyják elkallódní, ne folytassanak rablógazdálkodást, kerülhessünk a helyünkre.”

„Döntsék el a püspökök, hogy alattvalóknak vagy munkatársaknak tekintenek-e bennünket.”

A kérdésekből ritkán bontakozik ki ilyen átfogó elgondolás, mint ez:

„Találja meg önmagát és bennünket, papokat. Legyen ötéves lelkipásztori terve, és legyen egy az ezredfordulóig is, de olyan, hogy abba én a magamét is bele tudjam illeszteni. Legyen összefüggő katekétikai menetrend, s a plébániai káosz helyett rétegpasztoráció. A pap ne mindenenes legyen, hanem lehetőleg azzal foglalkozzon, amihez ért. Legyen egészséges kommunikáció minden szinten. A püspökök számára papja legyen az első. A püspöki kar elnökét válasszák. Törődjön a vezetés a külföldi magyarokkal is lelkipásztorilag. Ne a struktúrát akarja őrizni mindenáron, hanem munkálkodni a legfontosabb igényeknek megfelelően.”

Kiégett oázisok és kincses szigetek

A bulldózer nélkül lepusztult településeken az oázisok is kiégtek, a filiákra, a „vadak” közé ritkán és félve merészkednek ki megfáradt papjaink. „Éljük a magunk befonnyasztott szentségi életét”, nyilatkozik többük nevében egy még viszonylag jó körülmények között működő plébános. Vannak – hogy Tomka Miklós hasonlatát idézzem – szigetvilág-egyházunkban kincses szigetek is, kincseik azonban eleddig jobbára el voltak rejtve. Vannak persze okok és mentségek, de az egyszerre ható *elvilágiasodáson* és *elvallástalanításon* kívül komoly tényezőként kell számolni papjaink világiakra féltékeny *klerikalizmusával*, „zsinattalanító” magatartásával is. A Lélek persze ott fúj, ahol akar, még a „befonnyasztott szentségi életet élő”, vagyis vegetáló plébániákon is, de miért ne hihetnénk, hogy ha vitorlákat bontunk, nagyobb kedvvel fúj a Lélek, s akkor hajónk, kimerészkedhet a pocsolóvízből a nagy vízekre. Ez, a jó széllel hajózás azonban korántsem csak papjainkon múlik, hanem az egész legénységen.

Pápa és püspökök, püspökök és papok, papok és hívek, katolikusok és nem katolikus keresztények, keresztények és másvallásúak, vallásosak és ateisták viszonyáról, kapcsolatáról a Vatikáni Zsinat óta tengernyi könyv jelent meg, folyóiratcikkek tömege árasztotta el a világot. Elárasztotta valóban? Elárasztotta a világot? Kik olvasnak ilyen könyveket és cikkeket? Nem kell-e őszintén bevallani, hogy huszonöt év óta nagyon intenzív „belterjes gazdálkodás” folyik az egyházban, csodálatos reformelméletek születnek, nagyszerű kisközösségi sejtek jönnek létre, mégis: „Ami volt, az lesz újra, és ami történt, az történik megint: semmi sem új a nap alatt. Ha azt mondják valamire: 'Lám ez új', az is rég megvolt azokban az időkben, amelyek előttünk voltak” (Préd 1, 9-10). Radikálisan új valóban nem történt az elmúlt évtizedekben sem, az „egyháziak” alapjában véve tehetetlenül szemlélték és szemlélik a hívek tömegeinek csendes „emigrációját”. Modern kivonulás – exodus – ez, de már nem a pusztaságba, ahol a szörnyű nélkülözés ráébreszti az embereket a belső hiányra, az élettelen természet az élettelené vált lélek jelképévé, figyelmeztető jelévé válik. A figyelem lekötésének és elterelésének ezernyi lehetősége közé érkezik a hitből kivándorló modern ember, s itt jobb esetben az előbb idézett ószövetségi prédikátor gondolata ébredhet fel az emberekben: „Nagyon fárasztó ez az egész ügy” (u.o. 8. vers).

Ennek a kettős rezignációnak – a kivonulók és bennmaradtak lemondó kézleggyintésének – semmi köze sincs azonban az élő hithez. Kurt Gartner, egy 1964-ben pappá szentelt München környéki plébános Lázár föltámasztásának történetéből idézi Jézust: „Vegyétek el a követ” – parancsolta a körülállóknak, a kételkedő Mártához pedig így szólt: „Nem mondtam: ha hiszel, meglátod Isten dicsőségét?” (Ján 11, 39-40).

KURT GARTNER, Lieber Bruder Bischof: Briefe eines Pfarrers zur Reform der Gemeindepastoral, Freiburg-Basel-Wien, Herder, 1989. 224 o.

„Vegyük el mi is a követ lelkipásztori munkánkról” – írja a plébános püspökének, akit nem Úrnak, nem Atyának, hanem Testvérnek nevez. Tizenkét levelet írt neki, nyílt levélként, eleve azzal a szándékkal, hogy

ha kiadót talál, könyvben fogja megjelentetni. Megszokott lelkipásztori munkánk „beteg és béna”, írja most a bevezetőben, s ha ehhez a hagyományos úthoz ragaszkodunk, a hívek „csendes kivonulását” nem tudjuk feltartóztatni. Az Isten Igéjét és a szentségeket „adminisztráló” ténykedésünk élethazugság, az egyház ajkán felhangzó evangélium erejét veszti. A különböző megújulási mozgalmak, „karizmatikus” áramlatok jelzik, hogy mit jelent az igazi, élő testvéri közösség a ma élő híveknek. „Testvéri közösség nélkül eleve képtelenség az evangelizáció” – vallja **Gartner**, s kritikusan kérdezi: hogyan lehet egy-egy plébániának nem néhány tucat, nem is néhány száz, hanem néha többeszes „hívőtömegéből” élő, testvéri közösséget alkotni. Megszokott fogalmakkal dolgozunk, s azt mondjuk, hogy „kiszolgáltadjuk” a szentségeket. Ez a fogalom csak a teológiai tisztázás szempontjából használható, de teljesen steril, ha a lelkipásztori munkáról van szó. „Személyes megtérés és Krisztus követésének szándéka nélkül nem jöhet létre a tanítványok testvéri közössége.” Gondolkodásmódunk és gyakorlatunk átalakításában azonban mi, plébánosok túl lennénk terhelve. „A lelkipásztori munkát nem tudjuk a püspök nélkül átformálni, hiszen az egyház egységéből nem csupán erőt kapunk, de tetteink is lehatárolódnak ... Ezért írtam neked, Püspök Testvér, hogy elmondhassam, miként képzelem az egyházi közösségben végzett lelkipásztori munka reformját.” Ennek a reformnak alapvető irányt a „sejtrendszer” ad – állítja **Gartner** plébános. Az egyházközségek többeszes tömegét kisebb egységekre kell bontani, így lehet pl. a bűnbánat szentségét nem csupán „kiszolgáltadni”, hanem – mint másokkal szembeni felelősségtudatot – gyakorolni is. Az „erősen fogadom, hogy többé nem vétkezem” üres szólam helyett így válhat ez konkrét életprogrammá, először a testvéri közösségen belül, majd lassan mások felé is nyitottan. Igazán valósítani azonban mindig csak „kis formátumban” lehet. Ez érvényes az eukarisztikus ünnepekre is. „Az Úr napjának eukarisztikus megszentelése egymással kiengesztelődött testvérek és nővérek közösségét feltételezi. Lehetséges ez egy nagy plébánia-közösségben? Nem nagyon, hiszen a tömegek részvételével bemutatott szentmisén mindig lehetőség nyílik arra, hogy egy-egy fivérünkkel vagy nővérünkkel esedékes kiengesztelődés elől elmeneküljünk. Sokan nem is tartják ezt előfeltételnek, megoldják a kérdést azzal, hogy kerülik ezeknek a társaságát. Így azonban eleve adva van, hogy a szentmisén való részvételük nem hoz gyümölcsöt, lelkük zavaros helyzete nem szűnik meg. Talán ezzel magyarázható, hogy hiányérzetük támad, a vasárnapi szentmisét unalmasnak találják, s ha elmenniük mégis a templomba, csak kötelességet teljesítenek. A plébánián alig lehet megtapasztalni a kiengesztelődést, alig ébrednek a hívek annak tudatára, hogy erre egyáltalán szükség van. Egy olyan testvéri közösségben viszont, amely áttekinthető, mindenki arra kényszerül, hogy minden je-

lenlévőt elfogadjon, megtapasztalja a feszültségeket, végül annak tudatára ébred, hogy Krisztus erejével a békesség útjára kell lépnie ... Azt jelenti mindez, hogy plébániai miséket, nagy közösséget befogadó istentiszteleteket már nem tarthatunk? Erről nincs szó, mégis, az eddig mondottak fényt vetíthetnek ezeknek a 'nagy miséknek' értelmére: a plébánia nagy eukarisztikus ünnepei feltételezik, hogy kisebb testvéri közösségekben mindenki megtapasztalhatta már, mit jelent a kiengesztelődés, mit jelent a fivérekkal és nővérekkel maradéktalan békességben élni ...”

Kurt Gartner a lelkipásztori munka jelenét akarja reformálni. Szélesebb látókörű „jelenkor-elemzésre” vállalkozik **Heinrich Fries**, már nyugdíjban élő müncheni egyetemi tanár, amikor „egyházias fájdalomt” foglalja össze röviden, sóhaj és jajgatás nélkül:

HEINRICH FRIES, Leiden an der Kirche, Freiburg-Basel-Wien, Herder, 1989. 79 o.

Fries a „*Christ in der Gegenwart*” folyóirat számára írt egy cikket 1989 elején, s ez az írása különlenyomatban 150.000 érdeklődőhöz került el. A Herder kiadó felkérésére egészítette ki „fejtegetéseit”, ez jelent meg most, de lényeges szövege most is alig több hatvan oldalnál. Úgy dolgozik, mint egy orvos, amikor diagnózist kell felállítania: senkit sem vádol, csupán megállapít – de a betegséget betegségnek nevezi. Ebben áll a könyvecske ereje, hiszen jó az, ha a bajt néven nevezzük, de nem szabad beleragadni a kritikába. **Fries** sokkal jobban szereti az egyházat – egész életműve tanúság erre – semhogy panaszkodásokban akarná kiélni magát. Panaszlistája ezért rövid, frappánsan fogalmazott, a felsorolt „sebek” mégis pontosan jelzik, hol fáj az egyház a gondolkodó teológusnak.

A Vatikáni Zsinat óta 25 év telt el, s ma, sajnos, komoly restaurációs veszélynek vagyunk kitéve. Egyre erősebben vágyódnak sokan – elsősorban az egyházi vezetőkéről van szó – a „régis szép idők” után, amikor az egyház zárt hadtestként vonult a történelem századain át. Az első komoly viharra 1968-ban került sor, **VI. Pál** pápa „*Humanae vitae*” kezdetű enciklikájával. A pápa az általa létrehozott bizottság véleményével szemben foglalt állást a születésszabályozás kérdésében. Katolikusok milliói kerültek megoldatlan – és sok esetben megoldhatatlan – lelkiismereti krízisbe. Németország, Ausztria, Svájc és az USA püspökei felzárkóztak ugyan a pápai tanításhoz, ugyanakkor enyhíteni próbálták a feszültséget. A végső konkrét döntést a házaspárok lelkiismereti döntésére bízták. Ma ezeket a nyilatkozatokat agyonhallgatják, szinte

sajnálják, hogy megtörtént. **II. János Pál** pápa pedig szinte dogmatikus erővel ruházta fel a „*Humanae vitae*” állásfoglalását.

A Zsinat egyik jelentős szava volt az „aggiornamento”, amely nem alkalmazkodást jelent, inkább arról volt szó, hogy a hitet „maivá” kell tenni: a hit igazságait a mai világgal, a ma élő emberek tapasztalatával, a mai gondolkodásmóddal kell kapcsolatba hozni. Ma újból „megszületnek” a katekizmusok, felülről irányított kérdésekkel és tantételekbe sűrített válaszokkal. Ezzel kapcsolatban áll az 1989. március 1-én kiadott rendelkezés, hogy hivatala átvételekor minden katolikus papnak és egyházi szolgálatban álló laikusnak „hűségesküt” kell tennie. Ez foglalja el az 1910-ben kiadott, de 1967-ben megszüntetett „antimodernista” eskü helyét. Észrevétlenül tolódik el itt a hangsúly, s így az a veszély fenyeget bennünket, hogy a hitet kimondott – előírt – szavak kimondásában, nem önálló, személyes vállalkozásban és – ami még fontosabb – élettanúságban látják sokan.

A lelkiismeret értékelésében is érezhető a feszültség. Jelenkori pápánk szavai: „A lelkiismeret az ember legrejtettebb központja, az a szentély, ahol egyedül áll Istene előtt, akinek hangját hallja meg lelke mélyén.” Ugyanakkor pl. a fogalmazásabályozás kérdésében teljesen kikapcsolja az egyesek lelkiismeretét, s vezérelvnek kizárólag a hivatalos egyházi tanítást tartja. Restaurációs törekvés látható abban is, hogy a Zsinat által kívánt dialógus helyét egyre inkább a fölülről diktált monológ – s ezzel kapcsolatban az engedelmesség követelése – foglalja el. Ez mutatkozik meg abban a „fejlődésben” is, ahogy a püspökök szinodusának és az egyes püspökkari konferenciáknak döntési joga csökkent. A katolikus egyház ma ismét a pápa egyházává vált (Papskirche). Schol sem látható ez jobban, mint az új püspökök kinevezésében. Újabban mindenben a kúria dönt, anélkül, hogy figyelembe venné a már működő püspökök és a helyi egyházak véleményét. Még a teológiai tanárok kinevezéséhez is római engedély kell, s ez „vadatúj” rendelkezés az egyházban. A szélsőségesen konzervatív **Lefebvre** püspök ügyében Róma szinte elképesztő türelmet tanúsított, de ha olyan teológiai tanárokról van szó, akik az egyházhoz és a Zsinathoz ragaszkodnak ugyan, de vitatémaként új tételeket vagy hipotéziseket terjesztenek elő, akkor ezek gyorsan elveszítik tanítási jogukat, még azt is megtiltják nekik, hogy írásaikat kiadják.

A Zsinat kiemelte a laikusokat abból a negatív világból, ahol úgy határozták meg őket, hogy ők a „nem papok”, s hogy „nem tehetik azt, amit a papok tehetnek”. Egyre több feladatot vállalhattak a lelkipásztori munkában, s egyre többen vállalkoztak is erre. Ma ismét erősödik a törekvés, hogy a laikusoké a „világ szolgálata”, a papoké az „üdvösség szolgálata”. A pápa értékelő szavakkal fordult ugyan feléjük (1988. december 30.), de kijelentette: a laikusok túl sok egyházi feladatot vállal-

tak, s emiatt keveset törődtek a világgal és a társadalommal. Az új egyházi törvénykönyv már megtiltja a laikusoknak, hogy mise közben igét hirdethessenek. Ezt akkor sem tehetik, ha megfelelő teológiai műveltséggel és képzéssel rendelkeznek. A kánoni tilalom alóli fölmentésre pedig még a püspöknek sincs joga! A nők helyzete továbbra is tisztázatlan, egy olyan korban, amikor végre betörhettek a művészeteken kívül a politika, gazdaság, tudomány világába is. Német püspökök évekket ezelőtt fogalmazták a következő szöveget: „Nagyon sok nő teljesít olyan feladatokat az egyházban, amelyek eleve a diakonátust feltételezik. Teológiai és lelkipásztori szempontból abszurd helyzet, ha kizárjuk őket a diakonátus szentségéből ...” Ennek megfelelő kérelmet küldtek Rómba. A válasz: nem.

Mit lehet ennyi „baj” láttán tenni? Nem szabad kivonulni, mert így megfosztanánk magunkat attól a lehetőségtől, hogy valamit tegyünk az egyházban. Fáradtan legyintenünk sem szabad, hiszen az intézményeken kívül „más erők” is működnek az egyházban, s ezekből váratlanul új élet fakadhat. „Az egyház örömünk forrása, ha látjuk, milyen sokan vállalnak benne új feladatokat, akiket nem riaszt vissza az sem, hogy most – úgy tűnik – az egyház 'téli évszakára' kell felkészülniök.” Egyre kevesebben vannak, de egyre dinamikusabbak a laikusok az egyházban, állítja **Leo Karrer** is, aki a svájci *Fribourg* egyetemének professzora és a *Lelkipásztori Intézet* vezetője.

LEO KARRER, Aufbruch der Christen: das Ende der klerikalen Kirche. München, Kösel, 1989. 188 o.

Az az egyház, amelynek „klerikális” volt a jelzője, befejeződött – ezt jelzi könyvének alcíme. Az egyház szerkezetéről van szó, a laikusok egyházon belüli helyzetéről, elsősorban a papság (klérus) és az „egyszerű hívek” kapcsolatáról. **Karrer** sok mindent feltételez könyvében, többek között a „klerikalizmus” fogalmi meghatározását is. Jó segítségül hívunk egy negyedszázaddal ezelőtt megjelent könyvet, amely négy teológusnak a *Bajorországi Katolikus Akadémia* 1963-ban tartott gyűlésén elhangzott előadásait tartalmazza (*Klerikalismus heute?* Würzburg, Echter-Verlag, 1964. 131 o.). Érdekfeszítő módon beszélt a klerikalizmus középkori gyökereiről **Hubert Jedin**, Európa-hírű egyháztörténész. Három feltétel teljesült az első ezredforduló táján: az egyház a közéletben – politika, kultúra, gazdaság – jelentős szerephez jutott, s tekintélyi szóval ezeken a területeken is meghatározhatta, hogy mi a jó és mi a rossz; ennek, az egyházon belüli és egyházon kívüli hatalomnak szociológiai szempontból pontosan meghatározható hordozói voltak, nevezetesen a „klérus” különböző fokozatainak birtokosai; ugyanezek a

klerikusok válnak a magasabb műveltség egyetlen hordozóivá. A 11. században VII. Gergely végül is győztesen kerül ki a császárság és pápaság harcából – s ezzel megvilárdul az a „klerikális” rend, amely az egyház külső hatalmát tekintve egészen a reneszánszig, belső hatalmában pedig a reformációig töretlenül tartott. Ez a kettős törés azonban nem hozott lényegi változást: a katolikus egyházban a teológia elismert tudói a papok maradtak, ők – s természetesen a pápa és a püspökök – az egyetlen vezetők, irányítók, ezért minden „mozgás” vagy tőlük indul el, vagy ők hitelesítik, s teszik érvényessé, végül, ahol erre a politikai szervezet alkalmat nyújtott (és nyújt), meghatározó szóval lépnek fel a társadalmi élet egész területén.

Leo Karrer pasztorálteológus most vakmerően bejelenti: ennek a magatartás- és gondolkodásmódnak „befellegzett”. Ennek az ítéletnek hátterében a II. Vatikáni Zsinat áll, természetesen akkor, ha a zsinati szövegeket teljességükben idézzük, s bátran levonjuk a következtetéseket. A laikusok „nagykorúsításáról” van szó, s itt három zsinati rendelkezés – az egyházzól (*Lumen Gentium*), a laikusok apostolságáról (*Apostolicam actuositatem*), a világban élő egyházzól (*Gaudium et spes*) szülő – adott egyértelmű eligazítást. Az óriási anyagból itt csak egyetlen idézetre van lehetőségünk: „... a laikus apostolság az egyház üdvösség-szolgálatában részesít. Erre az apostolságra a keresztelés és bérmálás révén maga az Úr szólít mindenkit” (*Lumen gentium*, 33). **Karrer** hozzáfűzi a következőket: „Mindenki Krisztustól kap erre a szolgálatra meghívást. Ha valamilyen hatóság a küldő Krisztus és a küldött hívő közé akar állni, azt a zsinati tanítás bírálja meg. Nem tartható az sem, hogy a 'katolikus akció' csupán a hierarchia meghosszabbított keze. Ennek az egyetemes apostoli küldetésnek eredete és gyakorlása nem megbízatásnak köszönhető, hiszen a küldetéshez a hatalmat a keresztség és a bérmálás szentsége adja.”

Karrer könyve bőszéges példatárt nyújt arra, milyen módon törték előre Európában, Észak-Amerikában, s az utóbbi két évtizedben szinte élharcosként a dél-amerikai katolikus egyházakban a „laikusok”, hogy egyre több felelősséget követelve és vállalva építsék Isten országát.

Természetes, hogy ilyen körülmények között egyre erősebbé vált a papi hivatásra vállalkozók, vagy papságban élők kimondott, vagy csak tudat mélyén jelentkező problémája: hogyan határozható meg nem csupán teológiai, hanem lelkipásztori szempontból is a papság sajátos helye az egyházban. Az alig áttekinthető irodalomból itt egyet választunk ki, **Rémi Parent**, a kanadai *Montreal* egyetem teológiai tanárának, redemptorista szerzetesnek könyvét:

A szerzetespap ellentétes irányból közeledik a kérdéshez. Problémája: van-e a „laikátusnak” igazi jövője az egyházban. Évtizedek óta egyre feszültebbé vált ez a kérdés, az egyház mindennapi életében, de a teológiai reflexiók világában is. Igazi, eligazító válaszhoz mindmáig nem jutottunk. Kérdés, hogy meg lehet-e határozni a „világi hívek” helyét az egyházban. Még mindig uralkodó szerepet tölt be, ha nem a teológiában, legalább a döntő többségben érzületvilágában és gondolkodásmódjában, hogy laikus az, aki nem pap és nem szerzetes. Jó nyolcvan évvel ezelőtt **X. Pius** pápa ennek a meghatározásnak szinte klasszikus példáját adta „Vehementer nos” kezdetű enciklikájában: „Az egyház az egyenlőtlenek közössége. Tagjai két csoportba sorolhatók: a pásztorok és a nyáj, tehát azok, akik a hierarchia különböző fokozatain állnak és a hívők sokasága. Ez a két kategória annyira különbözik egymástól, hogy csak a lelkipásztorok testülete birtokolja annak jogát és hatalmát, hogy a tagokat az egész közösség végcélja felé irányítsa. A hívek sokaságának csak arra van joga, hogy hagyja magát irányítani, s mint hűség-nyáj, kövesse pásztorát.”

Szinte leírhatatlan az a különbség, ahogyan a II. Vatikáni Zsinat résztvevő püspökei beszéltek a „hívek státusáról”. **Rémi Parent** ezt a teológiát szeretné további következtetésekhez segíteni, s azzal a meglepő gondolattal áll elő, hogy lényegében véve sem a klérusnak, sem a laikusoknak nincs jövője. Igazi jövője csak az egyház egészének van, s ebben az egyházban szolgálatok, feladatok vannak, de rangok – legkevésbé társadalmi differenciát jelentő rangok – nincsenek. Amíg azt hisszük, hogy a papság a szentelés révén valamiféle „szuper-keresztény” állapotba kerül, azt véljük, hogy a papság az egyházon belül valamiféle többletet jelent, addig elkerülhetetlenül elfogadjuk azt is, hogy a „világi hívő”, a laikus „kevesebb”.

A kiindulópontot a keresztségen alapuló egzisztenciális egyenlőség jelenti, mondja a redemptorista teológus. A bérnállással kiegészítve egyetemes „papi” küldetésben részesedik mindenki, s sajátos szolgálattal közreműködik az egyház testének építésében. Az egyház tehát alapjában véve „egyszintű”, nem állítható, hogy magasabb emeletre kerülnek a klérus tagjai, csupán arról lehet szó, hogy a látható egyház testén belül, látható jellel (a szentelés szentségével) megjelölve sajátos feladatuk vannak. Ezekről a feladatokról viszont már nem lehet azt mondani, hogy „fontosabbak”, mint amire velük együtt minden kereszténynek küldetése van. Ha ez a belső kettősség, szakadás – *skizma* – megszűnik, akkor fedezzük fel azt az egyházat, amelynek jövője van. Akkor

mutatkozik meg igazán az, amit **Parent** könyvének címe jelez: a megke-
reszteltek egyetlen egyháza.

Ebben az összefüggésben még egy könyvre szeretném felhívni a fi-
gyelmet:

PRIESTERKIRCHE, szerk. **Paul Hoffmann**. Düsseldorf, Patmos-Ver-
lag, 1987. 368 o (Theologie zur Zeit, 3. kötet)

Tizennyolc tanulmányt tartalmaz a kötet, amelynek címét ha „papi egy-
háznak” vagy „papok egyházának” fordítjuk, keveset tudunk meg tartal-
mából. Néhány részletet emelek ki ezért az előszóból, hogy megsejt-
sük, miről van szó.

Fellini „Róma”-filmjében papok, szerzetesnők, novíciusok, hajlott
korú prelátusok, püspökök serege vonul fel. Olyan ez, mint egy kleriká-
lis divatbemutató. A záró jelenetben pedig a hercegnő termében össze-
jött római nemesség és klérus csak azt tudja dadogva suttogni a pápa
megjelentekor, hogy „szentatya”. Ezek a képek jelzik, milyen kisugárzó
ereje van még mindig a „papi egyháznak”, de azt is, mennyire perverz
lett az egész. Ez volt Fellini szándéka. Az egészet üres gúnynak is tart-
hatnánk, s nem kellene arra gondolnunk, hogy itt groteszk formában a
római papi egyház képe jut kifejezésre, úgy, ahogyan azt ma sokan
látják. Ez a kép nem csupán a vallásos érzület, de a keresztény hit
szempontjából is problematikus. Ellentétes ezzel a hittel, nem is szólva
arról, hogy elveszítette még azt az érvényét is, amelyet valamikor talán
birtokolt. Ez az egyház sokak számára már üres játék. Talán csak a
nyugati társadalom szűk, konzervatív köreiből vonz, de ereje itt is
csökken. E feltartóztatlan gyengülési folyamatnak jelei: csökken a
misehallgatók száma, elhanyagolják a gyónás megszokott formáit, az
egyház szexuális eloirásaira már nem figyelnek. Mindez azt is jelzi,
hogy még az egyházhöz ragaszkodó keresztények között is növekszik az
emancipáció igénye. Német területen történt közvéleménykutatás jelzi,
hogy egyre erőteljesebbé válik az az „egyházkép”, amelyet Jézus, az is-
tenember alakja határoz meg. Ebből a vizsgálódásból azonban az is ki-
tűnik, hogy legtöbbjük számára ez olyan eszményi egyház, amelynek a
valóságban semmi sem felel meg. Vannak, akik „egyházi ateizmusról”
beszélnek: a jelenben megmutatkozó egyházban Jézus Krisztus Istenét
nem lehet felfedezni.

A németországi egyház belső arculata is ellentétes. Szinte kivételt
képeznek azok az egyházközségek, amelyekben a II. Vatikáni Zsinat in-
dítására új közösségi öntudat, a közösségi élet új formája jött létre,
ahogy ezt már a század első felének liturgikus és biblikus mozgalmak kí-
vánták. Az egyházközségek jelentős része – elsősorban a nagyvárosok-

ban – ma már csak konzervatív „maradék-csoportokat” tud magához kötni. Az „élgárdával” már régen elveszítették a kapcsolatot. Láthatóan növekszik azok száma, akik a katolikus egyházközösségekben nem érzik otthon magukat, s kivándorolnak – vagy egy egyházi értelemben vett „senki földjére”, vagy karizmatikus csoportokba.

Sok panaszszó hangzott már el arról, mennyire közömbös vallási-egyházi szempontból a modern ember. Ennek a közömbösségnek okát nem csak a fokozódó szekularizációban kell keresnünk. Annak a belső egyházi „fejlődésnek” fatális következménye ez, amely az egyes keresztényeket kiskorúsította, ahelyett, hogy megérelte, vagy tudatosá tette volna hitét. A mai közösségek többségében „egyházi analfabétákról” kell beszélnünk: ilyen tudatállapot jellemzi a híveket, mert hitüket nem képesek személyesen megfogalmazni, teológiai szempontból pedig műveletlenek.

Ha az okokat keressük, azt is meg kell jegyeznünk, hogy sem a templomi igehirdetés, sem a templomon kívüli továbbképző munka nem volt képes arra, hogy megfelelő módon közvetítse a hitet, s a hitnek a személyes vagy társadalmi életben játszott szerepét.

A lelkipásztorkodó pap ebben a megváltozott társadalmi helyzetben ébred arra, hogy hatékonysága egyre függetlenebbé válik „papi állapotától”, klerikális szerepétől. Eredményes munkát akkor tud végezni, ha személyisége által hitelessé teszi, amit mond, lelkileg nyitott, kapcsolatok teremtésére és másokkal való együttműködésre képes, s végül igazi „szakemberként” tud fellépni. Amilyen mértékben sikerül önmagát emberként elfogadtatni, úgy tapasztalja meg önmaga „jelenlétét” a rábízott közösségben. Ennek a tapasztalatnak nem válik részesévé az, aki csupán a hivatali egyház klerikális képviselője, vagy szentségkiszolgáltató, s más nem. A közösségi élet és a papi egzisztencia hagyományos formáinak leple alatt bontakozik ki a lelkipásztor új típusa. Egyesek már messze előre szaladnak, mások – lelkipásztori felelősségérzet-től indítatva – lassan vállalják az új papi életstílust.

Az egyetemes társadalmi fejlődés olyan irányt vett, hogy a valóságtól menekül s félelmét leplezi, aki „visszavonulói” fűj, klerikális-integrista papi életformára törekszik, mert „azt hiszi”, hogy így visszatérhet egy üdvös-szép világba, amelyben az egyház zárt hadtestként jelenhet meg. Ha ez erősödne, akkor az egyetemes-missziós egyház végéről lehetne beszélnünk. Hogy milyen kiélezett a helyzet, azt jelzi a papság életkorából felállított statisztika. Az a lelkipásztorkodás, amely kizárólag a papokra támaszkodott, összeroppanás előtt áll. A jelentkező problémákat nem lehet azzal megoldani, hogy külföldről hívunk papokat, s így, az egyházközösségi munka reformja helyett csak a szentségek kiszolgáltatásának gyakorlatát biztosítjuk.

Társadalom, egyházköztség, pap – ezek egymástól függetlenek, közös problémákkal szembesülnek. Az azonban biztos, hogy az egyház a modern emberre csak akkor számíthat, ha ezt az embert felnőttként kezeli, komolyan veszi, s önmagában tesz tanúságot arról, mekkora felzabardító ereje van a hitnek. Az egyházi közösségek akkor fognak átalakulni, ha papjuk alakul, s nem a hit urainak, hanem hittestvéreknek tartják magukat. A papok is rászorulnak ugyanakkor arra, hogy a közösség így, ebben a formában befogadja őket.

Eddig a könyv előszavából idéztünk. Kiegészítésül csak ennyi: a munkatársak között ilyen nevek szerepelnek, mint: *Karl Derksen*, holland domonkos provinciális, *Manfred Görg*, müncheni egyetem ószövetségi professzor, *Paul Hoffmann* újszövetségi professzor Bambergben, *Norbert Mette* paderborni pasztorálteológus, *Paul M. Zulehner*, bécsi teológia tanár, akinek a kötetben olvasható tanulmányát jelen számunkban közöljük.

Zulehner újabb „ekkleziológiai” gondolkodást, átgondolást sürget. Ennek újabbkori jelentős állomása volt a vitatott braziliai teológus műve:

LEONARDO BOFF, Kirche: Charisma und Macht. Düsseldorf, Patmos, 1985. 285 o.

A karizmatikus működés és az egyházi hivatal vezető szerepének egymásrahangeléséről van szó ebben a tizenhárom tanulmányt egyesítő könyvben. Felzárkózik az egyház intézményes szervezete mögé, csupán arra törekszik, hogy „egyházteni” – ekkleziológiai – alapon lehessen szabadabban lélegezni az egyházban. Történelmi visszapillantásából idézünk, amikor arra a kérdésre keres választ, hogy „kiállta-e az egyház a hatalom próbáját”.

„Az egyház számára az első három évszázadban nem az intézmény – szervezet – volt döntő. Egységet a hitben való megegyezés, a vértanúságra való készség adott, nem az intézményes szervezet. Igaz ugyan, hogy az eretneségekkel való leszámolás arra kényszerítette a közösséget, hogy határozza meg az újszövetségi kanonikus írásokat, sőt az apostoli utódlást is. Az egyházi szervezetnek ezek nagyon jelentős oszlopoi lesznek. Az egyháznak azonban nincs hatalma, szegény, s tagjai is szegények. Egyetlen birtoka azok a férfiak és nők, akik megkérdőjelezzik a korabeli vallást és erkölcsöt. Büszkén tekint vértanúira... Radikális változást hozott a konstantini fordulat. A kereszténység eddig religio illicita, tiltott vallás volt, most a birodalom hivatalos, s bizonyos szempontból szakrális ideológiájává vált. Óriási lehetőség nyílt meg az egyház előtt, hogy kilépjen a gettóból, s igazi ecclesia universalis váljék be-

lőle. A hatalom kulturális és politikai kalandjába bocsátkozik, de ehhez tartozott a hatalom kísértése is. Vajon kihasználja a történelmi pillanatot, a pogányoktól eltérő módon használja a hatalmat, Jézus nyomába szegődik, megteremti az együttélés új stílusát, új humanizmust teremt, új értelmet ad a politikának? – ez volt a kérdés.

Az egész azonban túl gyorsan történt. Az egyház az üldözések elenére sem volt felkészülve arra, hogy a hatalommal az evangélium szellemében éljen. A meglévő rendet nem érintette, inkább maga alkalmazkodott hozzá, sőt saját ideológiájával támasztotta alá. A birodalom hivatalnokai vonultak be az egyházba, s ezek által a 'kereszténység pogányosodott el', a birodalom viszont nem tért meg. Az egyház 312-ig inkább mozgalom volt, mint szervezet, most átvette a birodalom intézményeit – a jogot, az egyházmegyékre és plébániákra való beosztást, a bürokratikus központosítást, a különböző hivatalokat és címeket. Az egyház intézménye szívesen alkalmazkodott a politikai realitásokhoz, a kíméletlenül érvényesített egyformasághoz. Elkezdődött a hatalom pályafutása, amely egészen a jelenkorig tartott, s amelynek végét – úgy tűnik – még megérhetjük.”

Ez a „még megérhetjük” **Leonardo Boff** számára nem jámbor óhaj, nem is egy kritikus szellem üres vagdalkozása. Végigkíséri az egyházi hatalom történetét, majd kibontja a hatalom – és a hatalommal való élés – evangéliumi gondolatait. Így kerül középpontba a szolgáló és nem uralkodó hatalom. „Nem szűnik meg a pápa, a püspök, a pap feladata, de új, talán tisztább, az evangéliumi eszménynek megfelelőbb formában fogjuk működésüket megtapasztalni ...” Nem könnyű ezt az utat megtalálni, vallja be a teológus. Könyve egyik fejezetének végén ezeket a szavakat olvassuk: „Kérdezz meg száz katolikust: mi a legfontosabb az egyházban? Azt fogják mondani, hogy a szentmise. Kérdezz meg száz katolikust, hogy mi a legfontosabb a szentmisében? Azt fogják mondani, hogy az átváltoztatás. Modd meg száz katolikusnak, hogy az egyházban a legfontosabb az átváltoztatás, akkor fel fognak háborodni, s kijelentik, maradjon minden a régiben.”

Az alakulás, új gondolkodásmód formálódása mégis jellemzi a katolikus egyházat. Hogy milyen „szülési fájdalmakkal” jár ez, arra tesz kísérletet **Eugen Drewermann**, aki filozófiai, teológiai, pszichoterápiai képzés után pappá szenteltette magát, most a paderborni filozófiai-teológiai főiskolán a dogmatika magántanára, ugyanakkor pszichoterápiai praxist folytat. Elképesztően termékeny író, az oldalszámot tekintve monumentális művek állnak már mögötte. Egy csípős megjegyzés szerint gyorsabban ír, mint ahogy a recenzensek olvasni tudják könyveit. A klérus mai gondjait bemutató írása is – jegyzetekkel, irodalmi függelékekkel együtt – 900 o.

Az oldalszámra való hivatkozásnak persze nincs különösebb jelentősége, ha az értékről van szó. Ha ezen az alapon mondanánk ítéletet, olyan lenne, mintha a szobrokat kilóban, a festményeket négyzetméterben mérnék. Egy pszichoanalitikai művel kapcsolatban viszont azt sem mondhatjuk, hogy az anyagbőség teljesen jelentéktelen. Komoly felmérésre csak így kerülhet sor, nem is beszélve arról, hogy szűkreszabott vizsgálódás könnyen vezethetne „rövidzárlatú” következtetésekhez. Az igaz viszont, hogy az ember szinte megrettenve veszi kézbe az „ötnegyedkilós” könyvet, majd néhány tucat oldal tanulmányozása után meglepődve veszi tudomásul: **Drewermann** „olvastatja” magát. Stílusa gördülékeny, mondatai egymásba kapcsolódnak, szépirodalmi utalások pedig kiemelik a „száraz” szaknyelvből. Így érthető, hogy néhány hónap leforgása alatt ez a könyv is három kiadást ért meg.

Egyetlen illusztrációja a könyv fedőlapján: **Caspar David Friedrich**, 18./19. századbeli német festőművész alkotása, „*Apátság a tölgyerdőben*”. Néhány agyongyötört, levéltelen fa mered az égnek, s a kolostornak egyetlen megmaradt ablaka, egy maradék rom jelzi az „apátságot”. Jelzés ez **Drewermann** analitikai vizsgálódásainak eredményére?

Előbb egy fogalomtisztazás: „klerikus” átfogóan egyházi hivatást jelent – szó van a papokon kívül szerzetesekről és szerzetesnőkről is. A hivatások kialakulását és kibontakozását vizsgálja a pszichoanalitikus-teológus – joggal – szakrális kategóriákkal közeledik a „témához”, de ennek a közeledésnek egyeduralmát meg kell szüntetni. Elsősorban azért, mert ma már egyre kevesebb hívő képes arra, hogy kizárólag a méltóságot – a papi hatalmat – lássa papjában, egyre szükségesebb ezért, hogy a hatalom „birtokosai” is tisztában legyenek önmagukkal. A személytelen szakrális hatalmat személyes hozzáállással kell „hitelesíteni” – ez ma érvényesebb, mint valaha. Ugyanakkor egyre erősebb a papi elidegenedés veszélye: egy hagyományosan „előírt” magatartásformát vesz fel, de ezt nem tudja teljesen önmagával azonosítani. Erkölcstelen formája ennek a képmutatás, erkölcsileg közömbös, de lelket gyötrő módon jelenik meg akkor, ha az eszményhez viszonyítva „lecsúszottnak” érzi magát.

Ezt elemzi **Drewermann** fejezeteken keresztül, s készíti el az „eszmény lélekrajzát” – mint ahogy könyvének alcíme jelzi. Hogy felismerési – amelyeknek nagyrészt az érintettek ismerik, csak nem szívesen beszélnek róla – nem veszélytelenek, annak tudatában volt. Mégis: „*Néha támadni kell, hogy menteni tudjunk, néha le kell rombolni valamit, hogy szabadítsunk, néha elkerülhetetlenül fájdalmat kell okoznunk, ha gyógyítani akarunk.*” Jézus búcsúszavával bátorította magát, amikor

a „tabutémához” a mélylélektan szokatlan eszközeivel közelített: „... ha valami halálos mérget isznak, nem árt meg nekik” (Mk 16,18). Egy őszinte teológusnak ettől a „mérges” vállalkozástól sem szabad visszariadnia, ha az a szándék vezérli, hogy gyógyítson.

Mire vállalkozik egyáltalán **Drewermann**? Szerinte a klerikusok – papok, szerzetesek, szerzetesnők – nagy része „az emberek azon rétegéhez tartoznak, akiket testükben és lelkükben félelem, bűntudat, személyi bizonytalanság itat át. Önmagukat akarják tehermentesíteni, amikor szolgálatba lépnek, hivatali megbízatást vállalnak, garantáltan üdvösséges feladatra vállalkoznak, hogy ezt végre mint Isten által rendelt utat élhessék át.” Két évtizedes „lélekgyógyászati” munka áll kijelentései mögött, megszámlálhatatlan „klerikus” keresett nála segítséget. **Drewermann** azonban nem a krízisekről akar beszélni, hanem a krízist kiváltó rendszerről. Összpontosított támadásának lényege: ez az egyházi rendszer „minden megmaradt alkalmat megragad arra, hogy a hitet kritikamentesen, egyéni akarat és gondolkodás nélkül, tehát 'elidegenítetten' rákényszerítse másokra. A cél az, hogy feltételektől mentes, a vég-sőkig megterhelhető alattvalókat teremtsen”. A háttérben a hivatások melegágya, a keresztény család állhat: „Gyermekként kell egy embernek megtapasztalnia, hogy tekintélyi szóval vezetik, megfélemlítik, önmagától elidegenítik, s így válik alkalmassá arra, hogy életét isteni vezérlés alatt csak a másokért-élés, önmagáról való tökéletes megfeleledkezés szemszögéből lássa.”

Ilyen formában a papi – klerikusi – utánpótlást csak addig lehet biztosítani, amíg „lehet olyan embereket találni, akik egzisztenciájuk gyökeréig elbizonytalanodtak, s akik számára a hivatali megbízatás, az alkalmazotti státus végső biztonságot jelent”. Alapvető rendszerváltozásra, de előbb a tényekkel való bátor szembenézésre van szükség, hangsúlyozza **Drewermann** könyve célkitűzését. Le kell bontani a klerikusi személyiséget megsemmisítő erődítményt, emberibb mértékformát kell találni a „szegénység, tisztaság, engedelmesség” ideáljainak. Ezek az eszmények a megszokott lelkiségi értelmezésben rátelepszenek a lélekre, s annak felső rétegét „tűzbiztossá” teszik. Hogy mi található a szilárdnak tűnő réteg alatt, arra a hetente húsz órát praxisában töltő lélekorvos megrendítő válaszokat hallott. Igazi éntudat nélkül, a lélek saját törvényei ellenére vették magukra az „felettes én” szolgálatát, s énjük számára csak a mardosó bűntudat maradt, vagy pedig „táv kormányzott énjük” teljesen befedi ezt a rendezetlen világot. A megszokott rendszerben azonban nem lehet az ösztönöket igazán integrálni az életbe, igazi ösztönkultúra nem tud kialakulni. *Olyan emberek jönnek létre, akiknek nincs kívánságuk, nincs egyéni akaratuk, nem merészelnek élvezni valamit, akik megtanulták, hogy a lemondás, a személytelenség, az alázat, az alárendelődés vezet az életszentség útján.*

Drewermann diagnózisát gyógyítási gondolatok követik: „A keresztény megváltástannak igazi problémája nem az, hogy hogyan lehet az embereket megalázni, lealacsonyítani, hogyan lehet őket engedelmessé és tekintélytisztelőkké tenni s ebben az állapotban megtartani. Inkább arról van szó, hogy hogyan lehet nekik visszaadni eredeti méltóságuk tudatát.” Így talán megnyílik az út, hogy „ne azok akarjanak a hatalom székébe ülni, akik attól az érzéstől akarnak megszabadulni, hogy mint 'normális emberek' semmit sem érnek.”

Üresen állnak ezek a kijelentések, provokatív erejük még feltűnőbb – ennek tudatában kell lennünk. A tényekre és azok elemzésére **Drewermannnak** 900 oldalra volt szüksége – hogy még egyszer hivatkozzunk az oldalszámra. „*A klerikusok*” című könyv azonban lavinát indított el: hivatalos egyházi lépésekre került sor, pozitív és negatív tartalmú levelek özöne érkezett az íróhoz, lelkesedők és tiltakozók szava olvasható a jelentősebb újságoktól és folyóiratoktól kezdve a plébániai heti közleményekig. Az egészről most egy „felvétel” készült, ezév július végéig követi a fejleményeket (**Der Klerikerstreit. Die Auseinandersetzung um Eugen Drewermann. Szerk. Peter Eicher. München, Kösel, 1990. 370 o.**). Az ellene folytatott eljárás részleteire most nem térhetünk ki. Befejezésül inkább abból a nyílt levélből idézünk, amelyet a „Die Zeit” közölt 1990. március 9-én, amelyet **Drewermann** írt **Degenhardt** paderborni érsekhez. „... Érsek úr, Ön azt mondja, hogy állításaim sértik az egyház klerikusait és kárt okoznak. Miért? Az érzelmek torlaszait, a gondolatok gátjait, a nyílt beszéd előtt álló tabukat takarítottam el az útból, mert ezek a gondolataikkal, feszültségeikkel terhelt klerikusokat az egyház előtt fekete báránnyá teszik. Védelembe akarom venni őket egy olyan rendszerrel szemben, amely mindig igaza tudatában van, amikor ezeket zátonyra futottaknak, elnyomorodottaknak, esküszegőknek nevezi, kijelenti róluk, hogy 'bűnösök', ugyanakkor lehetséges, hogy pusztán emberek, akik végre olyan utat keresnek, amelyen járni tudnak.”

Papnak lenni...

Beszélgetés a 70 éves Nyíri Tamással

„Szinte salakja lettünk ennek a világnak, mindenkinek söpredéke mostanáig.”

(1Kor 4,13)

Nyíri Tamás 1920. augusztus 10-én született Igalban, Magyarországon. Kaposváron érettségizett. 1938–1945 egyetemi tanulmányokat folytatott Perugiában, Budapesten és Bécsben. 1947-ben doktorált Bécsben. 1945–1946 segédlelkész Budaörsön, 1946–1952 a Budai Szent Imre Kollégium prefektusa, lelkésze. 1952–1963 között Esztergomban szemináriumi tanár, 1963–1968 segédlelkész Budapest-Újlakon, 1968–1990 a Pázmány Péter R.K.Hittudományi Akadémia filozófiatörténet és filozófia antropológia tanszékvezető professzora. 1987 –

1990-ig a Pázmány Péter R.K. Hittudományi Akadémia Levelező Tagozatának az igazgatója, az 1976–77-es tanévben dékán. Zsinati vizsgáló, címzetes prépost, 1984-től a vatikáni Nem Hívók Titkárságának a konzultora. 1990 áprilisában a Magyar Filozófiai Társaság elnökévé választották. 1984-ben megszerezte a filozófiatudomány doktora fokozatot a Magyar Tudományos Akadémián. 1990-ben a Magyar Köztársaság ideiglenes elnöke Széchényi-díjjal tüntette ki. Jelenleg a pécsi Janus Pannonius Tudományegyetem Filozófia II. (Keresztény filozófia) tanszékvezető tanára, az ELTE középkori filozófiatörténet előadója, a ferences rendi főiskola filozófiatanára.

Egyházfórum (EF): *Gisbert Greshake* 1982-ben megjelent *Priestersein ...* könyvében (magyarul „Pap vagy mindörökké” címmel) a mai papság helyzetére aktualizálja Szent Pál szavait: „Szinte salakja lettünk ennek a világnak, mindenkinek mostanáig”. Való-

ban jellemezhető-e így a magyar papság mai helyzete is? Ha igen, legyen ez beszélgetésünk mottója.

Nyíri Tamás (Ny.T.): Lényegében igen. De hozzá kell tenni – Szent Pálnál maradva –, amit néhány sorral fentebb írt: „... látványul szolgáljunk a világnak, az angyaloknak és az embereknek is”.

EF: *Professzor úr, Ön 1952-től az ezévi nyugdíjaztatásáig életét a papképzésben töltötte el, arra szentelte. Hogyan tekintene vissza néhány mondatban ezekre az évekre?*

Ny.T.: Mindenképpen különbséget kell tenni egyes periódusok között. Éppen akkor – 1952-ben – kerültem Esztergomba, amikor a magyarországi papképzést történetében az első nagy megrázkódtatás érte. Tudniillik a vidéki szemináriumok nagy részét megszüntették, majd 1953-ban bizonyos regionális szemináriumokat alakítottak ki, következésképpen az esztergomiban tanultak a székesfehérvári és veszprémi kispapok is. De sajnos az újonnan kinevezett rektor – aki székesfehérvári kanonok volt – miatt a székesfehérvári kispapok nem jöttek el Esztergomba. Így aztán esztergomiakkal és veszprémiekkal kezdtük el a tanítást. Érdekes volt, hogy a két egyházmegyéből származó fiatal hallgatók között milyen különbségeket és milyen feszültségeket tapasztaltam. A veszprémiek sokkal inkább követték meggyőződésüket, sokkal önállóbbak, bizonyos értelemben nyakasabbak voltak. Ezt csak azért említem, mert ha a papképzésről beszélünk, akkor mindig azt is figyelembe kell venni, hogy a fiatal hallgatók végül is milyen régiókból származnak, mivel másként kell és lehet szót érteni velük. Ettől az egészséges feszültségtől eltekintve a szemináriumban lényegében minden úgy folytatódott, mint a háború előtt és végén, majdhogynem azt kell mondanom, mint a tridenti zsinat, a szeminárium alapítása óta. Egyérteműen az volt a cél, hogy megőrizzünk. Megőrizzük a megszentelt évszázados szokásokat, az évszázadok óta kialakult értékeket.

EF: *Nyilván a társadalmi változásokkal szemben.*

Ny.T.: A társadalmi változások ellenére, amelyek ebben az időben – a 40-es évek végén az 50-es évek elején – voltak a leghevesebbek. A tanári kar egyetértett ebben, s ebből a szempontból életemnek a legszebb évei közé sorolhatók. Meglehetősen fiatal voltam, ennek ellenére nagy tekintélyű tanárok, Városi Ist-

ván, Budai János és Bartol Lőrinc nagyon hamar barátságukba fogadtak. Ez az egyetértés és baráti légkör biztosította az eredményes munkánkat. De hát ez sündisznóállás volt, mert – nem mondom ugyan azt, hogy arról lettünk volna meggyőződve, hogy ez a rendszer hamarosan megszűnik, mert akkor ezt már nem gondoltuk – egyszerűen nem láttunk más kiutat, mint őrizni a régit, hangsúlyozni a hagyományt és ennek a hagyománynak a megőrzését. Tulajdonképpen tradicionális módon gondoltuk el a képzést. Számomra ez az időszak nemcsak a tanítás, hanem a tanulás ideje is volt. Olyan szerencsés helyzetben voltam – ma sem tudom, hogy minek köszönhetem ezt –, hogy nyugati kapcsolataim nem szakadtak meg. Miután Bécsből – ahol 1945 márciusában szenteltek pappá – haza tudtam jönni s itthon kezdtem el dolgozni, a barátok, az ismerősök megmaradtak, úgyhogy például a Furche című újságot megindítása óta megkaptam. Természetesen könyveket is kaptam, elég hamar hozzájutottam Karl Rahner Schriften zur Theologie legelső kötetéhez, ennek következtében mégis valami kitekintésre tettem szert. Tulajdonképpen csak akkor láttam, hogy mennyit kell tanulnia a tanárnak.

EF: Tanítva tanulni.

Ny.T.: Pontosan. Különösen akkor, amikor az ember arra kényszerül, hogy megpróbálja megmagyarázni a tananyagot, akkor döbben rá, hogy mennyi mindent nem ért. Tehát fel kellett készülni.

EF: Kivált abban a helyzetben, amikor az egyház és a papság társadalmi környezete alaposan megváltozott, s minden bizonytalanlanná vált. Olyan papokat kellett képezni, ...

Ny.T.: ... akik tudnak a modern kor kihívására válaszolni.

EF: A teológiai reflexió elodázhatatlan a modern kor értelmezéséhez, sőt, egzisztenciálisan sürgető.

Ny.T.: Pontosan erről van szó. Éppen ezért kellett elmélyednünk a teológiában, még ha egyesek nem jó szemmel nézték is, hogy a pasztorációból nem nagyon veszem ki a részemet. De most is azt mondom, hogy helyesen cselekedtem, amikor időmet pontosan erre a tanulásra, elmélyülésre fordítottam, akkor ugyanis még paphiányról szó sem volt. Ellenkezőleg, bőségesen volt pap, hiszen a felozlatott szerzetesrendekből, Felvidékről és

Bácskából jöttek a papok. Abban a helyzetben voltam, hogy azonnal megkaptam Karl Rahner írásait, melyek segítségével csakugyan a kor problémáival találkoztam, és az egyik legérdekesebb belátásom az volt – amit egyébként a mai napig fenntartok –, hogy tulajdonképpen az eltérő társadalmi berendezkedéstől, körülményektől függetlenül a teológusoknak ugyanazokra a problémákra kellett válaszolniuk, mert a valláskritika kihívásai nyugaton ugyanúgy jelentkeztek, mint a szocialista társadalomban, esetleg nem közvetlenül a háború után, hanem néhány évvel később. Az emberről volt szó, az ember legvégső kérdéseiről, és az teljesen mindegy ebből a szempontból, hogy egy polgári, liberális, deszakralizált, szekularizált környezetben, vagy egy kommunisták által deszakralizált társadalomban él.

EF: *Következésképpen az sem változtatott a papképzés eszméin, illetve a papság önértelmezésén, amikor már ez az új társadalmi rend konszolidálódott?*

Ny.T.: Ez a környezeti kihívás nem módosította. De nagyon nehéz helyzet állt elő az akkori békepapi mozgalommal, amely igen kedvezőtlenül befolyásolta, sőt, nehezítette a papképzést. Ha jól emlékszem, alakulóülése 1950-ben volt az Eötvös Lóránt Tudományegyetem aulájában, s igazán meglepett, hogy a pesti papok közül viszonylag sokan megjelentek, noha előtte fennen hangoztatták, hogy bizony el nem mennek. Másnap aztán olvasom az újságban, hogy alapító tagok lettek. Esztergomban is érezte a hatását, mégpedig az új rektor révén, aki oszlopos tagja volt ennek a mozgalomnak, míg nem Beresztóczi Miklós lett a káptalani helynök. Beresztóczival a szemináriumnak semmi összeütközése nem volt, sőt, ahol lehetett és amennyire tudta védte a szemináriumot. Egy-két kispaptól eltekintve senki sem került kapcsolatba az akkori mozgalommal. Ha a volt hallgatóim közül később mégis néhányan prominens képviselői lettek, de nem ennek, hanem egy későbbi mozgalomnak, s nem kispap korukban. Bár állandó téma volt a papi békemozgalom, voltaképpen hallgattak ránk a kispapok és nem okozott különösebb nehézséget.

EF: *Professzor úr, hatékonynak tekinti-e a II. Vatikáni zsinat előtti papképzést, a társadalmi kihívásokra kellően felkészített papság szempontjából?*

Ny.T.: Ez az „előtti” igen lényeges. Nagyon hatástalannak.

EF: *Ezzel azonban saját munkáját, munkájának eredményességét is minősíti.*

Ny.T.: Azt gondolom, hogy ezt igazán mondhatom, mert saját magamat is felül kell bírálnom. Gondolja csak el, a tankönyv – abban az időben dogmatikát tanítottam – Schütz Antal kis latin nyelvű összefoglalója (Summarium theologiae dogmaticae) volt. Szépen felsorolta a dogmákat, de hogy mi közük van az élethez, milyen motivációs erejük lehet akár az egyéni spirituális, akár a papi tevékenység tekintetében, s hogy egyáltalában miért vannak ezek a dogmák, ebből a könyvből semmit sem lehetett kiolvasni. Elkezdtem jegyzeteket gyártani, és Schütz könyvénél sokkal modernebbnek számító dogmatikák és Rahner könyveinek segítségével megpróbáltam majdnem minden fejezet – például a teremtés – végén kolloráiummal érthetőbbé tenni, amiben az összefüggést kerestem, hogy végülis például a teremtés dogmája nem információ, a teológia számára elsődlegesen nem annak a filozófiai kérdésnek a megválaszolása, hogy ez a világ ens a se, avagy éppen nem az, hanem mástól van, hanem hogy a világ, az ember és az emberi lélek, következésképpen a történelem is kezdettől fogva Isten kezében van. Az embernek egészen más az önértelmezése, ha hisz abban, hogy nem a véletlen terméke, nem az evolúció mellékterméke, nem öndomesztikálódott főemlős, hanem Isten képére és hasonlatosságára van alkotva. Tehát ebből a szempontból próbáltam feldolgozni az anyagot, hogy ne merőben tudásanyagot tartalmazó „telefonkönyvet” adjak a hallgatók kezébe, ...

EF: ... *hanem gyakorlatban alkalmazható elméletet.*

Ny.T.: Nézze, azt már láttam, hogy az elméletnek és gyakorlatnak az összeötvöződése borzasztóan fontos. A hallgatók igazán szerettek, s ezt a célkitűzésemet egészen 1963-ig tudtam folytatni, amikor is egy évi zaklatás után kitétettem a szemináriumról.

EF: *1963-at említette, ekkor – közvetlenül a II. Vatikáni zsinat előtt – már bizonyára érezhetővé vált a szemináriumban is, netán tudatosodott az a válság, amire a zsinat is reflektált és megoldást keresett.*

Ny.T.: A 60-as évekre bizony már érződött a válság. Amit 1972-ben – tehát tíz évvel később – megírtam, a 60-as évek elején már érzékeltem. Körülbelül a 60-as évek elején már mutatkoztak a válság jelei, nem pedig korábban, 56-ban vagy 58-ig. Ebben az időben véleményem szerint a magyar papság egységes volt, s teljesen világosak voltak a pozíciók, mindenki tudta, hogy a másik hol áll, s hogy mit gondol. A 60-as években kezdődött az igazi romlás, a papok korrumpálása ugyanúgy, mint a társadalomé, a divide et impera. Mindenkinek volt valami kicsi előnye a másikkal szemben, tehát mindenki irigykedett mindenkire. A hívek is akkor fordultak el az egyháztól, amikor a magyar társadalom végülis kiegyezett a Kádár-rendszerrel. A papságnak is ki kellett egyeznie, amit aztán legteljesebb mértékben szankcionált és helyeselt a Vatikán és az állam között létrejött szerződés, aminek következtében a papság túlnyomó többsége is kiegyezett a fennálló rendszerrel, legalábbis azt a látszatot keltette. Azt kell mondanom, hogy én is kiegyeztem ezzel a rendszerrel, de ez nem azt jelenti, hogy kollaboráns lettem volna, hanem hogy ebben a rendszerben kellett Krisztus hírét hirdetni. Lehetségessé vált volna más úton járni, mivel Bulányi és a regnumosok is más úton jártak, a magam részéről azonban azt gondoltam, hogy például a teológiát mindenképpen művelni kell, a leendő papság oktatására mindenképpen szükség van.

EF: *Amikor úgy tűnt, hogy az egyháznak és a papságnak sikerült rendeznie sorait, hogy az új kommunista rendszerben megmaradását biztosítsa és a valódi problémákat elfödve sikerült valamilyen megoldást találnia, mintegy berobbant a II. Vatikáni zsinat, amely teljesen fölkészületlenül, szinte váratlanul érte a papságot.*

Ny.T.: Ez a második óriási megrázkódtatás. Sajnos a II. Vatikáni zsinat éppen akkor következett be, amikor Magyarországon a kádári rendszer konszolidálódott. Ez a zsinat rendkívül sok olyan fogalmat – nagyon jól tudjuk – rehabilitált, ami végsősoron a felvilágosodásból származik: demokrácia, vallásszabadság, dialógus, tolerancia, amelyek azonban a magyar papság szemében teljesen idegenek voltak. Az idősebbek nem tudták feldolgozni a zsinati kijelentéseket, úgyhogy a zsinaton elfogadott eszmék is hozzájárultak a papság megosztásához. S szeretnék még valamit megjegyezni, a II. Vatikáni zsinatot Magyaror-

szágon még ma is alig ismerik. Nem ismerik azokat az alapon-
dolatokat, amik miatt elfogadta a demokráciát, a vallásszabad-
ságot.

EF: *Sokszerűen hatott?*

Ny.T.: Az valami rettenetes volt, hogy mennyire megrendí-
tette az embereket. Azért tartom ezt fontosnak említeni, mert
mindez hozzájárult ahhoz, hogy a papság teljes mértékben elbi-
zonytalanodott. Nem tudta feldolgozni a zsinati eredményeket,
csak azt látta, hogy mindennek, amiben eddig hitt – itt nem az
Istenbe vetett hitre gondolok –, más az értelme, másként kell
cselekedni. Ez a hivatástudat megrendülése, a papi identitás-
válság.

EF: *Ezt maga a zsinat idézte elő, vagy netán azok a problé-
mák, amiket éppen a zsinat fogalmazott meg és amikre megoldást
keresett?*

Ny.T.: Nyilvánvaló, hogy ez már voltaképpen megvolt, csak
el volt fődve. Azonkívül nagyon fontos és lényeges szempont,
hogy amikor a II. Vatikáni zsinaton leszögezték, hogy minden
jószándékú ember üdvözülhet, s más vallásokat is vallásoknak
tekintették, bizonyos értelemben kultúrától függően Istenhez ve-
zető legitim utaknak, akkor óhatatlanul felmerül a kérdés: vajon
mi az egyház küldetése, s mi az egyház szerepe. Amíg egyértel-
mű volt az a képlet, hogy az egyházhoz való látható tartozás el-
engedhetetlen föltétele az üdvösségnek, addig a papi hivatásnak
semmiféle válsága nem mutatkozott meg. A pap tudta miért van
ott, feladata Isten igéjének hirdetése, hogy a hívei eljussanak az
örök üdvösségre. Razinger bíboros teológiai professzor korában
egyik cikkében elsőként fogalmazta meg, hogy nagyon komolyan
kell reflektálnunk az egyház valódi küldetésére, ezzel együtt ter-
mészetesen a papság küldetésére is. Az előbb azt mondtam,
hogy amikor megdőlt az a felfogás, hogy az egyházhoz való lát-
ható tartozás nem okvetlenül föltételez üdvösséget, abban benne
van az is, hogy az egyház azért szükséges, mert az egyház – s
ezt a II. Vatikáni zsinat kifejezetten tanítja – jele és eszköze a
világ üdvösségének. Tehát nem vált fölöslegessé.

EF: *Szent és profán világról beszélnek. Az elvilágiasodás a
megszentelt világra vonatkozik, de ha a profánra tekintünk, akkor*

azt valamiképpen megszenteli, s ezért azt gondolom, hogy a szent és a profán lényegi különbsége nem itt keresendő.

Ny.T.: Így van. A szent és a profán alapvető különbsége Isten és teremtménye között áll fenn.

EF: *A pluralista és szekularizált társadalomban is van küldetése az egyháznak. Hol van a pap helye ebben a küldetésben, s mi a szerepe?*

Ny.T.: Azt gondolom, hogy tulajdonképpen mind a mai napig nincs meg a papságnak az igazi teológiája, s ennek megfelelően nincs meg a laikusoknak, a híveknek sem az igazi teológiája. Nem tud nekem semmiféle olyan teológiai írást vagy komolyabb művet mutatni, amelyik igazán reflektálna erre a dilemmára. Ha tudniillik papok nélkül is lehetséges az üdvösség, akkor most mi a pap sajátos feladata? Legfeljebb a missziós teológiával foglalkozó művekben olvastam erre vonatkozóan valami megnyugtatót. S ezt a új missziós teológiát furcsa módon nem veszik át a teológusok a teológia többi területére. Ha a misszióknak nem az a feladata, hogy a régi kultúrát kiirtsa, megszüntesse, s hogy erőszakkal térítse meg az embereket, akkor mi a misszió feladata, s miért vannak még mindig szerte a világon? A misszió feladata az, hogy alternatív életformát kínáljon, miként azt az őskereszténység tette, amely igen hamar már tulajdonképpen nem misszionált, hiszen már a harmadik században nagy missziókról nem beszélhetünk, hanem egyszerűen a maga életével sugározta a megváltottságot, a kereszténységet, Jézus Krisztust annyira tudta melegíteni környezetét, hogy vonzotta az embereket. Az akkori egyháznak megvolt ez az életbe ágyazott missziós teológiája, amely természetes volna ma is.

EF: *A papság jelentős része görcsösen ragaszkodik a papságról alkotott hagyományos elképzeléshez, más részük pedig a Magyarországon végbemenő elvilágiasodás hatására a papi hivatást nem tekintették hierarchikus méltóságnak, s ezzel együtt az egyház struktúráit hatástalannak, sőt, amely akadályozza az evangélium hirdetését. Volt-e, van-e egyáltalán igazi és határozott elképzelése azoknak, akinek éppen a papság önértelmezését kell továbbadniuk, papokat kell nevelniük?*

Ny.T.: Semmilyen igazi elképzelés, igazi papkép nem volt. Tudniillik ez az előbb is említett belső értelmezési krízist nem

verbalizálták, nem reflektáltak arra, hogy mi a krízisnek az oka, csak volt/van a krízis. Egyrészt a hívek kerülték a papokat, nem volt tanácsos az érintkezés velük, másrészt meg különféle hivatalok emberei zaklatták a papokat. A bizalmatlanság pedig mélyül, lassan nem bíznak egymásban. A pap sem jól, sem rosszul nem végzi a munkáját, mert abból nem származhat baj, hogy ha nem tűnök ki, akkor senki sem fog bántani. Az a középszer, ami az egész társadalmunkat jellemezte, és amiről most társadalmi mértékben beszélnek, már a hetvenes években a papság körében kialakult. Egészen világos volt, hogy aki konformista, aki nem akar újat mondani, aki nem tűnik ki, azt békén fogják hagyni.

EF: A papság életét a társadalmi átalakulás, s nem elsősorban a szocialista átalakulás, hanem általában a háború utáni pluralista-szekularizált társadalmi változás, másodsorban a papi identitás hiánya határozta meg.

Ny.T.: Ez a jó mondás. Nem a vatikáni zsinat, hanem a papi identitás hiánya tudatosult, illetve egy darabig mint valami érzés, valami diffúz, nem értelmezett bizonytalanság, az identitás hiánya okozta belső bizonytalanság, pontosan ez volt a fő baj és ez az oka szerintem annak, hogy Európában Magyarország áll a legutolsó helyen a papi hivatások tekintetében. És ebben mindannyian igen felelősek vagyunk.

EF: Ez igen megkeseríti az ember életét, aki pap, s ráadásul még cölibátusban kell élnie, amely még inkább eltávolítja „kiválasztja” a népből.

Ny.T.: Ha az egyház vezetői úgy döntenek, hogy a pap „kiválasztott”, akkor mielőbb meg kell teremteniük a kiválasztottak életéhez szükséges anyagi, erkölcsi és társadalmi alapokat, más különben semmi sem óvja meg a fiatalabbakat a tudathasadástól. Döntenünk kell végre, hogy a papjelölteket normális fiatal embereknek tekintjük-e, akik hivatásukra készülnek, vagy a többitől elkülönített, teljesen más embereknek. Az egyik előző római püspöki szinódus elvetette a nős férfiak pappá szentelését, bár a szótöbbség nem volt meggyőző, ezért sokan továbbra is ezt tekintik a jövő útjának.

EF: A problémát csak fokozza a II. Vatikáni zsinat azzal, hogy korábban engedménynek tekintett házasságot mintegy rehabi-

litálta, de ezzel karöltve nem motiválta pozitívan a papi nőtlenség korábban automatikus eszményét. Hogyan állunk a cölibátus kérdésével hazánkban?

Ny.T.: Magyarországon különleges nehézséget jelent. Megfigyelhető, hogy a görög szertartású papság fiatalodik, a latin ellenben elöregszik. Szeretném hangsúlyozni, hogy nem a szexualitásra gondolok. Tessék, hasonlítsák össze a görög katolikus papokat a római katolikusokkal. A görög kispap hallgatók szeleimleg a legkiválóbbak közé tartoznak, stramm fiatal emberek, derűsek és mosolygósak, ezzel szemben a latin kispapok közül sokak introvertáltak, a földet nézik, befelé fordulnak. Ha valaki bemegy a tanterembe és megnézi az arcokat, meg tudja mondani, hogy ez görög kispap, amaz pedig latin. Ez azért van így, mert a görög katolikus papok nem kerültek oly rettenetes izolációba, elszigeteltségbe, mint a római szertartású társaik. Azzal, hogy családjuk van, valamiképpen beletartoznak a társadalomba, és azzal – miként a társadalomlélektanból jól tudjuk –, hogy egy ember identitását általában szerepeinek az összessége nyújtja. Következésképpen ha valaki férj és pap, annak már mindenképpen van egy olyan magabiztossága, van már egy olyan azonossága, ami egyszerűen az ő pszichológiailag vagy szociológiailag vett identitását nem engedi kétségbe vonni.

EF: *Ha átéli és tudatában van annak, hogy ki ő.*

Ny.T.: Tudja, hogy ki ő és éppen emiatt a papi, a papság teológiai bizonytalansága egzisztenciálisan nem érinti. Tud ezekről a teológiai nyitott kérdésekről elméletileg vitatkozni vagy beszélni anélkül, hogy azok őt egzisztenciálisan kétségbe vonnák. Tehát ez egy óriási előnye a görögségnek és ennek a következménye az, hogy Magyarországon ma is tízszer annyi görög kispap van – viszonyított számokkal –, mint ahány latin kispap.

EF: *A papi hivatal és a cölibátus karizmája mennyiben egyeztethető össze abban az esetben, amikor elvitathatatlan a papságra való hivatás, s ugyanakkor az „önkéntes” (Mt 19,12) lemondás helyett csak elfogadja a cölibátust. Egyáltalán milyen ismérvek alapján ismerhető fel a cölibátus isteni adománya? A papi hivatás jeleiben egyúttal a nőtlenség kegyelme is felfedezhető-e?*

Ny.T.: Erre szeretnék megint a saját életemből példát hozni. Tudniillik akkor, amikor én szemináriumba mentem 1940-ben,

eszébe sem jutott senkinek a cölibátust vitatni. Igazán azt kell mondanom, hogy seminarista korunkban abszolút semmi probléma nem volt a cölibátussal, illetve akinek tényleg a természete vagy diszpozíciója olyan volt, az otthagyta a szemináriumot, de aki bentmaradt, vagy akit pappá szenteltek, annak egy normális és megoldható nehézségeken kívül különösebb problémája a cölibátussal nem volt. Ez a vita nem is volt a levegőben. Senki sem beszélt róla. Nagyon helyesen mondta, hogy a társadalmi változásokkal jött elő ez a kérdés. Mi jutott most ezzel a kérdéssel kapcsolatban az eszembe? Először is az, hogy a világi papság cölibátusa mindenképpen történelmi termék, hiszen legalább egy évezreden keresztül a világi papság nem élt cölibátusban, s hogy ha megnézzük azokat a körülményeket, amikor évszázadokon keresztül el tudták terjeszteni, lényeges társadalmi változások idejére esnek. Tehát ez is aláhúzza azt, hogy bizonyos társadalmi szükségletek hozták magukkal vagy azokkal jár együtt. A cölibátus hosszú évszázadokon keresztül azért nem volt különösebb probléma, mert annak a vidéki plébánosnak megvolt a maga emberi, társadalmi közössége. Végül ő annak a falunak vezetője volt. Nyugodtan mondhatjuk azt, hogy a falu volt az ő családja. Ilyen értelemben mindenképpen családban élt. Aztán voltak rokonai, hozzátartozói, testvérei, akik otthont teremtettek neki. Ennek az otthonteremtésnek az egyik oka az, hogy akkoriban általában a nagycsalád dívott, a nagycsalád-modell. Ezért nyilvánvalóan szívesen adtak valakit papnak, s a papnak mindig akadtak a legközelebbi rokonságból olyan nő rokona, aki tudott róla gondoskodni. Napjainkban miért problematikus a cölibátus? Az alapvető probléma szerintem az, hogy a nagycsalád modellt felváltotta a automatizált családmodell. Erről nem szoktak beszélni, pedig ez az alapvető. Egy automatizált családmodellben esetleg van egy fiú, s még ha a családjuk ép, akkor sem fogják egyszem fiukat úgy szocializálni, hogy pap legyen. Márpedig általában a szülők, kivált az anyák szocializációs hatásától nagyon sok függ, a papi hivatások igen nagy százaléka erre vezethető vissza. Tudatosan szocializációs hatást mondtam, s nem nevelést. Tehát nem kell itt tudatos befolyásra gondolni. A szocializáció és a nevelés mehet egyirányba vagy ütközhet. A másik fontos momentum, hogy már eleve kevesebben jönnek

kispapnak, de ezek közül viszonylag sokan lesznek papok fölbomlott, csonka családból, különösen azok, akik az anyjuknál maradtak, s emberi szocializációjuk hiányos. És akkor természetes, hogy az ilyen rosszul szocializált, nem elégségesen szocializált embereknek a magány, az egyedül való élet elviselhetetlen teher. Ehhez hozzájárul még a politikai helyzet is, amikor ugyanis politikailag mesterségesen mindenkit eltávolítanak környezetéből, a pappal nem szabad beszélni, gyökértelenül él. Nyilvánvaló, hogy egy ilyen pap nem lesz példakép, aki vonzaná a fiatalokat. Tessék, nézze meg a magyar hivatásgondozást! Mindent elkövetnek, nem? De hát a szocializáció az ellenkező hatást gyakorolja, ellenkező irányba működik. Bár ahol egybeesik a szocializációval, ott mutatkozik eredmény, de általában azért nincs eredmény, mert a papság sem tudja saját utódait, jövődő munkatársait szocializálni.

Ami pedig a papi nőtlenség kegyelmét illeti, már 1972-es tanulmányomban írtam, hogy ez teljes érzelmi és szexuális érettséget tételez föl. Olyat, amely nem alakulhat ki a valódi – nem elképzelt – nővel való reális, nem ideologizált találkozás nélkül. Hogyan képzelhető el, hogy a papok normális, egészséges, tiszta kapcsolatot teremtsenek a nővel, ha nem ismerik őket? A papi nőtlenségre csak érett férfiak vállalkozhatnak. A papnevelésnek tekintettel kell lennie a nőtlenség kegyelmének és a hozzá szükséges érzelmi érettségnek az összefüggésére, kerülnie kell a cölibátus romantikus idealizálását. A szexuális vágy specifikus tárgyának helyét nem foglalhatja el sem az apostoli munka, sem a Krisztussal való személyes kapcsolat, sem a közösség szolgálata. Az emberi ösztönök nem felcserélhető mennyiségek, így tárgyuk sem helyettesíthető: az önérvényesítő szükségletek kielégítése nem teszi fölöslegessé a szociális szükségletek teljesítését, s az adott szeretet nem nélkülözheti a kapottat. Az „Isten országáért” nőtleneknek is számolniuk kell a hiányérzettel, a magánnyal s más éfélékkel, amit az érett férfi hivatásáért vállalhat, de el nem fojthat. Az elfojtás és a gátlás valamilyen formában mindig bosszút áll.

EF: A kispapok és a már felszentelt fiatal papok általában elfogadják hitünk dogmáit, de nem mindig értenek egyet megfogalmazásunkkal, és még az erkölcsi előírásokkal sem. De a krízis je-

lei a hittartalom (fides quae creditur) területén is mutatkoznak, mivel korunk embere nagy részt közömbös a keresztény hit dogmái iránt. Beszélhetünk-e a hit kríziséről?

Ny.T.: Hogy valakinek a hite krízisbe kerül-e, vagy sem, azt kívülről nehéz megállapítani. Tehát azt én nem állítom, hogy a magyar papság hite krízisben van, s tulajdonképpen nem is gondolom. Hogy ez a hit miként nyilvánul meg, erről már lehet beszélni. A hitmegnyilvánulásokból arra lehet következtetni, hogy bizony nagyon sok papnak, de legalább olyan sok civilnek aggó-dó a hite.

EF: *És miért aggódik?*

Ny.T.: Megint vissza kell térnem a korábbiakhoz, de most Szent Tamás-i idézetet is mondanék. Szent Tamás több helyen is írja, hogy *actus fidei non terminatur ad enuntiable sed ad rem*, azaz a hit aktusa nem a szóra irányul, hanem arra a valóságra, amire a szó utal. Magyarországon azonban igen gyakran lehet tapasztalni, hogy a valóságra irányuló hit helyett a kijelentésre irányuló hit él. Ez mutatkozik meg abban a heves reakcióban – mintha a tyúkszemére léptek volna –, ha valaki egy újabb vagy egy más megfogalmazást használ. A legutóbb is – bizonyára ol-vasták az Új Emberben – egy abszolút rövid kis nyilatkozatot adtam, mivel arra kértek, hogy valamelyest a modern ember számára beszéljek a Szentháromságról. Határozottan azt mondtam, hogy itt most nem az utólagos reflexióról beszélek, hanem arról a hittapasztalatról, amit egy-két száz évvel később aztán a klasszikus Szentháromság-formulákban fogalmaztak meg. A hit-tapasztalatról beszéltem, ami nélkül minden fogalom üres, sőt minden dogma is. Egyszerűen nem értették, miről van szó, olyan heves reagálások voltak. Nyilvánvalóvá vált, hogy egyszerűen fel sem tudják fogni, hogy nem a szavakat kell igaznak tartani, ha-nem azt a valóságot, ami a szavak és dogmák mögött van, és a hitnek erre a valóságára kell irányulnia.

EF: *Ezzel függ össze az, hogy ma a papok miként tudnak ér-telmesen beszélni hitélményükről és magáról az Istenről. Felada-tuk nemcsak a szentségek kiszolgáltatása, hanem a tanúságtétel a örömhírről és annak verbális továbbadása. De vajon felkészültek-e erre?*

Ny.T.: Én azt gondolom, hogy ez volna a mai teológiai képzés legeslegfontosabb feladata. Ezen a téren az a benyomásom – az eredményeket tekintve –, hogy óriási mulasztásaink vannak. Tudniillik – ez persze nemcsak a magyarokra jellemző – amióta az ember nézi a vallások történetét a tapasztalatot, a valóságos élményt, a hittapasztalatot az intézmény mindig gyanakvással szemlélte.

EF: *Arra utal, hogy a karizma és a hivatal, a teológia és a misztika között mindig feszültség, bizalmatlanság volt?*

Ny.T.: Igen. A misztikát és a misztikusokat a teológusok mindig is gyanúsították, mert a misztika nem rendszabályozható, mint a teológia absztrakt spekulációi. Mit kellett Szent Teréznek, Keresztes Szent Jánosnak, Loyolai Szent Ignácnak vagy éppen Szent Tamásnak elviselnie az inkvizíció részéről, mert ők megpróbálták tapasztalatukról beszélni. Tehát az, ami az Új Emberben volt, nevetni való dolog volt. Ugyanaz a reakció, ha valaki megpróbál a tapasztalatról beszélni, akkor neki esik az inkvizíció.

EF: *Jóllehet Ön nem Keresztes Szent János, a cikk írója pedig nem inkvizítor, a mentalitás mégis hasonlóságot mutat.*

Ny.T.: Teljesen azonos, s ez sztereotíp módon tér vissza. De ezt csak azért említem, mert a lehető legfontosabb az volna, hogy a teológia ne csak fogalmi képzést adjon. Amikor azt mondják, hogy a teológiának imádkozó teológiának kell lennie, akkor az ezt jelenti. Nem pedig azt, hogy folyton a rózsafüzért csörgesse, hanem hogy ilyen transzcendentális tapasztalatokat is tudjon közvetíteni. Igazán csodálkozom azon, ha a teológiai tanárok ezt nem teszik meg, bár még a filozófiai előadások közben is szinte lépten-nyomon olyan transzcendentális tapasztalatokba ütközik az ember, amiket meg lehet nevezni és verbalizálni.

EF: *Amint régebben az ontológia, majd a teodicea, ma a hermeneutikának kellene megalapoznia a teológiát. Az alapvető értelmezési kérdés: lehetséges-e és hogyan Istenről ma értelmesen beszélni? Hogy ezt megválaszolhassuk, fontos lenne a hermeneutika oktatása, a hermeneutikai gondolkodásmód elsajátítása.*

Ny.T.: Igen fontos a hermeneutikai gondolkodásmód elsajátítása. A szentignáci lelkigyakorlatos könyvben olvashatjuk, hogy

ha valami olyasmit hall az ember, amit nem ért, ahhoz minden körülmények között a bengina interpretatioval kell közelíteni. Tehát az apriori vélelmezés az, hogy ez igazat mond, s hogy igaz hitű. Azt kell vélelmezni, hogy én nem értem.

EF: *Az utóbbi többnyire elmarad, mintha hiányoznék a szeretet nyitottsága, aminek hiányában kell esetenként élnünk, mivel sérteni látszik a tekintélyt.*

Ny.T.: Tudja, a papságnak egy másik nagyon nehéz, szinte foglalkozási ártalom vagy kísértés, hogy annyit beszélünk a szeretetről, hogy már azt hisszük, tesszük is. Bizonyos értelemben ez összefügg a cölibátusban való éléssel, mert magunk körül csak mi vagyunk a központban. A szobámban én vagyok a középpont. Szegény édesanyám tudna arról beszélni, hogy mit kell sokszor elviselnie miattam, hogy mennyire neki kell alkalmazkodnia, s mennyire nem tudok én alkalmazkodni hozzá. Azt mondom, hogy ez foglalkozási ártalom. Egyszerűen egész papi életmódunkból ez következik, s azt hiszem, hogy sok esetben ezért van annyi szeretetlenség bennünk. A szeretet nem osztható meg, bár lehet azt mondani, hogy filia, meg hogy agapé, erósz, de mégis feltétlenül egy, s ha igazi a szeretet, akkor nem választható el egyik sem a másiktól.

EF: *Az, aki pap, a szeretetet hirdeti, s van is benne szeretet, de mégis magányosan él. Széleskörű jelenség a papi elmagányosodás. Mi ennek a valódi oka?*

Ny.T.: Amiről eddig beszéltünk, az mind belejátszik. *Greshaket* említette az elején, tollából egy nagyszerű cikksorozatot olvastam a *Miteinander* című osztrák lapban, amit egyébként lemásoltattam – elsősorban – a kispapok számára, hogy fordítsák le és tanulmányozzák, mert rendkívül fontos ebből a szempontból. Tulajdonképpen nekem is segített megfogalmazni egy csomó kérdést. A modern világban a papnak nincs otthona, márpedig otthontalanul senki sem tud emberi módon élni. Szerzeteseknek van otthonuk. Nem a szexualitásról van szó, nem az a probléma. Hideg van, amikor hazamegy, a szoba takarítatlan vagy rendetlen, egyszerűen nincs semmi melegség, semmi lakályosság, semmi otthoniasság, illetve, ha nagyon lakályos a szobája, akkor az ember előtt furcsának tűnik. Mit tud csinálni? Vagy azt csinálja, hogy továbbra is megmarad ebben a rideg környe-

zetben, s akkor jön az összes szeretetlenség vagy a szeretet hiánya, jön mindaz, amiről az előbb beszéltünk. Vagy előbb-utóbb lehorgonyoz egy-két családnál, ennek pedig az egész közösség látja kárát. Egy ilyen papi otthon nem vonzza az embereket, senki nem megy oda szívesen, mert egy percig sem érzi jól magát ilyen környezetben. Például ezért nem is tudnak a papok kispapokat szocializálni. Az 1972-ben írt cikkemben is erről beszéltem. Nincs más megoldás, mint az, hogy a világi papok is közösségben éljenek.

EF: *Ezt a lehetőséget már a II. Vatikáni zsinat is felvetette s ajánlotta.*

Ny.T.: Igen, a zsinat is szorgalmazza. Nagyszerűen meg lehetne oldani plébániaközpontokkal, ahol – mondjuk – három pap együtt él. Megfelelő lelkipásztori munkatársakat, rendes házvezetőnőt és titkárnőt alkalmaznának, tehát komoly, normális életmódot alakítanának ki. Persze a konzervatívok azt mondják, a plébánosnak helyben kell laknia. Kétségtelen ez lenne a legjobb. De tessék dönteni! A plébániákat előbb-utóbb úgyis össze kell vonni. Az nem megoldás, hogy egy pap lásson el öt plébániát, erre képtelen, de három pap már ettől több plébániát el tud látni, ha ilyen feltételeket teremtenek.

EF: *Professzor úr, a új, kialakuló társadalmi rendben milyen lehetőségei nyíltak az egyháznak, a papságnak, milyen teendők állnak a papság, a papságra felkészítők, nevelők és oktatók előtt?*

Ny.T.: A lehetőségek most óriásiak, gyakorlatilag egyszerűen korlátlanok. A teendőinket – most anélkül, hogy súlyoznám őket – egyszerűen felsorolom. Mindenképpen eszembe jut, amit az előbb mondtam: plébániaközpontok kialakítása, amittől elválaszthatatlan a világi munkatársak bevonása.

EF: *Ezt azonban csakis rendezett viszonyok között lehet felelősséggel megvalósítani.*

Ny.T.: Munkatársat mondtam, nem pedig beosztottat, s nem alkalmazottat. Mindaddig, amíg a munkatársakat nem tudják munkatársaként kezelni, amíg emberi méltóságát nem tudják tisztelni, addig semmire sem fognak menni. Azonkívül nyilvánvaló, hogy nem lehet „Isten fizesse meg” fizetéssel, hanem igenis igazi státuszokat kell szervezni. Nem igaz az, hogy ne kapna a magyar egyház erre pénzt. Nyáron Németországban voltam és

az egyik Seelsorgeamt vezetője nagyon sok pénzt ajánlott fel erre a célra, püspöke is megerősítette; de előbb tessék hozzákezdeni.

EF: *Mindig azt hallani, nincs pénz, nincs ember.*

Ny.T.: Ez így nem igaz, mégpedig azért nem igaz, mert már legalább 2000 ember elvégezte a levelezőt, ebből 600-700 még az egyéves hitoktatóképzőt is. Őket igenis lehetne már alkalmazni, de csak akkor, ha megtalálják velük a hangot. Tehát a személyi feltételhez ez már egy lehetőség. Ami igen fontos még, a valláspedagógiai oktatás beindítása. Ez év szeptemberétől már az egyik vidéki egyetemen megalakítottam egy keresztény filozófiai tanszéket, amelynek távlati feladata többek között a valláspedagógia szak kiépítése úgy, hogy a tanárjelölt hallgatók „C” szakként fölvehessék a teológiát is. Ez egy óriási lehetőség, s ha ezt a meglévő egyetemeken és pedagógiai főiskolákon is megvalósítanák, akkor ugrásszerűen lehetne a minőségen javítani. Itt most nem kívánok belebocsátkozni a kötelező – nem kötelező hitoktatás vitájába, ezekre a tanárookra mindenképpen szükség van, mert a papok nem bírják.

EF: *Ez egyébként pozitívan visszahatna a papok életmódjára is, lelki életére, az egész személyiségére.*

Ny.T.: Megszűnik az identitásválsága abban a pillanatban, ha neki kellő számú munkatársa van, akivel együtt tudja megtervezni a tennivalókat.

EF: *Professzor úr, eddig két tennivalót említett.*

Ny.T.: A harmadik egy örök tennivaló: a papképzés elmélyítése. Még többnek kellene lennie, még hosszabb ideig tartania. Korjelenség ma, hogy a szellemi érés jóval később jelentkezik, a gyermekkor ma már nem húszéves korig tart, hanem jóval tovább. Gyakorlati képzésre is hangsúlyt kell fektetni. Még jobban aláhúzni a filozófiai képzést, mert az egész valláskritika sokkal masszívabban fog most jelentkezni, s mert a „szép új világ” ígérete igen vonzó. Természetesen elengedhetetlen feladat az egyháznak és egyházi életnek a demokratizálása. Kérem, én tisztában vagyok azzal, hogy ezzel a szóval követői és ellenfelei visszaélnék. Szeretném hangsúlyozni, hogy a hierarchikus egyház szerkezete nem azonos a monarchikus egyházi szerkezettel. Ha valaki ezt nem tudja, akkor ne is nyissa ki a száját. Tehát *amikor*

én demokratikus berendezés mellett foglalkozni állást, akkor nem a hierarchia ellen, hanem a monarchikus struktúra ellen beszélek. Mindaz ellen, amit ez az alá-fölé rendelt struktúra eredményez. Nem lehet embereket olyan függőségben tartani, ahogyan ma általában a papok ki vannak szolgáltatva. Sok mindennek, például anyagiságnak stb. rákfenéje az, hogy a pap állandó függő viszonyban van valaki fölöttesétől. Ezt nem lehet sokáig elviselni. S hogy ha majd a pap megtanulja, hogy ővele demokratikusan viselkednek, akkor majd ő is demokratikusan tud viselkedni a hívőkkel. Magyarországon most demokratikus társadalom fog kialakulni, ha ebben a demokratikus társadalomban idegen test lesz az alá-fölé rendelt struktúráival az egyház, akkor egyszerűen ki fog szorulni ebből a társadalomból. Az elmúlt időben, amikor az állampárti rendszerben ugyanilyen függőség volt, egyszerűen semmiféle ellentét nem volt, a pártáram vezetői tökéletesen megértették az egyház vezetőit. Most muszáj ezt véghezvinni, mert ha nem tudjuk demokratikussá tenni az egyházat, akkor kiszorulunk a közéletből, senki sem fog bennünket elfogadni. Tessék megfigyelni, már most vannak sajtóviták, már jelentkeznek olyan hangok, amik éppen azért hangosak, mert nem értik meg ezt az alá-fölérendeltségi viszonyt. Nagyon fontos volna a teológiai képzésnél, hogy a papokból vezetőket képezzenek. A vezetőképzés egy külön szakma, külön szak, tudomány, tehát a vezetőképzést is tudományosan kellene képviselni a teológiákon. Tovább megyek, nem plébánosi vagy kápláni vizsgákat kellene megkövetelni, hanem olyan kurzusokat szervezni, ahol folytatják ezt a vezetőképzést, s megfelelő tréninget, kiképzést nyújtana, hogy miként kell embereket vezetni, hogyan kell annak a vezetőnek megnyernie a munkatársait, s hogyan kell munkatársai között konszenzust, megértést kialakítani, hogy mi az a karizmatikus vezető, hogyan kell animálnia azt az egész csoportot, amellyel együtt kell dolgoznia, mégpedig eredményesen. Ez elkerülhetetlen.

EF: *Most októberben fog összeülni a püspöki szinódus, amely éppen a papképzést fogja tárgyalni. Utolsó kérdésként, Professzor úr, milyen reménnyel tekint e szinódus elé?*

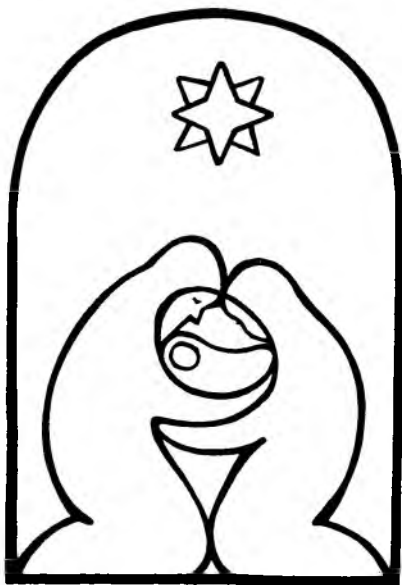
Ny.T.: Először is azon fordul meg minden, hogy milyen papképet fog kialakítani ez a szinódus. Ha konzervatív, befeléfordu-

ló papképet alakít ki, ami mögött olyan egyház van, amely csak saját magát melegíti, de az egész környezetét lehűti, az tragédia volna. Ha olyan papképet tesz magáévá, mint amiről eddig körülbelül szó volt, tehát nyitott, demokratikus, az embereket szolgáló küldetést, amelynek az a legfontosabb feladata, hogy olyan közösségeket alakítson ki, amelyekbe ha valaki kívülről belép – ha már Szent Pál gondolatával kezdtük, azzal is fejezzük be –, térdre esik, s megvallja, hogy köztetek van az Isten.

EF: *Köszönöm a beszélgetést, és engedje meg, hogy az Egyházforum minden olvasója és munkatársa nevében jó egészséget kívánjak 70. születésnapja alkalmából. Isten éltesse!*

Ny.T.: Köszönöm.

Nyíri Tamás beszélgetőpartnere
Boros István volt.

1957-ben született Kalocsán. Teológiai tanulmányait a szegedi Hittudományi Főiskolán 1983-ban fejezte be. A bécsi egyetem pasztorálteológiai tanszékének doktoránsa. Jelenleg a szegedi SOS Telefonos Lelkiségszolgálat szervezője.

Szószegők (?)

1990. augusztus 19-24 között tartotta a hollandiai Doornban második nemzetközi konferenciáját a „Nős papok és feleségeik nemzetközi szövetsége”. Beszámolónkban céljaikat, a szövetség kialakulásának és gondolatvilágának hátterét igyekszünk bemutatni.

A szövetség 1984-ben alakult. Mindennapi, középtávú és hosszútávú céljait így foglalja össze a sajtó számára készített jelentésük:

„Mindennapi célunk szóval és tettel segíteni azoknak a papoknak és feleségeiknek, akik közvetlenül szenvednek a cölibátus törvénye miatt, különösen is azoknak, akik nem gyakorolhatják tovább egyházi szolgálatukat és ezért elveszítik társadalmi közegüket. Számukra kapcsolatokat teremtünk és minden lehetséges segítséget megadunk nekik.

Középtávú célunk az, hogy a diszpenzációs eljárás áttekinthetőbb és gyorsabb legyen. Megkérdőjelezzük azt a gyakorlatot, hogy a nők, akiket egyházi szolgálatra képeztek ki, pappal kötött házasságuk után ezt a szolgálatot nem végezhetik tovább.

Hosszútávú célunk a nőtlen és nős papok egyenrangúságának kivívása. Ebben egyetértünk a világegyház sok nőtlen papjával, püspökével és püspöki karával, hiszen itt az egyházi szolgálat új szemléletéről és megfogalmaztatásáról van szó.”

Előzmények

Hogyan is jutottak idáig? Anélkül, hogy a kötelező cölibátus kialakulásának és gyakorlatának hosszú és kacsARINGÓS történetét át akarnánk tekinteni, meg kell állapítanunk, hogy ez a rendelkezés a világegyházban sohasem vált az érintettek döntő többségének gyakorlatává. Az egyháztörténelem számtalan egykori és jelenkori tény ismer – ha sokhelyütt el is hallgat –, amely igazolja, hogy bármennyire is erősödött a nőktől való szerzetesi tartózkodás kötelező cölibátusként való törvényes megfogalmazása, mindig akadtak papok, szerzetesek, akik ettől a törvénytől eltérő utat jártak. A XX. század hatvanas éveitől kezdve pedig egyre többen olyanok, akik ezt hivatalossá is tették. A II. vatikáni zsinatot megelőzően és az utána következő néhány évben egész Európában a hangulat olyan „tavaszias” volt. Ebben a társadalmi és politikai szöveggörnyezetben hívta össze a boldog emlékű XXIII. János pápa a zsinatot, s hirdette meg az egyház nyitását, „aggiornamento”-ját. Nyitás a világ felé, nyitás a civil értékek felé. Nyitás az egyházi törvények merev, kazusztikus értelmezésében is – s máris a cölibátus törvényével kapcsolatos „lazaságnál” tartunk.

A zsinatot követően kivált Európa nyugati felében papok százai akarták hivatalosan rendezni addig is meglévő párkapcsolatukat. VI. Pál pápasága idején ez viszonylag gyorsan, pusztán hivatali ügyintézősképpen történhetett. Hollandiában és Angliában számos pap meg sem várta a Rómából megérkező laicizáló iratot, hanem már a lelkiismereti döntés megszületése után megkötötte egyházi házasságát. A közhangulat pedig egyre toleránsabban fogadta ezeket lépéseket. Sokan, nagyon sokan hittek abban, hogy lezárul a „kényszer”-cölibátus történetének hosszú szakasza és a katolikus egyház nem kötelezi többé papi hivatást választó tagjait arra, hogy ne házasodjanak meg – s ami ebben eleve benne foglaltatik –, ne éljenek nemi életet. A várakozások másik oldalán pedig egyre növekedett a remény, hogy nemsokára az ún. „viri probati”-kat, a rátermett és kipróbált nős férfiakat is felszentelik pappá, hiszen a hívek pasztorális ellátá-

sát a cölibátust vállalni hajlandó papjelöltek csekély száma miatt csak így gondolták megoldhatni.

Júdások

Lassan elháltak a remények, lassan egy ellentétes folyamat jelentkezett, amely behajtotta az egyház ablakainak zsalugátereit. Az egykori diákzavargások ellanyhultak, az európai enyhülési folyamatra újra rányomta bélyegét a brezsnyev-doktrina cseh-szlovákiai alkalmazása, a vatikán személyi politikája pedig egyre egyértelműbben a merevebb püspök- és teológiai professzor-jelölteket részesítette előnyben. VI. Pál egy levélben Júdásnak nevezte a megnősült papokat. A vízválasztót pedig az jelentette, amikor II. János Pál a holland püspöki kar szinodusát Rómába rendelte és ott egyértelműen a konzervatívabb beállítottságú püspökök oldalára billettette a mérleget. A konfliktusban pedig központi szerepet játszott a papi szolgálat lényege körüli viták mellett és ezzel szoros összefüggésben a házas papok lelkipásztorlásának problémája.

Vallomások – dokumentumok

„Ma éppen egy esztendeje, hogy felmondási idő nélkül elbocsájtottak egyházi szolgálatomból. A katolikus gimnáziumban eltöltött 17 évem után egyik napról a másikra az utcára kerültem. Az egyház három indokot adott magyarázatul:

1. Szerelmi viszonya van egy pappal.
2. Ebből a viszonyból gyermekek születtek.
3. Ezt a viszonyt és a gyermekeket nem titkolta.

Majdnem 20 évig kellett bujkálnom, mert egy magas beosztású katolikus pap titkos szeretője voltam. 20 évig kénytelen voltam őt és szolgálatát védelmezni és minden úton módon elkerülni, hogy árnyék vetüljön az egyház cölibátus-törvényére. Nem mutatkozhattunk együtt. Gyermekeit nem látogathatta meg a klinikán. Az ifjúsági hivatal előtt azt kellett mondanom, hogy a gyermeknek nem ismerem az apját. Minden hátrány engem ért. A gyermekeket egyedül kellett felnevelnem. Amikor az egyházhoz fordultam tartásdíjért, akkor szidást, gyalázkodást és meg-

vetést kaptam. A bíróság azt nyilatkozta: papgyerekek nem érdekelnek bennünket.”

(Gisela Forster)

„1971-ben, Krisztus király ünnepén a szentmise közben összecsupkoltam. Az egyik ministráns hívta a mentőket. Azóta ő az egyik gyermekünk keresztaaja.

Annak idején, az ötvenes évek második felében az evangéliumért és az egyházi szolgálatért érzett lelkesedésemben vállaltam a cölibátust. Úgy vállaltam, mint egy fontos feltételét annak, hogy pap lehessen, anélkül, hogy a leghalványabb fogalmam lenne volna arról, mit jelent. Önmagam és mások számára a szokásos érvekkel védtem és hirdetem a megtartóztatás jelentőségét.

Három élmény leplezte le álbizonyosságomat: a gyermektelenség fájó érzése, a férfi és nő közötti barátság jelentőségének fokozatos felismerése és az a friss szellő, amit a zsinat az egyházba hozott.

Későbbi feleségemmel együtt dolgoztam: csoportvezetőket képeztünk ki, ifjúsági találkozásokat szerveztünk, modern, gitáros szentmiséket vezettünk be és hasonlókat. Később egyre több szabadidőt töltöttünk együtt: lovagoltunk, koncertre és moziba jártunk – általában egy kis, fiatal felnőttekből álló társaságban.

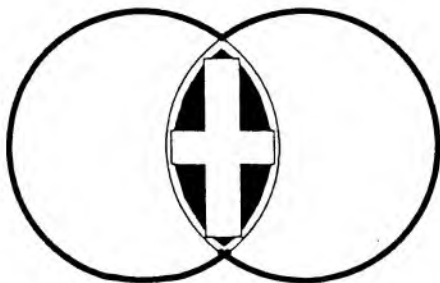
Egyszerre csak az egyházmegye papsága kezdte komolyan venni kapcsolatunkat. Elmentem a püspökömhöz, aki megértő volt, gondterhelt és nem kényszerített semmire. Amikor végül tudtam, hogy mennem kell, én álltam legjobban magamnak útjá-

ban. Nyomasztott az érzés, hogy annyi embernek csalódást okoztam. Minden erőmet össze kellett szednem ahhoz, hogy valakit meglátogassak, vagy csak felhívjam telefonon. Később sokaktól megtudtam, hogy szívesen találkozott volna velem ebben az időben, de nem tudta, hogyan kell hozzám viszonyulni.

A házasságomért csak hálát adhatok az Istennek. Egyetlen személyes reményemben sem csalatkoztam.”

A katolikus papok és feleségeik egyesületének egyik püspököknek szóló leveléből:

„Azok közé a világ valamennyi egyházmegyéjéből származó nyolcvanezer pap közé tartozunk, akik hivatalosan házassági mondtak egymásnak egy asszonynak és akik a sokéves házasság után úgy látják, hogy döntésükkel nem kellett nemet mondaniuk a Krisztusnak és egyházának való odaadottságra, nem feleződött az emberek iránti szeretetük, hanem csak új, a párkapcsolat által meghatározott formát öltött. Azt is megtapasztaltuk, hogy a nyilvánosság már régen nem tartja olyan botrányosnak, ha egy pap megházasodik, hanem inkább azt, ahogyan velük és feleségeikkel az egyház vezetése bánik. Az igazság kedvéért azt is meg kell mondanunk, hogy több püspök és egykori oltártestvér nagy megértéséről és konkrét segítségéről tanúskodik.”

1983-ban alakult meg az NSZK-ban a „Cölibátus sújtotta nők öntevékeny csoportja”. Céljaikat így fogalmazzák:

„Személyes segítségnyújtás az érintetteknek; bátorítani arra, hogy ne izolálódjanak; résztvenni a kötelező cölibátussal kapcsolatos vitákban; olyan egyházat szorgalmazni, amely nyitottab és

emberibb, amely a nős papokat nem diszkriminálja, amely a nőknek a férfiakkal egyenrangú helyet biztosít a pasztorációban és így hitelesebben dolgozik mindenki üdvösségén.”

A würzburgi püspöki szinodus záródokumentumából (1976):

„Annak érdekében, hogy a papi szolgálatból kiváló papok emberi, vallásos és dolgozó élete ne menjen tönkre, minden felelős igyekezzen elérni, hogy az ilyen pap képzettségének megfelelő munkát választhasson az egyházi szolgálaton belül vagy kívül. Az egyházmegyék lehetőségeikhez mérten adják meg az ehhez szükséges anyagi segítséget. Ide tartozik a méltányos betegségi és öregségi biztosítás is, amely az új munkahelyen a biztosítások alapját képezheti. A rendből kivált testvérekről a rend gondoskodik a fenti alapelvek figyelembevételével.”

Jelen időben – megértő módon

Ez év októberében (folyóiratunk lapzártájával egyidőben) ülésezik Rómában a 8. püspöki szinodus, melynek témája a papképzés. Az előkészületre kiadott ún. munkadokumentum 38. pontja így fogalmaz: „Sok beérkezett válasz hangsúlyozza, hogy az Isten Országáért vállalt cölibátusban megmutatkozó tisztaság a mai világban is igazi prófétai tanúság marad. A bemutatott eszmény ellenére gondok mutatkoznak. A papok megkérdőjelezték ezt a követelményt, papjelöltek pedig emiatt szakítják meg képzésüket. A probléma pedig még súlyosodik azáltal, hogy erőtlen világban élünk, mely számára a cölibátussal hagyományosan felmutatott jel, már semmit sem jelent.”

Jeles pasztorálteológusok a szinodus megnyitására levelet intéztek az üléselő püspökökhöz, melyben kérik, hogy a súlyos paphiányt csökkentsék a kötelező cölibátus feloldásával és vizsgálják meg a nők pappászentelésének lehetőségét, mert ezekkel az intézkedésekkel jobban biztosítható lenne az egyházközségek joga a saját szentmisére, amihez a saját pap elengedhetetlen.”¹

1 Lapzártakor még tart a Szinodus. Eredményeiről következő számunkban tervezünk elemzést adni.

Jelen „háttér-összeállításunkkal” elsősorban azt szeretnénk elérni, ill. támogatni, hogy a magyar katolikus egyházban is beinduljon a nőspapok helyzetének feltérképezése² és oldódjék a velük kapcsolatos ellenérzés. Annak érdekében pedig, hogy sajátos gondjaikban hasonsorsúak segítségére találhassanak, szívesen megküldjük az említett szervezetek címlistáit.

² Kamarás István megkezdte gyűjtését a „kisiklott papi pályáknak”. Vallomásokat és szempontokat szeretettel fogad, az Egyházfórum címére.

Hitszónokok „leszoktatása”

A prédikálást meg kell tanulni, meg kell szokni. S ha megszokta az ember, akkor sok mindentről le kell szoknia. Először tegyük fel a kérdést: prédikál még egyáltalán valaki? Az egyik tudományos előadást tart a szószéken, a másik jámbor buzdító szavakat ismételi, a harmadik a napi hírek nyomán a világvégét hirdeti, a negyedik mintha **Peter Handke** „publikumgyalázását” próbálná átvinni a szószékre. Egy hívő vallomásából: „A plébános negyven percig beszélt. Egész sereg bizonyítékot sorolt fel, ez úgy kimerített, hogy már csak félfüllel figyeltem. Lassan ez a fülem is felmondta a szolgálatot. Lábam megmerevedett, álmoság áradt szét tagjaimban. A plébános biztosan igyekezett, hogy lekösse hallgatóit. Körülnéztem, mindenütt bóbiskoló fejeket láttam. A szónok monoton, kissé siránkozó hangja, gondolatainak rendezetlen halmaza szépen elaltatta figyelmünket.”

A szónoknak ezért le kell szoknia arról, hogy előadást tartson. Az emberek útmutatásra várnak, nem utasításokra. Igazi világosságra vágnak, nem pusztá kijelentésekre. A hallgatók – általában – nem azért jönnek templomba, hogy okosabbak legyenek, hanem hogy jobban eligazodjanak a mindennapi élet őserdejében. Le kell szoknia a szónoknak arról is, hogy eleve föltételezze: katolikus légkörből jönnek hívei, készségesen azonosulnak az egyházzal és a keresztény hittel. A mai ember kritikusabb, öntudatosabb, igényesebb. Ugyanakkor gyámoltalanabbá, tanácstalanabbá vált. A hit helyzete ma más, mint régen. Ezt meg kell a szónoknak értenie.

Le kell szoknia arról is, hogy ha prédikációját megdicsérik, a mennyekben, ha bírálják, a pokolban érezze magát. Régen rossz, ha arra a jelzőre vár, hogy „de szépen prédikált”. Arra kell inkább törekednie, hogy a hívekben felébredjen a kérdés: „Uram mit akarsz, hogy cselekedjem?”

Ne keressen sikerélményt. Isten Országának alaptörvénye nem a siker, nem az eredmény, hanem a termékenység. S néha nagyon messze van az aratás a vetéstől. Keveset vet, aki azt véli, hogy az evangélium olyan, mint egy bélyeg: azonnal fel lehet ragasztani minden kérdésre és problémára. Sovány a vetése annak, aki abban a hitben él, hogy minden kérdésre kész a felelete. Még soványabban vet az, aki a plébánia és a sekrestye közötti úton készül fel prédikációjára, hiszen ő „eleve tudja”, hogyan kell az embereket közelebb vinni Istenhez.

Le kell szoknia arról, hogy mindenképpen „modernnek” lássák, mert akkor úgy fog beszélni, ahogy senki sem beszél, ennek következtében nem is ért. Ha ehhez még egy kis kenet és tömjén is járul, akkor hamar megláthatja maga körül a bóbiskoló fejeket. Kicsit templomsabb hívek pedig eleve tudni fogják, hogyan folytatódik és hogyan végződik majd be az egész.

Sok mindenről kell leszoknunk, ha nem akarjuk a híveket leszoktatni a prédikáció meghallgatásáról.

(Lebendige Seelsorge 41/1990. 4. füzet, 214-216. o.)

Tévedhetetlen?

Ezt a kérdést **Hans Küng** tette fel húsz évvel ezelőtt (Unfehlbar?: eine Anfrage. Zürich-Einsiedeln-Köln, Benziger, 1970). A legfőbb tanítóhivatal „ex cathedra” nyilatkozatainak tévedhetetlenségét az I. Vatikáni Zsinat definiálta, **Küng** műve ennek századik évfordulóján jelent meg. Közvetlen kiváltóknak pedig VI. Pál pápa „*Humanae vitae*” körlevelét jelölte meg, tehát egy olyan tanítást – ez alkalommal a születésszabályozás kérdésében –, amely elvileg nem esik a tévedhetetlenség szűk körébe. Az említett „ex cathedra” állásfoglalásra ugyanis 120 év leforgása alatt egyetlen egyszer, 1950-ben került sor (Mária mennybemenetelének dogmája). A német teológus azonban a „szűk kört” is mérlegre helyezte, s kételyét fejezte ki, hogy véges és történelmi változásoknak alávetett szavakkal körül lehet-e írni az alapjában véve végtelen (isteni) valóságokat. A „Tévedhetetlen?” című könyvnek provokatív hatása volt. **Willem Visser't Hooft** (1948 és 1966 között az egyházak világtanácsának főtitkára) azt érezte, hogy „atombombát tart kezében”. **Karl Lehmann** – jelenleg a német püspökkari konferenciák elnöke – így nyilatkozott: „A könyv annak tudatára ébreszt, hogy teológiai szempontból mennyi kérdeznivalónk van még a tévedhetetlenség kérdésében. **Küng** sajátos képessége az, hogy bátran és fáradhatatlanul veszi a tüzes vasat is kezébe.” **Karl Rahner** viszont éles vitát kezdeményezett. „Nagyképű stílusa van **Küng**nek, írta, s ezért a vele való vita is lehet szenvedélyes.” A lényeges kérdéssel kapcsolatban pedig ezt hangsúlyozta: „Az egyház megmarad az igazságban – ezt **Küng** is vallja. Ennek következménye viszont az, hogy ezeket az igazságokat tételekbe is lehet sűríteni.” Azt viszont ő sem tagadta, hogy minden tételes kijelentés az adott kor függvénye is, ezért a teológusok feladata az, hogy a megfogalmazás történelmi szituációja felől értelmezze a dogmákat. **Küng** válasza nem váratott magára: „A dogmák által védőfal jön létre az egyház számára, de ez nem egyenlő az egyház alapjával. A teológus feladata, hogy mindenkor az igazi és egyetlen alappal, Jézus Krisztussal keressen kapcsolatot.”

A húsz évvel ezelőtti vitából ezt a néhány mondatot emeltem ki (teljesebb anyaga: *Zum Problem Unfehlbarkeit. Freiburg-Wien-Basel, Herder, 1971*; és *Fehlbar?: eine Bilanz, Zürich-Einsiedeln-Köln, Benziger, 1973*). Az egész ügy lassan lekerült a napirendről. *Rómában* elfektették a Küng-dossziét, s csend volt 1979-ig. Ekkor jelent meg August Bernhard Hasler vaskos (s közönséges halandó által megfizethetetlen) monográfiájának egyszerűsített és olcsó (10 márkás) kiadása, s ehhez Hans Küng írt előszót. Hasler könyvének már címe is „vérforraló” volt: *Hogyan lett a pápa tévedhetetlen? (Wie der Papst unfehlbar wurde: Macht und Ohnmacht eines Dogmas. München, Piper, 1979)*. Az első Vatikáni zsinat eseménytörténetét hozza, s megállapítja, hogy a zsinat nélkülözötte a dogma kiértékeléséhez szükséges szabadságot. Hasler ellen nem indulhatott eljárás, mert röviddel ezután meghalt, Küngöt azonban újból perbe fogták. Elveszítette katedróját a tübingeni egyetemen, elveszítette azt a jogát is, hogy katolikus teológusnak tartassza magát.

Tíz évig nagyjából csönd volt, néhány teológus került „csupán” a vádlottak padjára (E. Schillebeeckx, J. Pohier, L. Boff...). A német nyelvterület 175 teológusának „*Kölni nyilatkozata*” azonban már jelezte a forrongást (vö. *Egyházfórum, 1989/1, 91-96. és 1989/2, 98-104.*). Itt olvasható többek között, hogy „a pápa az 'alapvető igazság' és az 'isteni kinyilatkoztatás' fogalmát használja egy olyan speciális tanítás védelmére, amelyet sem a szentírás, sem az egyházi hagyomány alapján nem lehet megindokolni”, így „tanítóhivatali hatásköre el nem fogadható módon jut érvényre”.

Ezt az 1989 januári nyilatkozatot március 1. hatállyal két római döntés követte: Hitvallást kell letennie a diakonátustól kezdve minden klerikusnak, s minden egyházi megbízatás vállalásakor hűségesküt kell tenni (még akkor is, ha pl. laikusként állami egyetemen tanít teológiát). Ez év május 24.-én pedig a pápa jóváhagyásával, a *Hittani kongregáció* prefektusának, Ratzinger bíborosnak aláírásával „instructio” (utasítás) jelent meg a tanítóhivatal és a teológusok kapcsolatáról. Mindezekre meglehetősen élénk formában reagáltak a teológusok, s jelezték kérdéseiket, problémáikat. Ezek közül csupán néhányat emelünk ki.

1) A hitvallás és a hűségeskü szövegét elemezte Oskar Köhler freiburgi egyháztörténész (*Neue Zürcher Zeitung, 1990 március 2/3. 9. o.*). A hitvallás jelentős része 1600 éves hagyományra tekinthet vissza, a nicea-konstantinápolyi zsinat atyái fogalmazták meg. Kiegészítései közül azonban a következő tétel jelenthet problémát: „Akaratom és értelmem vallásos engedelmességével ragaszkodom azokhoz a tanításokhoz is, amelyeket a pápa, vagy a püspöki testülete hirdet, amikor autentikus tanítóhivatalukat gyakorolják, még abban az esetben is, ha (ez a tanítás) nem a végérvényes meghatározás szándékával történik.” Az akarat

és értelem vallásos engedelmissége a katolikus egyházon belül hitet jelent, már azzal az ún. „rendes” tanítóhivatali ténykedéssel szemben is, amely különbözik a „rendkívülitől”, a pápa ex cathedra nyilatkozataitól vagy az egyetemes zsinatok igazság-meghatározásaitól.

Katolikus teológusok számára ez alapján véve elfogadható, de nem fenntartás nélkül. A pápai tévedhetetlenséget meghatározó zsinat óta 120 év telt el, s ez időszakban egyetlen ünnepélyes dogma-hirdetésre került sor, 1950-ben, Mária testben való megdicsőüléséről. Ugyanebben az időszakban több mint 150 pápai körlevél, utasítás, rendelkezés jelent meg, tehát a tanítás jelentős része ezen a „csatormán” át történik. Érezhető volt viszont, hogy a tévedhetetlenség dogmája óta ez a tanítás „veszélybe” került: ha csak bizonyos feltételek között érvényes a tévedéstől való teljes mentesség, akkor, ha ezek a feltételek (ex cathedra nyilatkozat) nem érvényesülnek, akkor nincs kizárva a tévedés? – hangzott a teológusok kérdése. Már X. Pius pápa engedelmes alárendelődést követelt a Pápai Biblikus Bizottság döntéseivel szemben, s aki „vakmerően” szembeszegül, az „nem mentes halálos büntől” (1907). XII. Pius modern teológiai áramlatokkal kapcsolatos körlevelében figyelmeztetett (*Humani generis*, 1950), hogy amit a pápa „rendes tanítóhivatala” értelmében közöl, az többé már nem képezheti szabad vita tárgyát. A II. Vatikáni Zsinat egyházi dogmatikus döntésében (*Lumen gentium*, 25) ugyancsak szerepel ez a kijelentés, hogy az ész és akarat engedelmisségével kell fogadni a pápa autentikus döntéseit akkor is, ha nem legfőbb tanítói hivatalának erejével szól.

A probléma akkor jelentkezik, ha az ember belelapoz ezeknek a döntéseknek történetébe. Csak néhány példa: XVI. Gergely pápa nagyon kemény, elítélő szavakkal illette a lelkiismereti szabadságot (1832), IX. Pius pápa eltévelyedésnek nevezte, hogy katolikus vidékeken törvény biztosítsa a nem-katolikusok vallásos istentiszteletét (1864), az említett Biblikus Bizottság pedig olyan döntéseket is hozott, amelyeknek ellentéte már rég beépült a „megengedett” katolikus teológiai tanításba, de a közbenső időszakban jónéhány exegétának kellett éreznie a büntetés súlyát.

Kiszélesedett a tévedhetetlen nyilatkozatok köre, vagy a tévedés lehetőségével számolva kell engedelmeskednünk? – kérdezi Köhler. A hitvallásban és a hűségesküben most szinte egy „biankócsekket” kell kitöltenünk: bármi hangzik el, el kell fogadnunk. Ugyanakkor „ilyen széleskörűen fogalmazott tekintélyi szó nem csak azokra rak terhet, akik szívesen követnék, hanem önmagát is megterheli: nem képes beismerni, hogy valaha is tévedett”. Ezért: az egységért való aggodást össze kell kötni a sokszerűséggel szemben tanúsított türelemmel.

2) „A teológusok egyházi hivatásával” kapcsolatos utasítást – mint említettük – a Hittani Kongregáció adta ki május 24.-én, de az kifeje-

zetten megemlíti **II. János Pál** pápa jóváhagyását. Az „instructio” négy fejezete: 1) Az igazság Isten népének adott ajándék, 2) A teológusok hivatása, 3) A pásztorok tanítóhivatala, 4) Tanítóhivatal és teológia: kölcsönös együttműködés – eltérő nézetek. „Ez az eligazítás többször hivatkozik a Szentlélekre, akinek támogatására az egyházi tanítóhivatal ígéretet kapott. Ezt katolikus teológus nem vonhatja kétségbe. A Szentlélek segítsége, támogatása kétség kívül jelen van akkor, amikor az igazság tévedhetetlen meghatározásáról van szó. Mi a helyzet azonban azon tanítóhivatali nyilatkozatokkal kapcsolatban, amelyek nem tévedhetetlen erejűek, erre nincs is szándékuk, s így (elvileg) tévedést is tartalmazhatnak, hamisak lehetnek?” Ezt a kérdést **Karl-Heinz Weger** tette fel, aki a münchen jezsuita főiskolán a fundamentálteológia professzora (*Frankfurter Allgemeine Zeitung*, 1990 július 28, 8.o.). Hogyan lehet ilyen tanítói nyilatkozatokkal kapcsolatban is a Szentlélekre hivatkozni, s a hívektől és a teológusoktól abszolút engedelmességet követelni? Hogy az egyház egyetemessége hitében nem tévelyedhet el, az ősi bizonyosság – a *Vatikáni Zsinat* hagyományos meggyőződést foglalt össze (*Lumen gentium*, 12). De hogy mindig, minden esetben őrzi a tanítóhivatalt is a Szentlélek? Hogyan magyarázzuk akkor a „de facto” tévedéseket? Nem nagy számúak ezek, nem is érintik a hit legbensőbb világát, – mégis előfordultak. A német püspökök un. königsteini nyilatkozata (1967) reálisabban látott ebben a kérdésben: az egyház nem torpanhat meg minden esetben a dilemma előtt, hogy ti. vagy tévedhetetlenül nyilatkozik, vagy hallgat. Szólnia kell – fenntartással. „Nagyon józanul kell megbeszelnünk azt a kérdést – olvassuk ebben a nyilatkozatban –, amely a hívek hitét és a tanítóhivatalhoz fűződő viszonyát ma sokkal jobban veszélyezteti mint régebben. Arról van szó, hogy a tanítóhivatal, amikor hatalmát gyakorolja, tévedhet, s valóban tévedt is. Mindig tudta ezt az egyház, teológiája meg is fogalmazta, s kialakította a helyes magatartás normáit.” A legjelentősebb normát a májusi római utasítás is hozza: a teológusok feladata, hogy az egyes kérdésekben elhangzó irányelveket átvizsgálják, a bizonyítékokat mérlegetljék, s türelmes munkával készségesek legyenek arra, hogy saját nézetüket megváltoztassák. Mi történjék azonban, ha e vizsgálódás után sem tudnak kétség nélkül felzárkózni? „Az egyházhoz fűző szeretet lojális viselkedést alakíthat ki. Ez adott esetben súlyos megpróbáltatást jelenthet. Felszólítás lehet ez, hogy hallgatásba burkolózva és imádkozva abban a meggyőződésben éljen, hogy ha valóban igazságról van szó, akkor ez végül mégis győzedelmeskedni fog.” Eltekintve attól, hogy itt burkoltan kifejezésre jut, egy teológusnak a tanítóhivatallal szemben igaza lehet, megdöbbenő módon kerül „jámbor köntösbe” az a szenvedés, amely adott esetben még a tanítás jogától való megfosztást is jelenti. „Valóban nincs tudatában a *Hittani Kongregáció* prefektusa annak, hogy mi-

lyen sok szenvedés, vergődés, keserű csalódás érte és éri azokat a teológusokat, akik nem taníthatnak, vagy nem írhatnak – még akkor is, ha egy némely 'korábbi tév tanító' élemedett korában bíborosi kalapban részesül?"

Karl-Heinz Weger befejező gondolatai: „Sajnálatos, hogy a Hittani kongregáció gyakorlatilag csak figyelmeztető, parancsoló és tiltó írásokat szerkeszt, s hogy peres eljárásokat folytat 'kellemetlen' teológusok ellen. Nem gyakorolhatja nagyobb türelmet, nem figyelne inkább az egyház egységére, kevésbé az egyformaságra, nem az lenne a feladata, hogy híveknek és teológusoknak korszerű, érthető segítséget nyújtson a hithez?”

Newman bíboros az igazságra szomjazók vezetője

John Henry Newman, anglikán lelkész, konvertita, katolikus pap, bíboros 1890-ben, száz évvel ezelőtt halt meg. **II. János Pál pápa** ebből az alkalomból üzenetet intézett *Birmingham* püspökéhez, s rajta keresztül az angol katolikusokhoz. Levelének jelentősebb részleteit közöljük (teljes szövege: *L'Osservatore Romano*, 1990 július 8, angolul).

Newman bíboros hosszú élete (1801-ben született) tanúskodik arról, hogy az igazság buzgó tanítványa volt. Egész pályafutása igazolja, milyen őszintén fogalmazta ezeket a szavakat: „Leghőbb vágyam, hogy az igazság legyen legkedvesebb barátom, s ne legyen más ellenségem, csak a tévedés”. A megpróbáltatások és a szenvedések óráit bizakodva vészelte át, abban a meggyőződésben, hogy az idő meghozza az igazság győzelmét. Az igazság nyomozása vitte **Newmant**, hogy olyan hangot keressen, amely az élő Krisztus tekintélyével szól hozzá. Példája állandó felszólítás a tudósokhoz, s mindazokhoz, akik az igazság őszinte tanítványai. Arra kényszeríti őket, hogy az emberi élet és az egyetemes történelem legmélyebb és legjelentősebb kérdéseit tegyék fel, hogy részleges felelettel ne elégedjenek meg a nagy misztériummal, az emberrel kapcsolatban. Arra kényszerít mindenkit, hogy intellektuális becsülettel és erkölcsi bátorsággal fogadja el az igazság fényét, akármilyen személyes áldozatot kívánjon. **Newman** nagyszerű vezető azok számára, akik felfogták, hogy Krisztus az emberi történelem kulcsa, központja és célja, s hogy a Vele való egységben az egyház is az, hiszen a hit, remény és szeretet szent közössége által közöl Krisztus minden igazságot és kegyelmet.

John Henry Newman hangoztatta, mennyire jelentős a lelkiismeret, ha az igazsághoz akarunk eljutni, de ez a tanítása szorosan kapcsolódik az előző felismeréshez. Abból az alapvető tételből indult ki, hogy a lelkiismeret nem pusztán érzés, önmagunk értékelő elismerése, még kevésbé az általános kultúrából, nevelésből, társadalmi szokásokból

eredő jó ízlés. A lelkiismeret inkább Isten szava az ember szívében, Isten törvényének „lüktetése” bennünk, s megfellebbezhetetlen tekintéllyel jelzi, mi a jó és mi a rossz.

A lelkiismeret benső fénye a személyes Istennel teremt kapcsolatot. **Newman** írta egyik könyvében: „Mintha élő személy lenne, úgy halom magamban a lelkiismeret hangját. Ha engedelmeskedem, elégedett tesz. Ha szembeszegülök, mélyen lehangol. Éppen úgy, ha egy nagyon kedvelt jóbarátnak valami jót teszek, vagy elmulasztom a jót. Egy visszhang van bennem, de ez feltételezi a hangot, annak hangját, aki szól hozzám. Szeretem és tisztелеm azt, aki hozzám szól.”

A belső hang iránti vallásos engedelmesség **Newman** szerint lehetővé teszi azt is, hogy az ember elfogadja az isteni kinyilatkoztatást. Fényről fényre vezet, egészen a keresztény hit világáig. „Aki engedelmeskedik lelkiismeretének, az végül engedelmeskedni fog az evangéliumnak. Az evangélium nem idegen tőlünk, hiszen benne tökéletesedik mindaz, amit a természetes lelkiismeret tanít nekünk.”

Lelekiismeretének fényét követve járta végig **Newman** a hit útját, s erről világosan számolt be írásaiban. Életének első felét az angol egyház nagylelkű szolgálatában töltötte el. Szenvedélyesen szerette ezt az egyházat. Életének második részében a katolikus egyház szolgálatában állt, ugyanazzal az őszinte lelkülettel és szilárd elhatározással.

Newman egyik jellemző vonása az, hogy erősen ragaszkodott az egyszer felismert igazsághoz, de mindig készséges maradt, hogy hittudását fejlessze és mélyítse. Ehhez még hozzáfűzhetjük azt is, hogy az igazság iránti hűséget összhangba tudta hozni a másként gondolkodók iránt tanúsított tisztelettel és értékeléssel. Személye és műve igazolja, hogy az ökumenizmus útkeresését magáévá tette, azt az utat, amelyre Krisztus akarata iránti engedelmesség vezet bennünket. Életéből és tanúságtételéből eleven erő árad, hogy jobban megértsük és támogassuk az ökumenikus mozgalmat, amely halálát követő évszázadban oly nagy lépésekkel haladt előre. **Newman** mind a mai napig sokak számára „világítótorony”, amely egy felbolydult világban világít. Úgy tekintenek rá, hogy – íme – ez az ember különleges természetes adottságait teljesen Isten és az egyház szolgálatába állította. Példamutató élete teljesen mentes a képmutatástól, nagyravágyástól. A láthatatlan Istennel való kapcsolat itatta át, ugyanakkor teljesen nyitott maradt egyházának és kora társadalmának problémái felé. Ez az életpélda ma is felvilágosítást, bátorítást sugall.

(Kiegészítésül néhány idézet és néhány életrészlet:

„Mi angolok férfiasak vagyunk, szeretjük a nyílt beszédet, állhatatosak és hűségesek vagyunk. *Róma* nem fog nálunk gyökeret verni, amíg meg nem tanulja és át nem éli ezeket az erényeket.” – „Szilárd meggyőződése, hogy a mi időnkben a laikusok teremtik meg az egy-

ház erejét.” – „Meg kell kérdezni a laikusokat is olyan kérdésekben, amelyek őreájuk is vonatkoznak.” Ezek Newman szavai.

A megpróbáltatások és szenvedések óráiról pedig, amelyről a pápai köszöntő levél is beszél, érdemes tudnunk ezt is: ökumenikus nyitottsága és laikusokat foglalkoztató magatartása miatt feljelentették Rómában, eretneknek és „Anglia legveszélyesebb emberének” nevezték. Római ítéletre nem került sor, de Newman arra kényszerült, hogy az általa alapított egyetem vezetésétől, az általa alapított folyóirat szerkesztésétől visszalépjen. Az új pápa, XIII. Leo söpörte el a vádakat, s nevezte ki az időközben közel nyolcvan esztendőes Newmant bíborossá.)

Budapesten született 1963-ban. Történész diplomát a szegedi József Attila Tudományegyetemen szerzett. Jelenleg a szegedi Juhász Gyula Tanárképző Főiskola Történettudományi Tanszékének munkatársa. Az „Egyházforum” Közéleti Társaság alapítótagja. Tanulmányát folyóiratunk felkérésére írta.

Katolikus papok az 1948/49-es szabadságharcban

A forradalomtól a szabadságharcig

1848 tavaszán a polgári átalakulás hívei döntő győzelmet arattak Magyarországon. Április 11-én V.Ferdinánd király szentesítette az utolsó rendi országgyűlés által hozott törvényeket. Eltörölték az ősiséget, a jobbágyszolgáltatásokat. Az országgyűlési követeket immár népképviseleti alapon választották. Független, – az évente Pesten összeülő országgyűlésnek – felelős kormány alakult. Törvényt hoztak a közös teherviselésről, a magyar egyetemről, a nemzeti őrseregről, a színházakról és más egyéb fontos kérdésekről. A változások viszonylag gyorsan játszódtak le és a politikai-, valamint a gazdasági élet egészét érintették.

Ez a forradalmi átalakulás nem maradt hatás nélkül az egyház helyzetére sem. A Katolikus Egyház jó kapcsolatot tartott fenn a Habsburg-Lotaringiai házból származó uralkodókkal. A király a főkegyúri jog segítségével közvetlenül is döntő befolyással volt a főpapok tevékenységére. Együttműködés jött létre a két fél között a protestantizmussal és az országgyűléseken a liberális reformokat követelőkkel szemben. Majd' 2 millió hold földbirtok, számos alapítvány, iskolák is hozzájárultak ahhoz, hogy a katolicizmus jelentős politikai erő maradjon az országban. Most mindez veszélybe került. Az áprilisi törvények közül több közvetlenül érintette a katolicizmust. Az 1848: XIII. tc. ki-

mondta a papi tized megszüntetését. A püspökök az adott politikai helyzetben kénytelenek voltak lemondani erről a szolgáltatásról. Jellemző, hogy Hám János – ekkoriban szatmári püspök – emlékirataiban azt állítja, miszerint a tizedről való lemondásba csak két vagy három püspök egyezett bele.¹

Az 1848: XX. tc. kimondta a vallásegyenlőséget, s ezzel megszüntette a katolicizmus államvallás jellegét. A püspökök elvben elfogadták a viszonyosság elvét, de a félreértések elkerülése végett egy kiegészítést javasoltak, amely szerint a vallásegyenlőség „saját hitelveik s egyházi szerkezetük épségben tartása mellett” értendő. Ezt a kiegészítést az alsóház két ízben elutasította s végül a felsőház – a püspökök óvása közepette – beadta a derekát.

A főpapok törekvését ezen betoldás beiktatására az alsópapság körében kibontakozó mozgalmak indokolták. A segédlelkészeket és az adminisztrátorokat semmi sem óvta előljáróik önkényétől. A segédlelkészek még élelmüket is a plébánostól nyerték, évi díjuk pedig még a legelemibb létszükségletek fedezésére sem volt elegendő. Napirenden voltak az önkényes áthelyezések. A felső-, és alsópapság közötti ellentétek utat nyitottak az egyházban a liberalizmusnak. A kor hangulatának megfelelően röpiratok, memorandumok, viharos kerületi, sőt megyei gyűlések témái voltak a szükséges változtatások. Magyar nyelvű egyházi szertartásokat, az alsópapság fizetésének méltányos rendezését, a plébániai munka arányos elosztását, a káplánok kiszolgáltatottságának megszüntetését követelték. Szerették volna elérni, hogy a kerületi alespereseket a kerület papsága válassza meg, a püspökre csupán a megválasztott személy megerősítése hárult volna. Mások tovább mentek és a káptalanok és apátságok megszüntetését, a cölibátus eltörlését, hajusz és szakáll viselés engedélyezését, a kötelező böjtök eltörlését, néhány egyházi szertartás módosítását követelték.

A püspökök nem nézhették tétlenül az eseményeket. Két nappal a tized megszüntetését kimondó törvény elfogadását követően, március 20-án feliratot intéztek az uralkodóhoz. Kérésük lényege az volt, hogy a király vagy tartsa meg főkegyúri jogait, vagy ruházza fel a katolikusokat a protestánsokhoz hasonló önkormányzattal. Ezzel megszületett a katolikus autonómia esz-

méje, melynek érdekében április 7-én Rónay János csanádi követ petíciót nyújtott be az országgyűlésen. A követek idő hiányában elkésettnek nyilvánították a folyamodványt, mire másnap Scitovszky János pécsi püspöknél a püspökök, a káptalani követek, valamint az alsó-, és felsőtábla katolikus világi tagjai tanácskozásra gyűltek össze. Elhatározták az autonómia gondolatának sajtó útján történő népszerűsítését. Kéréssel akartak fordulni a következő országgyűléshez, hogy alapítványaikat mindenféle befolyástól mentesen maguk kezelhessék. Kérésük támogatására országszerte aláírások gyűjtését határozták el. Az önkormányzat gondolatát az a nem is alaptalan félelem váltotta ki, mely szerint a katolikus alapítványokat és iskolákat a kormány esetleg igénybe óhajtja venni. Hiába hivatkoztak arra, hogy a protestáns alapítványok bizonyos része is állami forrásokból származik, a kormány álláspontja szerint a protestáns alapítványok magán forrásokból származnak szemben a katolikusokkal, melyek állami eredetűek. A tanácskozás nagyobb befolyást akart biztosítani a világiaknak az egyház életében, különös tekintettel az egyház iskoláira és vagyonára. A világiak hatásköre nem terjedt volna ki hitbéli, liturgiai, egyházfegyelmi, egyházszerkezeti kérdésekre. Az autonómia gondolata az osztrák seregek Pestre való bevonulását követően hamar elenyészett, s 1849 január 11-én Hám János hercegprímás már a forradalom előtti állapotok visszaállítását kérte Windisch-Grätz hercegtől.²

A klérus a forradalmat követően nem helyezkedett nyilvánosan szembe az új politikai irányvonallal. Gróf Nádasdy Ferenc kalocsai érsek például a megyebeli papsághoz intézett levelében felszólította a címzetteket, hogy üdvözöljék az eredményeket. Ennek ellenére a Batthyány Lajos gróf által vezetett kormány mind több kérdésben került konfliktusba a katolikus egyházzal. Hozzájárult ehhez az autonómiaügy holtpontra jutása, az aláírásgyűjtő akció, az oktatással kapcsolatos számos nézeteltérés stb. Liberális kormány – elvben – nem emelhet kifogást aláírásgyűjtés ellen. A gyakorlatban azonban a kormány nemcsak rossz szemmel nézte az akciót, hanem egyes megbízottai igyekeztek megakadályozni (például Lukács Sándor Győrött). Megkezdődött az ilyenkor szokásos propaganda-háború, melynek során az ívek aláíróit azzal ijesztgették, hogy aláírásukkal újra vál-

laják a tized fizetését. A katolikus papok sem maradtak adósai ellenfeleiknek és a választások alkalmával többségük azzal fejegette a választókat: ha nem szavaznak a konzervatív és katolikus jelöltekre, akkor templomaikat azonnal el fogják venni a protestánsok.

Miközben az alsótáblán elhangzott néhány katolikusellenes kirohanás, a főpapok a felsőtáblán megbuktatták a kötelező népoktatás bevezetését célzó törvényjavaslatot. Elleneztek a tanügyi reformokat, mire Szász Károly államtitkár 1848 augusztus 24-én 10 katolikus iskolát állami jellegű iskolának nyilvánított és átalakította őket szakrendszerű iskolákká, amelyekben a vallás-tannak már nem adtak helyet. Szász Károlynak azt sem bocsájtották meg, hogy néhány katolikus tanárt felmentett állásából és az így megüresedett helyekre pályázatot hirdetett „hol a képesség s nem a vallási hovatartozás fontosságát hangsúlyozta”. Egyéb sérelmek is érték a klérust így például megszüntették a katolikus konviktusokat és a katolikus vallásalap terhére protestáns iskolákba küldtek ifjakat tanulni. Az iskolák államosítását csak két fővárosi iskolában tudták végrehajtani. A püspöki kar ellenállt a modernizációs kísérleteknek és védelmezte iskoláit. Miközben egyre inkább a fegyvereké lett a döntő szó az országban, fokozatosan romlottak a püspöki kar és a magyar kormány kapcsolatai.³

A béke és szeretet hirdetői a szabadságharcban

A harci zaj erősödésével a püspökök hangja mind jobban elhalált. A radikális sajtó nem is késlekedett szóvá tenni ezt a hallgatást. Jellasicsnak az országból való kimenekülését követően már nem lehetett sokáig halogatni az állásfoglalást. A főpapok 1848 október 25-én támogatásukról biztosították az új rendszert. E napon kiadott püspökkari körlevelükben az új törvények, a fejedelem, és az előljárók iránti engedelmességre intették híveiket. Adományokat is tettek a haza megmentése érdekében, Hám János pl. 3000 pfirt-ot. E nemes gesztus értékét némiképp csökkenti, hogy a hadiszercence fordulatával az osztrákokat egy ennél is nagyobb összeggel lepte meg... A püspökök 1848 őszen kísérletet tettek a szembenálló felek közötti közvetítésre. Né-

hány országgyűlési képviselő kérésére feliratot intéztek az uralkodóhoz amelyben a béke helyreállítását kérték. Az eredeti fogalmazvány Horváth Mihály csanádi püspöktől származott. Ennek eredetileg éles kifejezéseit módosították és így október 28-án jóváhagyták a végleges változatot. Emlékeztették az uralkodót az alvidéken dúló lázadásra, német és magyar polgárok tömeges lemészárlására. Majd fájdalomknak adtak hangot, hogy mindez a király tudtán kívül, de mégis a nevében történik. „Fölséges úr, – folytatódott a felirat – ezen új törvények, ezen új kormányforma, a nép szabadságának új biztosítékokat adván, rövid idő alatt is oly mély gyökeret vertek a nép szívében, hogy főpásztori kötelességünk szerint kénytelenek vagyunk előadni, miképp oly állapotba jutott már nemzetünk, hogy azonnal elveszne kedélyéből minden, eddig oly hű, kegyelet a kir. trón iránt, mihelyt elhihetné, hogy a Fölséged kir. szavával szentesített új törvények s független kormányzat ellen Fölséged meggyeztetével intéztetnek ezen csapások.”⁴ Végül – koronázási esküjét is felidézve – kérték az uralkodótól a béke helyreállítását. Horváth Mihály előbb idézett könyvében azt állítja, hogy mind Hám János hercegprímás, mind Lonovics József egri érsek örömmel vállalkozott volna az olműtzi útra. A kézbesítés végül is Fogarassy püspökre, a király egykori udvari káplánjára hárult. Az uralkodó nem volt hajlandó Fogarassyt mint a püspöki kar küldöttjét fogadni, így küldött csak mint egykori udvari káplán nyert kihallgatást. Azt már előzőleg közölték a püspökkel, hogy a felirat több pontja miatt neheztel az uralkodó, így ez a továbbiakban szóba sem került. Az osztrák politikusok nem óhajtottak alkudozni, ezért a püspökök próbálkozása credménytelen maradt.

1848-ban a püspöki kar nem fordult nyilvánosan szembe a szabadságharccal, sőt a kisebb súrlódások ellenére hajlandó volt együttműködni vezetőivel. Ez a mérsékelt támogatás nem nyerte el a másik fél maradéktalan tetszését. Mind Hám János, mind Horváth Mihály említést tesz Szemere kifakadásáról, melyben a püspököket kötelességük elhanyagolásával vádolta.⁵ Követelte, hogy a püspökök járják be egyházmegyéjüket és a népet hathatósan lelkesítsék hazafias kötelességük teljesítésére. A püspökök véleménye megoszlott ebben a kérdésben. Hám és Lonovics állí-

tólag cáfolta az ilyen irányú szolgálat szükségességét, míg Horváth és Jekelfalussy Vince egyenesen felajánlották szolgálataikat. Kossuth pedig 1848 december 20-án a képviselőházban kifejtette, elvárja a klérustól, „hogy jövőre nézve jobban teljesítse kötelességét, mely a népnek lelkesítésében áll...”⁶ Néhány állami tisztviselő – a rendkívüli körülmények következtében – arra kényszerült, hogy egyházi épületeket foglaljon le tábori kórháznak. Előfordult, hogy papokat nemzetőrségi szolgálatra köteleztek. Ezel az események is kiváltották a püspöki kar tiltakozását.⁷ Az új vezetés is gyakorolni akarta a főkegyúri jogokat. Mikor Zichy Domokos veszprémi püspök átmenekült az ellenséghez nemcsak körözését rendelték el, hanem püspöki székétől is megfosztották. Kossuthnak szándékában állt a megüresedett püspöki szék betöltése is, ez ellen a terv ellen azonban a püspöki kar tiltakozott.⁸ Miniszteri rendelet választotta ketté az irgalmasok osztrák-magyar provinciáját is. Ilyen körülmények között köszöntött be az újesztendő.

Január elején úgy tűnt, a szabadságharc erői már nem képesek tartós ellenállásra. 5-én Windisch-Grätz herceg parancsnoksága alatti osztrák főszereg bevonult a magyar fővárosba. Még a magyarok oldalán harcoló tábornokok is attól tartottak, hogy a Debrecenbe menekülő OHB-nak senki sem fog engedelmessé válni, és a meneküléssel együtt kezdetét veszi a teljes febonulás. Hám János és a Budapesten maradt püspökök sem látták értelmét, hogy továbbra is a szabadságharcot támogassák, vagy passzivitásban maradjanak. Hám emlékiratainak magyar fordításában a következőket olvashatjuk ezzel kapcsolatban: „Amit csak parancsolt vagy legalább jelzett Windisch-Grätz herceg őmagassága, azt mind megtettük.⁹ Őmagassága mindennek előtt azt követelte a hercegprimástól hogy törekedjék híveinek Ferenc József iránti hűségét biztosítani. Ezen kívánalomnak Hám örömmel tett eleget. Január 12-én utasította az egyházi előljárókat a császári csapatok támogatására és a császári manifesztumok kihirdetésére. Ám ez sem volt elég. Január 20-án Hám aláírásával a püspöki kar pásztorlevelet adott ki. Csak néhány jellemző részletet idézek:

„Az alattvalói hűség és engedelmesség, a kereszténynél valóságos parancsolata lelkiismeretes kötelesség, melyet megszegni, az

apostol bizonyítása szerint annyit tesz, mint Isten rendeletének, ki által uralkodnak a királyok, ellenszegülni.” „Nem szűnt meg ... V.Ferdinánd lelépésével a királyi hatalom ez országban, s azon hűségi eskü, melynek kötelezésétől a lelépő fenség ön személyére nézve, addig volt alattvalóit felmentette, szintúgy kötelező erővel bír a trónra lépett I. Ferenc József királyunk Őfelsége irányában, ki sarkalatos törvényeink értelmében teljes joggal vette át az uralkodást és kitől az engedelmességet senki ezen alkotmányos hon polgárai közül bűn nélkül meg nem tagadhatja; mert Üdvözítőnk nyíltan parancsolja, megadni a császárnak, mi a császáré; az apostolok fejedelme pedig II. levelében arra inti a keresztényeket, hogy engedelmeskedjenek a felsőbbségnek, akár magának a fejedelemnek, mint legfellebb valónak, akár a helytartóknak, kik tőle küldetnek; mert ez az Istennek akarata.” Windisch-Grätz hercegnek, „mint az ország kibékeltetőjének magas rendeleteit nemcsak elfogadni, hanem pontosan teljesíteni, sőt a parancsa alatt levő cs. kir. hadseregnek támogatása által üdves céljainak kivitelére segédkezet nyújtani tartozunk.”¹⁰

Hám javaslatára országszerte Te Deumot tartottak „Őfelségének boldog és dicsőséges uralkodásáért”. A hercegprímás szeretett volna egy püspökökből álló hódoló küldöttséget meneszteni a ifjú uralkodóhoz, ezt a kegyet azonban – Windisch-Grätz közbenjárása ellenére – megtagadták tőle.

Debrecenben kezdetben hitetlenkedve fogadták a püspöki kar nyilatkozatát. Horváth Mihály a Közlönyben annak a meggyőződésének adott hangot, hogy a pásztorlevél hamisítvány. Érvelése szerint az a főpapság, amelyik 1848-ban nem tartotta hivatásának a politikát, 1849-ben nem bocsájthat ki – önmagának ellentmondva – egy ilyen pásztorlevelet.¹¹ Mikor a hitelességhez már nem férhetett kétség, Hámot a magyar hatóságok hazaárulónak nyilvánították és elkobozták vagyonát. Ez utóbbi intézkedés – emlékiratai szerint – különösen érzékenyen érintette. Az osztrákok sem voltak vele megelégedve: 1849 júliusában lemondatták (a szatmári püspöki széket megtarthatta) és Scitovszky János pécsi püspököt nevezték ki a helyére.

Természetesen hiba volna a püspöki kar egészét az alább idézett pásztorlevél alapján megítélni. Horváth Mihály csanádi-, Jekelfalussy Vince szepesi-, Brémer László váradi-, Popovics

Bazil munkácsi püspökök például nem fordultak szembe a szabadságharcral. A főpapok többsége azonban, amint azt a hadihelyzet lehetővé tette, az osztrákok oldalára állt.

Alsópapság a szabadságharcban

Áldozat vagy tevékeny résztvevő volt-e az alsópapság az 1848-49-es küzdelemben? Esetleg mindkettő? Ezekre a kérdésekre próbálok meg válaszolni az alábbiakban.

Tény, hogy mind a két fél szép számmal csukatott le papokat, nem is szólva néhány halálos kivégzésről. Ennek a jelenségnek a magyarázata a katolikus egyház sajátos helyzetében keresendő. Eltekintve azoktól akik aktívan támogatták valamelyik harcoló felet, a békésebb természetűek sem lelhetek nyugalmat. Az osztrák és a magyar hatóságok egyaránt utasításokat adtak a papságnak, amely kénytelen volt engedelmessé válni. Hám elrendelte az osztrákok proklamációinak templomokban való kihirdetését. Ennek teljesítése a forradalom híveinek szemében kimerítette a hazaárulás fogalmát. Kossuth 1848 december 22-én kelt nyílt rendelete szerint az újévig a szabadságharcban elesett „lelkes hű honfiak” emlékére szentmise áldozatot kell bemutatni (a protestánsoknál istentiszteletet kell tartani) „s ez alkalommal mindannyiszor a néphez intézett itt következő proklamációt a szószékről a népnek” felolvasni és megmagyarázni.¹² Az említett kiáltvány Kossuthnak az általános népfelkelésre való felhívása volt. Többek között a következőket tartalmazta:

„Igyekeztek az ellenség előtt az utakat, hidakat elrontani, a hegyszorosokat elzárni éjnek idején; ti, kik minden bokrot ismertek vidékeitekben, rohanjátok meg oldalt, hátul, gyújtsátok reá a házakat, szedjétek el podgyászát – hol rabolni mennek csapatjai, álljátok el útjokat, szóval csináljátok az ellenségnek annyi kárt, amennyit csak tehettek.”¹³

Ezen kiáltvány felolvasása alól szintén nem volt könnyű kibújni a magyar seregek által ellenőrzött területeken. Tekintetbe véve, hogy a magyar csapatok 1849 májusának végére az ország területének legnagyobb részét ellenőrzésük alá vonták, majd a nyár folyamán teljes vereséget szenvedtek az osztrák-országi hadaktól, a papság két tűz közé szorult. Alig akadt olyan egyházi

tiszttségviselő, akit ne lehetett volna valamilyen címen felelősségre vonni.

A szabadságharc alatt fokozatosan előtérbe került a radikális papság. Képviselőjük, Horváth Mihály, a Szemere kormány vallás és közoktatásügyi minisztere lett. Miniszteri minőségében kísérletet tett a katolikus egyház demokratikus reformjára. Meg akarta reformálni az egyház belső szerkezetét. Csökkenteni akarta a főpapságnak az alsópapság feletti hatalmát, meg akarta oldani az alsópapság javadalmazásának problémáját. A szükséges reformok megtárgyalása végett összeülő egyházi közgyűlés 2/3-a világiakból, 1/3-a pedig egyháziakból állt volna. A tervezett közgyűlés a szabadságharc bukása miatt elmaradt.¹⁴

Ma már biztosan tudjuk, hogy 1848–49-ben az egyházjog tiltó rendelkezését megszegve több mint száz pap fegyverrel sietett a szabadság megvédésére. Szántó Konrád Erélyt nem számítva 110 papról mutatta ki a fegyveres szolgálatot. Végső következtetése így hangzik: „Ezer körül mozog tehát azoknak a klerikusoknak a száma, akikről megállapítható, hogy minden erejükkel a magyar haladásért küzdöttek.”¹⁵

A katolikus egyház történetéről írt művében kb. 600 főre becsüli a fegyvert fogó kispapok és papok számát.¹⁶ A témával foglalkozó tanulmányában nyomon lehet követni, hogy jut erre a megállapításra. A 600 főből 400 fő esetében eleve becsléscsokra kell szorítkoznia (a fegyvert fogó kispapok száma). Teljesen elfogadhatatlan az az eljárás, ahogy az Erdélyben fegyvert fogó papok számát becsüli meg. Itt Szentkatolnaki Bakk Endre 1902-ben megjelent tanulmányára hivatkozik, amely szerint „mint egycsek állítják” Erdélyben 150 papnak kellett dispensatiót kérni. Ezt követően ennek a teljesen önkényesen megállapított adatnak teljesen önkényesen a felét javasolja elfogadni.¹⁷

Ha a pontos számadatok megállapítása jelenleg nem is lehetséges, annyi bizonyos, hogy a papság jelentős mértékben vett részt a szabadságharcban. Az önálló magyar Hadügyminisztériumon (továbbiakban HM) belül működött egy Hadlelkészi Osztály is. A minisztériumok Debrecenbe való menekülését követően az említett osztály kikerült a törvényes egyházi előjárók irányítása alól, mivel Czigler Ignác apát és hadlelkészi osztályfőnök nem követte Debrecenbe a kormányt. A megüresedett posztra

Vidasics Ede jáászó – premontrei kanonokot, majd az új kormány megalakulását követően júniusban Mednyánszky Cézárt nevezték ki.

Az osztály feladata volt a hadseregnél tevékenykedő tábori lelkészek munkájának irányítása. Az osztály továbbította a HM vezetőinek utasításait a hadlelkészekhez és ellátta őket a szükséges eszközökkel. Így például 1849 május 15-én Szomolnoki István tábori lelkésznek küldtek egyházi eszközöket, hogy azokat „a táborban nélkülözni ne kénytelenítessék.”¹⁸ Ide futottak be a tábori lelkészek jelentései mindenek előtt a születési-, házasságkötési-, és halálozási jegyzőkönyvek. Ezeket a jelentéseket az osztályon összesítették, majd az osztályfőnök felterjesztette a hadügyminiszter elé.¹⁹ Tábori lelkészeket táborokba, vagy hadtestekhez, teljes számú ezredekhez, várakhoz és kórházakhoz neveztek ki.²⁰ Ők voltak a katonáknak önként beállt papok mellett a szabadságharc leglelkesebb támogatói. A szükséges egyházi szertartások elvégzése mellett ápolták a sebesülteket, jelentéseket írtak a HM-nek és gyakran intéztek lelkesítő beszédeket a csapatokhoz. A radikális papság lelkesedését mutatja az a tény, hogy a hadlelkészi állásokra lényegesen többen jelentkeztek, mint amennyi álláshely volt a hadseregnél.²¹ A hadlelkészek fizetését illetően az egész szabadságharc alatt nagy rendetlenség uralkodott. Előfordult, hogy egyesek 100 pft havi díjat húztak, míg mások esetében ez az összeg csak 50 pft volt. A HM Hadlelkészi Osztálya sikertelenül próbált a tábori lelkészek számára fizetésemelést kiharcolni. Hivatalosan továbbra is csak 50 pft havi díj és 8 pft 20 kr szálláspénz járt nekik. A hadlelkészek leggyakoribb kérése éppen a fizetésemelés volt.²² A HM olyan módon próbálta meg a tábori lelkészek gondjait enyhíteni, hogy a legjobban dolgozóknak jutalmat fizetett. Így például Menyhát Lajos komáromi főlelkész 100 pft jutalmat kapott állhatatosan végzett munkájáért.²³ 1849 júniusában már több mint 60 tábori lelkész tevékenykedett a magyar hadseregnél. Pontos létszámukat azért is nehéz megállapítani, mert a seregparancsnokok időnként a HM megkerülésével önkényesen neveztek ki tábori lelkészeket. Ezeket a papokat a minisztériumnak még meg kellett erősíteni állásukban.²⁴

Az ügyintézés a hadlelkészi osztály dolgozóitól is kemény munkát kívánt. A Vidasicsot az osztály élén júniusban felváltó Mednyánszky jobban szerette a vidám tábori életet az irodai munkánál. Mégis úgy vélte sokkal többet is feláldozott volna hazájáért és vezéréért, mint élvezeteit.²⁵ Becsületesen ellátta feladatát, s tervezetet készített a tábori lelkipásztorkodásról. Mivel ez a tervezet híven tükrözi a radikális papság korabeli nézeteit, érdemes vele – legalább vázlatosan – megismerkedni.

Mednyánszky Cézárnak a tábori lelkipásztorkodást rendező terve (részlet)

A tervezet rövid történelmi visszapillantást követően rátér a tábori lelkészi személyzet jogainak és kötelességeinek ismertetésére. A tábori lelkészek tevékenységét a tábori főlelkész irányítja. Minden egyes hadtestnél egy törzs-lelkész ellenőrzi és fogja össze a lelkészek munkáját, felterjeszti a szükséges jelentéseket. A tábori közlelkészek táborban vagy kórházban, illetve mint tétel-lelkészek működnek. A tervezet szerint minden dandárnál egy hadlelkészt kellene alkalmazni. Teendőikről a következőket tudhatjuk meg.²⁶

„Általános utasítás.

1. Tábori lelkésznek papi állásról soha sem szabad megfeledkeznie, – s azért példás s szerény magaviselete által igyekezzék odahatni, hogy valamint a tisztikarnak, úgy a közvitézeknek szeretetét, tiszteletét, s így bizalmát magának megnyerhesse, s hogy ezen szeretettel párosult tisztelet, s bizalom tartós legyen; oly dolgokba, mik hatásköréhez nem tartoznak magát sohasem avassa.

2. Midőn a tábori főpaptól kinevezési oklevelét átvette, azonnal minden késedelem nélkül azon hadtest után induljon, melyhez rendeltetett, s magát az illető hadtest törzslelkészénél jelentse, ki őt az illető hadtest s dandárparancsnoknak be fogja mutatni, s kitől egyszersmind teendője, s kötelességei iránt kimerítő tudósítást, s utasítást fog kapni. Midőn pedig azon dandárnál, melyhez küldetett, mint dandárlelkész működni kezd, kötelességei:

1. Minden ütközetnél, minden megtámadásnál papi öltönyben, s keresztrel ellátva jelen lenni tartozik s a tűzbe menedő dandárt megáldván, azt rövid, körülményekhez alkalmazott szónoklattal lelkesedésre, s

kitartásra buzdítani; – tapasztalás mutatja, hogy ily rövid szónoklatnak sokszor a már csüggedni kezdett seregek fellelkesítésére nagy hatása volt. Midőn a csata megkezdett, a dandárlelkész minden félelem, vagy gyávaság jele nélkül hátra vonulván, gondját a sebesültek ápolása, vígasztalása, vagy ha lehet a halottak eltakarítására fordítsa, eltávoznia azonban a csatatérről végképp nem szabad, hogy a veszély idejében, ha szükséges, a sereget újra lelkesíthesse. A csata után, ha ezt a körülmények engedik, legelső gondja lesz

a) a halottakat eltemetni.

b) Az illető ezredek, zászlóaljok, útegek, vagy más osztály parancsnokaitól az elesettek számát és névjegyzékét, szóval mindent megtudni ami a halottak könyvének pontos vezetéséhez szükséges. Ha ezen kötelességének a hadlelkész pontosan, s rögtön a csata után eleget teend, azon hiányok, miket most a halottak könyvében találunk, nem fognak többé előjönni.

c) Az így elkészített halottak jegyzékét a csata után számítandó 5 nap alatt a hadtesti törzislelkészhez beadni tartozik.

d) Az elesettek eltakarítása után azonnal a sebesültek látogatásához fogjon, miképp bánják ezekkel, alább következik.

2. Az isteni tisztelet tartása. A dandárlelkész minden vásár, s nagyobb ünnepnap, ha ezt a hadjárat körülményei engedik, isteni tiszteletet fog tartani, és pedig vagy a helybeli egyházban az illető lelkésznek előleges tudtával, vagy ha táborban van a sereg, az úgynevezett kápolnasátor alatt. Az isteni tisztelet pedig rövid, s körülményekhez alkalmazott szónoklatból és sz. miséből álland. Ezen isteni tiszteletre az egész dandár, s tiszti kara megjelenni tartozik. Hogy pedig ez iránt kellő rendelkezés történhessék, a hadlelkész az isteni tisztelet tartása előtti napon a dandárparancsnokságot az isteni tiszteletnek leendő tartásáról személyesen tudósítani fogja, előmutatván az erre vonatkozó főlelkészi rendeletet. A nem katolikus lelkészek az isteni tisztelet tartásánál saját vallásuk szertartásait követendik.

3. A szentségek kiszolgáltatása. Ami a szentségek kiszolgáltatását illeti, erre nézve a hadlelkész a házasság szentségét kivéve magát mindenben a rom. kat. egyh. szertartási könyveihez alkalmazza... A hadügyminisztérium tudta, s engedelmé nélkül senki házasságra nem léphet...

Ha a házasulandók protestánsok, akkor a szertartást a seregnél lévő protestáns pap, vagy ennek hiányában a polgári protestáns lelkész, de az illető tábori lelkésznek írásban adott engedelmé mellett viszi véghez. Ez a görög nem egyesültekre is áll.

A egyes házasságnál a katol. anyaszentegyház és az ország törvényei szem előtt tartandók.

4. A hadlelkészi jegyzőkönyvek pontos vezetése, minők: a keresztlélesi, házassági, és halottak könyve. Ezen jegyzőkönyveknek pontos és szorgalmas vezetése igen nagy fontosságú, mert tőlök sokszor nem csak egyes személyek, hanem egész családok jóléte függ...”

A tervezet ezt követően a „kórodai” és helyőrségi lelkészek kötelességeit tárgyalja. Végül rátér a hadlelkészekkel kapcsolatos egyéb kérdések (ruházat, díjazás stb.) tárgyalására. A hadlelkészek ruházatáról szóló idézettel szeretném lezárni a tervezet felidézését.

„A papi öltöny csupán csak a szoros értelemben vett egyházi szertartásoknál használandó, minők: az isteni tisztelet tartása, a szentségek kiszolgáltatása, a temetés és midőn a csatában sz. kereszttel előremenvén a sereget lelkesíti. Különb. hivatalos egyenruhája ez: fekete atilla egyszerű vörös selyem zsinórral, az atilla bal oldalán fehér kereszt, fekete nadrág, magyar kalap...”

A klerikusok szerepe 1848–49-ben nem korlátozódott a harci tevékenység támogatására. Az egyház helyzeténél fogva számos kórház és egészségügyi intézményt üzemeltetett. A papság kivette a részét a sebesültek ápolásából és a betegek vigasztalásából. Görgey Artúr hadügyminiszter is elismerte pl. Rencz budai kapucinus szerzetes áldozatos munkáját, aki érdemeket szerzett „a csatamezőn megsérült harcosaink ápolása körül”.²⁷

Világiak és szerzetesek egyaránt támogatták a szabadságharcot. A korábban már említett 110 fegyvert fogó pap közül 52 szerzetes volt. A legforradalmibb szerzetesrendek a piaristák és a ferencesek voltak.²⁸ Az alábbiakban szeretnék egy olyan iratot idézni, amelyik bepillantást enged a szerzetesek korabeli működésébe. A kormány hivatalos lapjában, a Közlönyben a HM gyakran mondott köszönetet kisebb-nagyobb adományokért, melyekkel a polgárok a szabadságharcot támogatták. Ezek közül való a következő példa is. 1849 május 11-én a HM Polgári-gazdasági osztálya a következő köszönetnyilvánítást küldte el közzététel végett a Közlöny szerkesztőségének:

„A tiszafüredi térparancsnok Tóth János fölterjesztése következtében felhíva érzem magamat ezennel az egri irgalmas barátok gyógyszerári igazgatójának szíves köszönetemet kijelenteni, ki a szerzet ne-

vében, a beteg honvédek számára 42fr 43x p.p. készített gyógyszerek árának csak felét fogadá el, a másik felét pedig elengedé.”²⁹

Az 1848–49-es változások kihívást intéztek a kor papságához is. A püspökök többsége nem nézte jó szemmel a változásokat. Attól tartva, hogy a liberalizmus betör az egyház életébe, amint teheték, szembefordultak a polgári rendszerrel. Az alsópapságra sem maradtak hatástalanul az események. Jelentős részüik szeretett volna reformokat kiharcolni az egyházi életben, majd támogatták a fegyveres önvédelmi harcot. Követeléseiük érvényesítését a szabadságharc veresége is megakadályozta.

Jegyzetek

1. Hám János szatmári püspök és kinevezett primás emlékiratai 1848–49-ből Bp. 1928. 42.
2. Török Jenő: A katolikus autonómia mozgalom 1848–1871 Bp. 1941. 17–48.
Hám János kérelme: A nagybirtokos arisztokrácia ellenforradalmi szerepe 1848–49-ben I-II. szerk. Andics Erzsébet II. kötet Bp. 1952. 313–315.
3. Az adott korszakra vonatkozó feldolgozások, illetve egyháztörténetek közül néhány: Bona Gábor: Szabadságharc 1848–49-ben. In: Liptai Ervin – Borus József szerk. Magyarország hadtörténete I. A honfoglalástól a kiegyezésig. Bp. 1984. 447–549; – Hermann Egyed: A katolikus egyház története Magyarországon 1914-ig. München 1973. 420–429; – Dr. Szántó Konrád: A katolikus egyház története I–III. II. kötet, Bp. SZIT, 1985. 405–406; – Dr. Meszlényi Antal: A magyar katolikus egyház és a állam 1848/49-ben. Bp. 1928; – Dr. Andics Erzsébet: Az egyházi reakció 1848-ban és 1849-ben. Bp. 1949; – Török Jenő: A katolikus autonómia mozgalom 1848–1871. Bp. 1941. 17–48; – Horváth Mihály: Magyarország függetlenségi harcának története 1848-ban és 1849-ben. I–III. 2. kiadás Pest 1871.
4. Horváth Mihály id. mű II. kötet 32–36.
5. Hám id. mű 59. Horváth Mihály id. mű II. kötet 31.
6. Kossuth Lajos Összes művei (= KI.ÖM) XIII. S.a.r. Barta István Bp. 1952. 814–816.
7. A nagybirtokos arisztokrácia ... id. mű II. kötet 115–119.
8. A nagybirtokos arisztokrácia... id. mű II. 225–226.
Az 1848 III. tc. 7. paragrafusa szerint: „Az érsekek, püspökök, prépostok, s apátoknak és az ország zászlósainak kinevezése... mindig az illető felelős magyar miniszter ellenjegyzése mellett egyenesen Ófelségét illeti.” In: Magyar Törvénytár 1000–1895 Bp. 1896. 219.
9. Hám id. mű 63.
10. Windisch-Grätz utasítása: A nagybirtokos arisztokrácia ... id. mű II. 304–305. A pásztorlevél ugyancsak ebben a forrásgyűjteményben II. 375–379.
11. Közlöny 1849 ápr. 20. 160.
12. KI.ÖM XIII. 851.

13. KI.ÖM XIII. 839-843.
14. Lásd Hotváth Mihály idézett művét, illetve Török Jenő id. mű 44-47.
15. Szántó Konrád: A magyar katolikus papság a szabadságharcban. In: Vigilia 1970/3. 160-164.
16. Dr. Szántó Konrád id. mű II. kötet 406.
17. Szántó Konrád id. tanulmánya 161. A cikk további kisebb pontatlanságokat is tartalmaz. Tévesen állítja, hogy a HM 1849 júniusi kimutatása 63 tábori lelkészt tartott nyilván, ugyanis a 10. sorszámú Miodinski (Miodoniski?) József – mint az iratban olvasható – „kitöröltetett a létszámból”. Annak is érdemes lenne utánanézni, hogy Vályi Pál sátoraljaújhelyi református lelkész, aki a tábori lelkésszé való kinevezését követő egy hónapon belül állomáshelyét nem foglalta el, vajon teljesített-e mint tábori lelkész szolgálót? (Magyar Országos Levéltár / = OL / 1848/49-i minisztériumi levéltár. Honvédekmi Minisztérium. II 75. (Általános iratok) 1849: 16635. A tanulmányban a szerző azokat is a tábori lelkészek közé sorolja, akiket a HM helyhiány miatt nem nevezett ki e posztra. A tábori lelkészek létszámáról szóló kimutatások (köztük a júniusi is) OL. 1848/49-i minisztériumok levéltár Honvédelmi Minisztérium II 86. (Tábori Lelkészi Osztály) 1.d.
18. OL. II 75. 1849: 1407.
19. Amint azt pl. Vidasics Ede tette 1849 jún. 16-án Görgey Artúr hadügyminiszternek szóló jelentésében. OL. II 75. 1849: 20227.
20. OL. II 75. 1849: 16401.
21. Tábori Lelkészi Osztály előterjesztési íve. 1849 jún.31. OL. II 86. 1.d.
22. OL. II 75. 1849: 15924, 1849: 18273, 1849: 20096.
Mednyánszky 1849 júl. 19-én Szegeden kelt felterjesztése a tábori lelkészek kifizetésének tárgyában: OL. II. 86. 1.d. Egy gyalogosoknál szolgáló főhadnagy havi fizetése ugyanebben az időben 62 pft volt.
23. OL. II 75. 1849: 16140, 1849: 16402.
24. Pl: OL. II 75. 1849: 16436, 1849: 16506.
25. [Mednyánszky Cézár]: The Confessions of a Catholic Priest, London 1858. 48. Vidasics és Mednyánszky tevékenységét a HM-ben feldolgozta Dr. Hermann Egyed: A magyar hadsereg tábori főlelkészei 1848–49-ben. In: Katolikus Szemle 1931 jan. 12-13. Mednyánszky tevékenységét nem becsülte sokra. „Tábori főlelkészi működésének tulajdonképpen nincs nyoma az iratokban” – állította.
26. A tervezet két változatban is fennmarad. Az egyik (OL. II 86. 1.d.) gyakori betoldásokkal és javításokkal tüzdelve egy régebbi változat. A később keletkezett és letisztított változat az OL. II 75. 1849: 21641 iktatószámú irat mellett található jelzet nélkül. Az idézeteket ez utóbbi változathoz vettem át. A két változat közötti eltérések a mondanivaló lényegét nem érintik. A tervezet valószínűleg 1849 jún. 15-e előtt készült, hiszen minden dandárnál szükségesnek tartja egy hadlelkész alkalmazását. A Közlöny 1849 jún. 15-i számában megjelent hadügyminiszteri rendelet megszüntette a hadosztályoknak dandárokrá való felosztását.
27. OL. II 75. 1849: 17787.
28. Szántó Konrád id. tanulmánya in: Vigilia 1970/márc. 160.
29. OL. II 75. 1849: 1356. Vő: Közlöny 1849 máj. 17. 399.

Olvasóink leveleiből

Köszönöm, hogy rajzaimat bemutatjátok lapotokban. Segítségtekre néhány adatot közlök magamról. Lassú közelítés után 1984-től szellemi szabadfoglalkozású grafikusként dolgozom. Amolyan „Self-made-man” lettem. Magam találom ki, milyen grafikai munkába kezdjek. Hivatásomnak az egyedi művészi grafikai lapok készítését érzem. De emellett foglalkozom biblikus témájú üdvözlőlapok, levelezőlapok és levélpapírok tervezésével is. Feleségemmel, Ildikóval, 1990 decemberében leszünk 11. éves házasok. Kislányaink: Rebeka, Gyöngyvér és Borika.

Simon András

Simon András karácsonyi és egyéb vallási tárgyú képeslapjai megrendelhetők a művész címén vagy telefonszámán:

H-1046 Budapest, Jármutelep u. 7.; 1/180-77-79.

A téma nagyon fontos, hazai feldolgozása – valamilyen utasítások miatt megrekedt. Személyes beszélgetéseink korábban rendszeresebbek voltak. Mára kissé szétzilálódott a csoportunk. Azt tudnod kell, hogy annak idején mi szinte mind szociális érzékenységből és a Zsinattól lelkesülten mentünk a „világba”, s hagytuk el a reverendát. Az akkoriak nagyrésze ma szociális vonalon kulcs helyeken dolgozik. Az eredeti hivatás maradt, csak a forma változott. Itt valami egészen alapvető szemléletkülölségről van szó. Mintha újabb Zsinatnak kellene jönnie.

egy magyar „apostata”

Nagy örömmel bocsájtjuk rendelkezésükre kapcsolatainkat és kiadványainkat, mert a nős papok közötti kapcsolatok ápolását igen fontosnak tartjuk. Itt, Hollandiában természetesen egészen mások a társadalmi és egyházi feltételek. Van azonban csoportunk Csehszlovákiában is. Tapasztalataik nagyon érdekesek. Reméljük, hogy az Önök közreműködése is hozzájárul a magyar megnősült lelkészek izolált, megbélyegzett helyzetének megváltozásához.

B. v D., Hollandia

„Segítő Mária” Alapítvány

A Keresztény Értelmiségiek Szövetsége, mint jogi személy, és a Szövetség elnökségének hét tagja alapítványt hozott létre – a fenti elnevezéssel – az ősi Mária-kultusz és a keresztény magyar kultúra ápolására. Az alapító összeg 80.000,- Ft, amely sok hívő és Mária-tisztelő adománya révén remélhetőleg rövidesen meg fog sokszorozódni, és a kitűzött célokat meg tudja valósítani.

Az alapítványhoz bárki csatlakozhat szavazati joggal, aki az alapítvány céljával egyetért, és legalább 5000,- (ötezer) forintot elhelyez az alapítvány részére.

Az adományok összege az adóalapból levonható. Igazolást kérésükre küldünk.

Cím: „Segítő Mária” Alapítvány, 1118 Budapest, Előpatak u. 35. Az Alapítvány deviza- és belföldi csekk számlával is rendelkezik. Forint számla: MHB 222-16265.

Kérjük a hazai és külföldi hívő emberek és intézmények, vállalatok erős, hathatós támogatását!

Az alapító tagok nevében:

Dr. Csanád Béla, az Alapítvány mb. képviselője.

(Az adományozók nevét és az adományok összegét a JEL következő számaiban, amennyiben megjelenhetünk, rendszeresen közölni fogjuk. Kívánatra a név kiírásától eltekintünk.)

* * * * *

Egyházfórum 1991. évi számai

13. Az egyház szociális tanítása és valósága (január 15.)
14. Férfi és nő az egyházban (március 15.)
15. A magyar egyház helyzete (július 15.)
16. Eretnekek, eretnokségek (október 15.)

A zárójelben feltüntetett dátumok a kéziratok leadási határidejét jelzik. Kíváncsian várjuk eddigi és leendő szerzőink dolgozatait.

Nummer 12 von **Egyházforum** behandelt das heissen Eisen Thema: **Kirche und Priester**. Die von der kommunistischen Kirchenverfolgung gelähmte und/oder kompromittierte Priester reagieren oft mit Abwehrmechanismen, wenn überhaupt dieses Thema berührt wird. Dies ist desto mehr zu verstehen, da die spirituellen und theologischen Quellen einer stabilen priesterlichen Identität ausgetrocknet oder vergiftet waren. Die jetzige Nummer widmen wir allen Priestern Ungarns als Anerkennung ihres schweren Dienst und auch als Angebot für eine geförderte und dringende Erneuerung.

Die theologische Fundierung unseres Zentralthemas ververtigten **Béla Tarjányi**, **Béla Fila** und **András Szennay**, Theologieprofessoren der Péter Pázmány Theologischen Akademie, Budapest sowie **Paul M. Zulehner**, der Leiter unseres Redaktionsteams Dies ergänzen ein Interview mit dem 70 jährigen Professor **Tamás Nyíri** und der soziographische Rundschau „von unten“ von dem namhaften Kirchensoziologen, **István Kamarás**. **Péter Zakar** gibt einen Einblick in die historische Rolle der Priestern in dem Freiheitskampf von 1848/49 und stellt dabei die neuesten Forschungsergebnissen dar. Wir berichten über die Initiative der verheirateten Priestern, sowie über den (kirchen)geschichtlichen Hintergrund ihres zweiten internationalen Kongresses in Doorn (Niederlanden).

Neben der schon „traditionellen“ **Perspektive und Zeitschriftenrundschau** von **István Dévényi** und vor den Leserbriefen berichten wir über die Vorhaben unserer Redaktion für das nächste Jahr. Für Weihnachten wünscht die Redaktion – mit einem Gedicht von **Mihály Sztárai** und mit den Weihnachtengrafiken von **András Simon** – den Lesern begnadete Feiertagen!